

ægteskab

5 samliv og ægteskab

udarbejdet af Inger Margrete Pedersen

for
ægteskabsudvalget af 1969

18497 b

2-er

betænkning nr. 720
københavn 1974

Indhold

Ægteskabsudvalgets medlemmer	9
Ægteskabsudvalgets opgave	10
Ægteskabsudvalgets forord	11
Indledende bemærkninger	13

FØRSTE HOVEDAFSNIT:

Under samlivet

I. Det privatretlige underhold. Formueforholdene.....	16
A. Underholdet.....	16
B. Formueordningen.....	16
C. Aftaler mellem fast samlevende par.....	17
D. Andre spørgsmål.....	17
II. Navneret.....	17
III. Privat forsikring.....	18
A. Forsikring af forsørgerydelsen.....	18
B. Familieforsikring.....	18
C. Andre forsikringsproblemer.....	19
IV. Retten til bolig.....	19
A. Boliganvisning.....	19
B. Forholdet mellem parterne.....	21
V. Skatte- og afgiftsregler.....	21
A. Sambeskatningsprincippet for gifte.....	21
B. Medhjælpende hustruer.....	22
C. Den skattemæssige behandling af et familiemedlems huslige arbejde.....	22
D. Ægtepars dobbelte personfradrag. Hustrufradrag.....	22
E. Andre fradragmuligheder begrundet i forsørgelsesmæssige forhold.....	23
F. Fradrag for udgiften til ægtefællepension.....	24
G. Andre fradragproblemer.....	24
H. Overførelse af underskud. Afskrivning. Overdragelser mellem ægtefæller.....	25
I. Selvangivelse. Ansvar for skattens betaling.....	25
J. Afgifter.....	26
VI. Almindelige forsorgsydelser og dermed beslægtede sociale ydelser..	26
A. Indledning.....	26
B. Den gensidige forsørgelsespligt.....	27

C. Udvidet hjælp og revalidering	28
D. Tilbagebetaling	29
E. Omsorgsydelser	29
F. Rådgivning	29
VII. Ordninger der – i det væsentlige med en social begrundelse – giver kompensation for midlertidig og varig nedsættelse/bortfald af ar- bejdsevnen	30
A. Midlertidig nedsættelse/bortfald	30
B. Varig nedsættelse/bortfald	30
1. Erstatning for tabt arbejdsevne	30
2. Egenpensioner	31
a. Folke- og invalidepension	31
I. Almindelige betingelser	31
II. Pensionernes størrelse	31
III. Indtægtsregulering	31
IV. Pensionens udbetaling	32
b. Den sociale enkepensionslov af 1959	32
c. Ulykkesforsikring og Arbejdsmarkedets tillægspension	32
d. Tjenestemandspension og pension i private kollektive pen- sionsordninger	33
VIII. Andre ordninger med social baggrund	34
A. Børnetilskud og børnebidrag	34
1. Almindelige betingelser	34
2. Almindeligt børnetilskud	34
3. Forhøjet og ekstra børnetilskud	34
4. Forskudsvis udbetaling af børnebidrag	35
5. Særligt børnetilskud	35
B. Betaling for benyttelse af børnehaver og andre daginstitutioner	35
C. Sygesikring	36
D. Betaling for husmoderafløsning og hjemmehjælp	36
E. Boligsikring	37
F. Uddannelsesstøtte	37
G. Retshjælp for ubemidlede og fri proces	38
IX. Offentlige og offentligt godkendte rabatorordninger	38
A. Trafikrabatter	38
B. Licensrabat	39
X. Regler, der angår ansættelsesforhold	39
A. Opsigelse	39
B. Lønforhold	40
C. Frirejser	40
D. Udetillæg	41
E. Flyttegodtgørelse og godtgørelse for dobbelt husførelse	41
F. Bolig	41
G. Arbejdsmæssig frihed på grund af børns sygdom	42
XI. Udøvelse af selvstændigt erhverv	42
XII. Landbrugs- og jordlovgivningen m. v.	43
A. Loven om landbrugsejendomme	43
B. Andre landbrugslove	44
C. Andre bestemmelser	45

XIII. Personregistrering	45
XIV. Indfødsret	46
XV. Retten til ophold og arbejde i Danmark	47
A. Udlændingelovgivningen	47
1. Meddelelse af opholds- og arbejdstilladelse	47
2. Sager vedrørende udvisning af udlændinge, der har begået strafbare handlinger i Danmark	48
B. Flygtningesager	48
C. Udlevering af lovovertrædere	48
D. Bestemmelser i traktater	49
XVI. Behandling af sygdom, indgreb i legemet samt umyndiggørelse og lavværgemål	50
XVII. Strafferetlige regler	50
A. Rigsadvokatens redegørelse	50
B. Socialbedrageri	51
C. Andre sager	52
1. Straffelovens § 223, stk. 1	52
2. Straffelovens § 229	52
XVIII. Retspleje- og habilitetsregler	52
A. Bestemmelser i retsplejeloven	52
B. Habilitetsregler uden for retsplejeloven	54
XIX. Udlæg og konkurs	54
A. Udlæg	54
B. Konkurslovgivningen	55

ANDET HOVEDAFSNIT:

Parret går fra hinanden

XX. Det privatretlige og offentligretlige underhold. Formueforhold m.v.	57
A. Underholdet	57
B. Formueforholdene	57
C. Afgørelse af tvister mellem parterne	58
XXI. Retten til bolig	59
A. Forholdet mellem parterne og til udlejeren	59
B. Boliganvisning	59
XXII. Skatte- og afgiftsregler	59
A. Skatter	59
B. Afgifter	60

TREDJE HOVEDAFSNIT:

Parforholdet opløses ved død

XXIII. Begravelse og andre spørgsmål vedrørende liget	61
XXIV. Formueforholdene. Arv, skifte og arveafgift	62
A. Bodeling	62
B. Arveregler	62
C. Skiftelovgivningen	63
D. Arveafgiftsreglerne	63
E. Skønsmæssig nedsættelse af arveafgiften	64

XXV. Retten til bolig.....	65
A. Retten til at overtage lejligheden.....	65
B. Boliganvisning.....	66
XXVI. Skatte- og afgiftsregler.....	66
A. Skatter.....	66
B. Afgifter.....	67
XXVII. Erstatning for tab af forsørger.....	67
XXVIII. Efterløn, familiepensioner og lignende ydelser til efterladte.....	68
A. Efterløn.....	68
B. Familiepensioner.....	68
XXIX. Retsregler, hvorefter en ægtefælle i tilfælde af død m. v. kan indtræde i den anden ægtefælles rettigheder eller forpligtelser.....	69
A. Regler vedrørende fast ejendom.....	69
1. Ret til overtagelse af lån.....	69
2. Ret til overtagelse af tilskud.....	69
3. Erhvervelse.....	70
4. Brugsret.....	70
5. Statens forkøbsret.....	70
6. Bortforpagtning og udleje.....	70
B. Regler vedrørende erhvervsvirksomhed.....	70
C. Regler vedrørende opsparingsordninger.....	71
D. Registrering af motorkøretøjer.....	71
E. Personlige rettigheder inden for strafferetsplejen.....	71

FJERDE HOVEDAFSNIT:

Børnene

XXX. Forholdet til børnene.....	72
A. Privatretlige regler under samlivet.....	72
B. Regler, der tillægger forældremyndighed betydning.....	73
C. Områder, hvor der ikke sondres mellem børn i og uden for ægteskab.....	74
D. Indfødsret.....	75
E. Samlivsophævelse m. v.....	76
F. Retsstillingen efter dødsfald.....	78
1. Forældremyndighed og værgemål.....	78
2. Arv.....	78
3. Arveafgift.....	78
4. Livsforsikring.....	78
5. Erstatning for tab af forsørger.....	79
6. Efterløn.....	79
7. Pension.....	79

FEMTE HOVEDAFSNIT:

Samlivs og ægteskabs stiftelse og opløsning

XXXI. Samliv. Begrebets afgrænsning.....	80
A. Ingen generel afgrænsning i lovgivningen.....	80
B. Socialistisk folkepartis lovforslag fra 1968.....	80

C. Den seneste lovgivning om arveafgift og børnetilskud	80
D. Ministeriernes besvarelser	81
1. Fælles bopæl	82
2. Økonomisk fællesskab mellem parterne	82
3. Økonomisk afhængighed mellem parterne	82
4. Seksuelt samliv	83
5. Fællesbørn	83
6. Samlivets varighed	84
7. Andre kriterier	84
XXXII. Bevisspørgsmålet. Hvem træffer afgørelsen?	84
A. Bevisproblemerne	84
B. Hvem afgør tvivlsspørgsmål om samlivsforhold?	85
C. Bevismidlerne	85
1. Ministeriernes udtalelser til ægteskabsudvalget af 1969	86
2. Materialet vedrørende socialbedragerier	87
XXXIII. Stiftelse af ægteskab, etablering af samliv	88
A. Form og registrering	88
B. Betingelser for indgåelse af ægteskab og etablering af samliv	89
1. Alder	89
2. Bigamiproblemet	89
3. Parforhold mellem personer af samme køn	90
C. Virkninger af ægteskabs indgåelse	91
XXXIV. Virkningen af ægtefællers samlivsophævelse uden forudgående separation eller skilsmisse	92
1. Afgørelser om personlige forhold	92
2. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning	92
3. Andre privatretlige regler	93
4. Skatte- og afgiftsregler	93
5. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser	93
6. Erhvervsforhold	93
XXXV. Virkninger af separation, skilsmisse og omstødelse	94
A. Separation	94
1. Afgørelser om personlige forhold	94
2. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning m. v.	94
3. Andre privatretlige regler	94
4. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser	95
B. Skilsmisse	95
1. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning	95
2. Andre privatretlige regler	95
3. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser	95
4. Andre regler	96
C. Omstødelse	96
<i>Afsluttende og sammenfattende bemærkninger</i>	<i>97</i>
A. Grundprincipperne i de fem hovedafsnit	97
B. Regler om ligestilling mellem ægtepar og faktisk samlevende par	99
1. Fuld ligestilling	99
2. Delvis ligestilling	99
C. Baggrunden for lovgivningens stilling til de to typer parforhold	99

D. Hovedtræk i regler, der medfører forskelsbehandling mellem ægtepar og faktisk samlevende par.....	100
E. Problemerne omkring gennemførelse af en ensartet behandling af ægteskab og faktisk samliv.....	100
1. Afskaffelse af regler, der tillægger parforhold (med eller uden vielsesattest) retlig betydning.....	100
2. Bibeholdelse af regler om parforhold, men afskaffelse af regler, der fører til retlig forskel mellem ægtepar og faktisk samlevende par.....	102
a. De faktisk samlevende får status som ægtepar.....	102
b. Der gives generelle regler om ligestilling mellem ægtepar og faktisk samlevende par.....	102
c. Der indføres regler om ligestilling på en række områder, hvor der er et særligt behov.....	104
i. Udvalget om samordning af skatter og sociale ydelser .	104
ii. Ægteskabsudvalget af 1969	105
iii. Andre muligheder	106
Litteratur	107
Lovforkortelser	108
Bilag 1.: Uddrag af skrivelse af 22. november 1971 fra ægteskabsudvalget af 1969 til en række ministerier	111
Bilag 2.: Notat vedrørende visse særlig vigtige nye betænkninger	113

Ægteskabsudvalgets medlemmer

Afdelingschef *N. C. Bitsch* (formand).

Fhv. folketingsmedlem, landsretssagfører *Hanne Budtz*.

Folketingsmedlem *Poul Dam*.

Statsadvokat *Mogens Hornslet*.

Højesteretssagfører *Oluf Lind*.

Overpræsident *Carl Moltke*.

Folketingsmedlem, socialrådgiver *Inge Fischer Møller*, der i 1973 har afløst fhv. justitsminister *Karl Hjortnæs*.

Amtskontorchef *Bodil Panild*, der i 1974 har afløst amtskontorchef *Th. Opstrup*.

Landsdommer *Inger Margrete Pedersen*.

Fhv. folketingsmedlem, lektor *Else-Merete Ross*.

SEKRETARIAT

Statsadvokat *Mogens Hornslet*.

Byretsdommer *Svend Danielsen*.

Fuldmægtig i justitsministeriet *Ebbe Nielsen*.

Fuldmægtig i justitsministeriet *Knud Knudsen*.

Forslag eller bemærkninger kan indsendes til:

Ægteskabsudvalgets sekretariat
Justitsministeriet,
Slotsholmsgade 10,
1216 København K.

Ægteskabsudvalgets opgave

Udvalget skal overveje, i hvilket omfang der på baggrund af de ændrede samfundsforhold, ændringen af kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende ændringer af opfattelsen af ægteskabsinstitutionen er behov for revision af reglerne om ægteskabs indgåelse og opløsning, herunder reglerne om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse, samt reglerne om ægteskabets retsvirkninger og om børnenes retsstilling under ægteskabet og efter separation eller skilsmisse.

Udvalget skal samtidig overveje, om der i tilknytning hertil er behov for ændring af regler i den øvrige lovgivning, der har forbindelse med ægteskabslovgivningen, og om nogle af de bestemmelser i lovgivningen, der knytter retsvirkninger til ægteskabet, bør kunne anvendes på visse ægteskabslignende forhold.

Ægteskabsudvalgets forord

Indholdet af denne betænkning er i første række en kortlægning af lovbestemmelser og praksis, der er af betydning for parter, der lever i ægteskabslignende forhold. Denne kortlægning er foretaget med udgangspunkt i de bestemmelser, der på de pågældende områder gælder for ægtepar.

Herudover er det imidlertid også hensigten at søge belyst, i hvilket omfang det har betydning for ægteparrenes retsstilling inden for de pågældende områder, om der består samliv mellem dem, eller om der er opnået separation, skilsmisse (eller omstødelse).

Det materiale, der ligger til grund for betænkningen, er for det første besvarelser afgivet i løbet af 1972 fra en række ministerier på en forespørgsel fra ægteskabsudvalget om betydningen af ægteskabs indgåelse, samlivsophævelse, separation, skilsmisse og omstødelse samt om betydningen af etablering af fast samliv mellem personer, der ikke er gift. Desuden bygger den på nogle nyere betænkninger, en del domme fra de senere år og på materiale, der har været fremskaffet i forbindelse med udarbejdelsen af et tillæg til betænkningen »Forsørgerbegrebet« (nr. 440/1966).

Inden for de områder, der er behandlet, er der kun undtagelsesvis medtaget love eller andet materiale fra tiden efter 1. oktober 1973.¹⁾

Betænkningen vil danne grundlag for ægteskabsudvalgets videre overvejelser om de såkaldte papirløse ægteskaber og om faste samlivsforhold mellem personer af samme køn. Som det fremgår af betænkningen, er dette emne imidlertid meget omfattende, hvorfor drøftelserne vil være tidkrævende.

Den offentlige debat om disse spørgsmål er imidlertid allerede igang, og ægteskabsudvalget har derfor besluttet at offentliggøre betænkningen, som udvalget betragter som et værdifuldt grundlag også for denne debat.

¹⁾ Enkelte særlig vigtige nye betænkninger og love er kort omtalt i bilag 2.

Indledende bemærkninger

Det stof, der kan belyse de fast samlevende pars og ægtefællernes retlige situation, er omfattende og berører overordentlig mange lovområder. Det drejer sig for det første om de i fortegnelsen over lovforkortelser (se s. 108) nævnte love, der indbefatter de person-, familie- og arveretlige love, vore grundlæggende sociale love, lovgivningen om indkomstbeskatning og vigtige dele af jord- og landbrugslovgivningen. Men derudover kan man finde relevant – undertiden særdeles betydningsfuldt – stof inden for mange andre områder. Som det vil ses af indholdsfortegnelsen, omfatter gennemgangen eksempelvis så forskellige emner som retten til ophold og arbejde her i landet, familieforsikring, regler om udlæg for gæld, den europæiske menneskerettighedskonventions beskyttelse af familien, frirejser og flyttegodtgørelse til lønmodtagere, overtagelse af ålegårdsrettigheder og skorstensfejervirksomhed ved dødsfald, indfødsret, spørgsmålet om afkræftelse i konkurs m. v.

Det er klart, at det er vanskeligt at vælge en egnet systematik til en fremstilling af problemerne inden for så mange og så forskelligartede områder.

I nærværende redegørelse er parternes livssituation taget som udgangspunkt. De tre første hovedafsnit omhandler problemerne

under samlivet, ved forholdets opløsning i levende live og endelig ved forholdets opløsning på grund af den ene parts død.

Afgrænsningen er dog ikke gennemført med fuld konsekvens i alle afsnittene, og det samme gælder med hensyn til børnenes forhold, der behandles i det fjerde hovedafsnit, men som berøres i adskillige af de andre afsnit.

Det ville i og for sig have været ønskeligt at indlede redegørelsen med en undersøgelse af, hvad der i juridisk sammenhæng må forstås ved faste samlivsforhold, ægteskabsliggende forhold og tilsvarende udtryk.

Det ville imidlertid have været særdeles vanskeligt at foretage en sådan analyse uden først at have beskrevet de retsregler, det drejer sig om. En gennemgang af, hvilke momenter der lægges vægt på i de tilfælde, hvor man tillægger parforhold juridisk betydning, er derfor først givet i det femte hovedafsnit sammen med en gennemgang af visse retlige problemer omkring samliv og samlivsophævelse i ægteskaber.

Som det fremgår af denne gennemgang og det øvrige materiale, er billedet præget af, at de samlevende pars retsstilling ofte er bestemt af regler, der har et videre sigte end at bestemme de af parforholdet følgende retsvirkninger. Ofte knyttes retsvirkningen såle-

des til husstandsfællesskab eller til tilhørsforholdet til en mere ubestemt kreds, der betegnes som »nærmeste«, et udtryk der i de senere år har vundet udbredelse i lovgivningen bl. a. i den udtrykkelige hensigt at give par, der lever i ægteskabslignende forhold, samme eller dog lignende rettigheder (undertiden også forpligtelser) som ægtefæller.

Uagtet disse regler tager sigte på fast samlevende par, er de ikke begrænset til disse, og de har derfor ikke i særlig grad givet anledning til en fastlæggelse af, hvad der forstås ved fast samliv og lignende udtryk.

Men selv i de tilfælde, hvor de regler, der er bestemmende for retsstillingen, gør denne afhængig af, om der foreligger et egentligt samlivsforhold, foreligger der ikke nogen systematisk afgrænsning af, hvad der forstås ved dette udtryk. Det kan dog formentlig forventes, at den i afsnit XXXI C gængs erklæring, der for tiden efter 1. oktober 1973 skal underskrives af alle enlige forsørgere, som søger ekstra og forhøjet børnetilskud, på grund af sin klare udformning vil få betydning ud over børnetilskudslovens område. Hovedkriterierne i erklæringen, der er klarest uddybede for de par, der ikke har børn sammen, er fælles bopæl, ægteskabslignende samliv og et vist økonomisk fællesskab, der i erklæringens tekst er beskrevet således, at det i hovedtræk rummer samme elementer som reglerne om underhold i § 2 i loven om ægteskabets retsvirkninger, se om denne bestemmelse nærmere i afsnit I A.

Men en *endelig* afklaring af, hvad der skal forstås ved faste samlivsforhold eller ægteskabslignende forhold, kan ikke påvises. Tværtimod har finansministeriet, som det fremgår af afsnit XXXI C, ikke ment at kunne fastlægge egnede kriterier ved anvendelsen af reglerne om skønsmæssig nedsæt-

telse af arveafgift, et spørgsmål, der er af største betydning for samlevende par, hvad enten de er af samme eller forskelligt køn. Problemet vil, som det fremgår af de afsluttende og sammenfattende bemærkninger afsnit E 2 c, blive behandlet af justitsministeriets ægteskabsudvalg.

Der er ikke i det materiale, som ægteskabsudvalget af 1969 har indsamlet som svar på den i forordet nævnte forespørgsel, jfr. bilag 1, fremkommet oplysninger om, i hvilket omfang par vælger at leve i et ægteskabslignende forhold.

Socialforskningsinstituttet har imidlertid efter anmodning fra ægteskabsudvalget af 1969 foretaget en undersøgelse af befolkningens viden om og holdning til ægteskabslovgivningen. På grundlag af denne endnu ikke offentliggjorte undersøgelse, der bygger på interviews af bl. a. knap 500 personer mellem 20 og 50 år, skilt i 1972, samt af et tilsvarende antal ugifte personer i samme aldersgruppe, kan der med socialforskningsinstituttets tilladelse gives følgende oplysninger:

27 pct. af de ugifte og 34 pct. af de fraskilte oplyste, at de havde en ven/veninde boende.

Af de ugifte samlevende havde 15 pct. et eller to børn (ingen havde flere end to børn). Vennen/veninden var fader/moder til barnet eller børnene i 82 pct. af tilfældene (ialt 14 tilfælde blandt de 418 interviewede ugifte).

Af de fraskilte samlevende havde 76 pct. børn. I langt de fleste tilfælde var den tidligere ægtefælle fader/moder til barnet.

Med hensyn til samlivets varighed oplyste de interviewede – der blev udspurgt i maj 1973 –, at de var flyttet sammen med vennen eller veninden som neden for anført:

år	fraskilte samboende pct.	ugifte samboende pct.
før 1970	17	3
1970	14	13
1971	16	25
1972	40	40
1973	12	16

Denne undersøgelse angår tilfældigt udvalgte interviewpersoner i de nævnte alders- og civilstandsgrupper.

Men også mødrehjælpsinstitutionernes statistikker over klienter, der søger hjælp og støtte, kan give en vis vejledning om de ægteskabslignende forholds udbredelse.

Disse klienter udgjorde i 1969–70 ialt 11.909 personer. Af de ugifte ansøgere boede 1839 (27 pct.) sammen med en mand, mens det tilsvarende tal for de tidligere gifte var 481 (36 pct.). 10 pct. af de gifte ansøgere levede ikke sammen med deres ægtefælle.

Antallet af ægteskabslignende samliv i mødrehjælpsinstitutionernes klientel har været stigende gennem årene. For de ugifte var procenten 16 i 1958–59 mod som nævnt 27 pct. i 1969–70, jfr. i det hele Beretning om mødrehjælpsinstitutionernes virksomhed

1. april 1968–31. marts 1971, s. 12 og s. 54.

Stigningen er fortsat i de følgende år. I 1971–72 var 41 pct. af mødrehjælpens ugifte nyansøgere samboende. Foreløbige undersøgelser fra 1972–73 synes at vise fortsat stigning i antallet af samboende, jfr. Alfred Lieck: »Papirløse ægteskaber belyst ud fra mødrehjælpens erfaringer«, Juristen og Økømen 1974 s. 13 ff, se særlig s. 14. Artiklen indeholder iøvrigt en række vigtige statistiske oplysninger.

Et talmateriale fra den seneste tid kan også belyse omfanget af faktiske samlivsforhold. Det drejer sig om statistikken over udbetalte børnetilskud i juli og oktober 1973. I juli kvartal udbetaltes ekstra og forhøjet børnetilskud endnu efter de oprindelige regler, der indebar, at faktisk samliv med barnets fader/moder eller en anden ikke afskar forældremyndighedens indehaver fra at opnå disse tilskud. I oktober kvartal udbetaltes tilskudene første gang efter de nye regler, hvorefter faktisk samliv afskærer retten til de nævnte tilskud, jfr. herom afsnit VIII A 3. Ifølge de statistiske oplysninger synes lovændringen at være kommet til at berøre ca. 40.000 personer med ca. 57.000 børn eller knap 40 pct. af den gruppe, der hidtil havde modtaget ekstra og forhøjet børnetilskud.¹⁾

¹⁾ Oktober kvartal må dog anses som en udpræget overgangsperiode. Efter tallene for april kvartal 1974 berører lovændringen 34.000 personer med ca. 50.000 børn eller ca. 30 % af den gruppe, der hidtil havde modtaget ekstra og forhøjet børnetilskud.

Under samlivet

I. Det privatretlige underhold. Formueforholdene

A. Underholdet

Efter § 2 i lov nr. 56 af 18. marts 1925 om ægteskabets retsvirkninger (ægteskabslov II) påhviler det mand og hustru gennem pengeydelse, gennem virksomhed i hjemmet eller på anden måde at bidrage, hver efter sin evne, til at skaffe familien det underhold, som efter ægtefællernes livsvilkår må anses for passende. Til underholdet henregnes, hvad der udkræves til husholdningen og børnenes opdragelse samt til dækning af hver ægtefælles særlige behov.

Ægtefællerne har således i medfør af selve loven et gensidigt ansvar for familiens økonomi og for løsningen af en række praktiske opgaver og omsorgsopgaver, der er af grundlæggende betydning for familielivet. Ansvar et gælder ikke alene i forhold til eventuelle børn, men også imellem ægtefællerne selv.

Lovens § 3 giver nærmere regler om, hvorledes en ægtefælle, der udelukkende eller i overvejende grad yder sit bidrag til forsørgelsen ved pengeydelse, skal stille midler til rådighed for den ægtefælle, der udelukkende eller i overvejende grad opfylder sin forsørgelsespligt ved arbejde for de andre familiemedlemmer.

Tilsvarende regler gælder ikke for par, der lever i ægteskabslignende forhold. Reglerne kan heller ikke anvendes analogt, til trods for at sådanne par formentlig i et meget stort antal tilfælde indretter sig fuldstændigt som par, der har indgået ægteskab, herunder også således at den ene part (som regel den kvindelige) opgiver erhvervsarbejde for at passe fællesbørn og hjem.

B. Formueordningen

Det altovervejende antal af ægteparrene har fælleseje. Særeje kræver *enten*, at ægtefællerne er enige derom – samt derudover i de fleste tilfælde opnår myndighedernes godkendelse –, *eller* at en arvelader eller gavegiver har bestemt, at arven eller gaven skal være særeje for modtageren.

Par, der lever i fast samlivsforhold, er derimod på de fleste punkter stillet som ægtepar, der har fuldstændigt særeje.

Spørgsmålet om, hvorvidt der består fælleseje eller særeje, har kun begrænset betydning under samlivet. I de fleste tilfælde kan ægtefæller med fælleseje nemlig bestemme over deres indtægter og formue ganske som ugifte personer, og den ene skal normalt ikke betale den andens gæld. Det har langt større betydning, at der som beskrevet i Andet og Tredje hovedafsnit sker en deling af fællesejet i tilfælde af separation, samt

når ægteskabet opløses ved død eller skilsmisse.

Men også under samlivet har det dog på visse punkter betydning, om der består formuefællesskab. Det er navnlig vigtigt, at § 18 i ægteskabslov II giver en ægtefælle beskyttelse mod, at familieboligen sælges hen over hovedet på ham eller hende samt eventuelle børn.

Loven indeholder også regler, der tilsigter at afværge, at den ene ægtefælle til skade for den anden begår alvorligt misbrug af sin ret til at bestemme over fælleseje. Det kan næppe afvises, at disse regler har en vis praktisk virkning.

C. Aftaler mellem fast samlevende par

Fast samlevende par kan i princippet frit indgå aftaler med hinanden om økonomiske forhold, men det må afgøres efter almindelige formueretlige grundsætninger, hvilke følger en sådan aftale får i forholdet mellem parterne og i forholdet til omverdenen. Der kan ikke gyldigt træffes en generel aftale om, at ægteskabslovgivningens regler om underhold og formuefællesskab skal gælde mellem parret.

Også ægtepar kan i øvrigt normalt frit indgå aftaler med hinanden.

D. Andre spørgsmål

Efter § 11 i ægteskabslov II har hver af ægtefællerne en vis adgang til i forhold til f. eks. handlende at foretage indkøb m. v. på kredit med den virkning, at *begge* bliver ansvarlige for gældens betaling. Reglen kan kun anvendes, når det drejer sig om sædvanlige indkøb til den daglige husholdning og til dækning af børnenes fornødenheder, samt når hustruen foretager indkøb m. v. til dækning af sit særlige behov.

I dommen UfR. 1930.540 blev en fast samlever dømt til at betale for røntgenundersøgelse m. v., af en kvinde, der med hans stiltiende samtykke optrådte som hans hustru, og som havde gjort ham bekendt med, at hun ville søge læge.

Tilsvarende retningslinier følges formentlig stadig i domspraksis, således at en samlever i vidt omfang vil blive anset for ansvarlig for betalingen af ydelser af den i § 11 nævnte art, selv om de er bestilt af og leveret til den anden part.

Både ægtefæller og personer, der lever i faste samlivsforhold, kan derudover efter omstændighederne blive ansvarlig for erhvervelser på kredit, som den anden part har foretaget, men som falder helt uden for det område, som er beskrevet i § 11. På dette punkt er der ingen forskel mellem de regler, der gælder for ægtepar og andre par. I begge tilfælde afgøres spørgsmålet ud fra almindelige formueretlige grundsætninger, særlig reglerne om fuldmagt.

II. Navneret

Efter § 4, stk. 1, i navneloven (lov nr. 140 af 17. maj 1961 om personnavne) får *hustruen* ved ægteskabets indgåelse mandens slægtsnavn, hvis hun ikke forinden over for vielsemyndigheden har afgivet erklæring om, at hun ønsker at bære det navn, hun bar før ægteskabet.

Af sag nr. 6 i Folketingets Ombudsmands beretning for 1966 fremgår det, at justitsministeriet kort efter navnelovens ikrafttræden tog principiel stilling til spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder der burde gives *en gift mand* adgang til at føre hustruens pigenavn som slægtsnavn. Bl. a. under hensyn til udtalelser, der var fremsat af det folketingsudvalg, som i sin tid havde behandlet navneloven, indtog ministeriet det standpunkt, at der kulant burde udfærdiges navnebevis i sådanne tilfælde.

I betænkning nr. 575/1970 vedrørende familiens og børnenes tilpasning indstiller det pågældende underudvalg under Kvindekommisionen, at nav-

neloven ændres, således at hver af ægtefællerne ved ægteskabets indgåelse vælger, om de vil bibeholde deres eget navn eller føre samme navn som ægtefællen.

Et tilsvarende forslag blev i maj 1971 fremsat af en række socialdemokratiske folketingsmedlemmer, jfr. Folketingstidende 1970-71, sp. 6867 ff.

Når det drejer sig om parter, der lever i fast samlivsforhold, erhverver den kvindelige part ikke nogen ret til at bære mandens navn.

Ved behandlingen af ansøgninger fra personer, der lever i ægteskabslignende forhold, og som i medfør af navnelovens § 5 ønsker at få navneforandring til partnerens navn, følger justitsministeriet den praksis, at tilladelse hertil normalt ikke vil blive meddelt, uanset hvor længe parterne har samlevet, og uanset om de måtte have fællesbørn. Tilladelse er således kun undtagelsesvist meddelt i få tilfælde, hvor ministeriet efter en konkret vurdering har fundet, at sociale hensyn af afgørende betydning talte for en tilladelse. Endvidere i tilfælde, hvor de samlevende parter ikke kunne gifte sig, da den ene part var gift og ikke kunne få ægteskabet opløst her i landet på grund af værnetingsreglerne.

Samlevende par, der har fællesbørn, vil dog kunne opnå samme navn efter navnelovens § 8, nr. 6, i tilfælde, hvor barnet har fået nyt navn efter navnelovens § 5.

Tilladelse til at antage en *afdød* samlevers navn kan *med samtykke fra afdødes slægt* normalt forventes meddelt, hvis der har været tale om et langt samliv, eller parterne har fællesbørn.

III. Privat forsikring

A. Forsikring af forsørgerydelsen

Der er ikke noget til hinder for, at en partner i et fast samliv kan tegne livsforsikring til fordel for den anden. Reglen i forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, der omtales nær-

mere i afsnit XXIV B, medfører dog, at en eventuel ægtefælles krav på boslod og tvangsarvelod må gå forud for den ved livsforsikringen begunstigedes krav efter policen, medmindre forsikringstageren har givet afkald på sin ret til at tilbagekalde begunstigelsen.

Problemerne illustreres ved dommen UfR 1948.469 H. En gift mand fik i 1935 et barn med en kvinde, som han i den anledning formåede til at opgive sin stilling. Han betalte hendes husleje og et månedligt beløb og kom regelmæssigt i hjemmet. Han indsatte hende som begunstiget i en livsforsikring på 10.000 kr., og da retten lagde til grund, at indsættelsen var uigenkaldelig, fik enken ikke medhold i et krav om at få udbetalt et beløb svarende til boslod og tvangsarvelod.

De skattebegunstigelsesregler for pensionsordninger, som findes i pensionsbeskatningsloven af 1971 (lovbek. nr. 522 af 26. september 1973), får kun betydning for ægtepar. At ægteskab er indgået, er nemlig en forudsætning for, at den ene part kan være begunstiget i den anden parts pensionsordning, uden at fradragsretten for præmier og bidrag fortabes, se herom nærmere afsnit V F.

B. Familieforsikring

Spørgsmålet om den forsikringsmæssige betydning af faste samlivsforhold er i de senere år jævnlig opstået i forbindelse med erstatningskrav i henhold til familieforsikringspolicer.

Spørgsmålet blev bl. a. berørt i dommen UfR 1970.337.

I denne sag havde sagsøgeren tegnet en familieforsikring. Sikrede efter policen var 1) forsikringstageren og dennes ægtefælle, 2) andre familiemedlemmer, der var optaget i forsikringstagerens husholdning og 3) medhjælp i husholdningen med ophold hos forsikringstageren. Herudover var der udførlige regler om, i hvilket omfang børn var sikret.

Forsikringstageren, der i mere end 20 år ikke havde samlevet med sin hustru, krævede erstatning

for brandskade dels på sine egne ejendele med ca. 13.000 kr., dels på værdier til ca. 25.000 kr., der tilhørte en kvinde, om hvem han oplyste, at hun i 10 år havde været hans husbestyrerinde og boet sammen med ham. Hun fik en kontant løn, kost, logi samt »beklædningsgenstande i et vist omfang.« Forsikringstagerens bylejlighed var møbleret med husbestyrerindens møbler.

Forsikringsselskabet gjorde gældende, at den pågældende kvindes ejendele ikke var dækket af forsikringen, idet hun ikke var forsikringstagerens hustru og heller ikke kunne anses for hans medhjælp i husholdningen.

Da sagen tillige angik et andet spørgsmål, som førte til, at forsikringsselskabet blev frifundet, kom landsretten ikke til at tage stilling til spørgsmålet. Forsikringstageren ankede til Højesteret, men undlod her at kræve erstatning for husbestyrerindens ejendele.

Om forsikringsselskabernes generelle praksis har forsikringsoplysningen i en pressemeddelelse i 1971 udtalt følgende:

»En kombineret indboforsikring sikrer ganske vist også forsikringstagerens ægtefælle, og det er almindeligt, at forsikringsselskaberne accepterer, at hver af de sammenboende parter i et papirløst ægteskab betragtes som »ægtefælle«. Men det må dog sandsynliggøres, at forholdet har karakter af en vis varighed.

Det er f. eks. tilfældet, hvis folkeregistret har fået meddelelse om, at de to personer har samme bopæl. Viser folkeregistret ikke dette, må skadelidte på anden måde sandsynliggøre, at der er tale om et varigt samlivsforhold . . . Og det kan volde vanskeligheder at sandsynliggøre dette.«

Hvis begge parter påføres policen som forsikringstagere, er der naturligvis ikke nogen problemer.

C. Andre forsikringsproblemer

Efter §§ 18 og 19 i forsikringsaftaleloven (lov nr. 129 af 15. april 1930) gælder der særlige regler om bortfald eller begrænsning

af forsikringsselskabets ansvar i tilfælde, hvor forsikringstageren har handlet forsætligt eller groft uagtsomt. Hvis det drejer sig om *brandforsikring*, gælder disse regler iflg. lovens § 85 også, når branden er forårsaget af forsikringstagerens med ham samlevende *ægtefælle*.

Det er sket, at en ejer af et landbrug har måttet tilbagebetale en allerede udbetalt brandforsikring, fordi det senere viste sig, at det var hans hustru, der havde påsat branden, jfr. UFR 1939.1041.

Forsikringsselskabet bestred ikke i den konkrete sag, at ejeren først erfarede sandheden efter forsikringssummens udbetaling. Det udtales imidlertid i dommen, at bestemmelsen i § 85 »må anses begrundet ved det præventive hensyn at modvirke den fristelse, der for forsikringstagerens med denne samlevende ægtefælle kan være til forsætlig at fremkalde forsikringsbegivenheden, hvilket uanset ordningen af formueforholdet mellem ægtefællerne normalt vil blive til fælles økonomisk fordel. Denne præventive virkning vil svækkes, medmindre man anerkender en tilbagesøgningsret for selskaberne.«

Det kan næppe antages, at § 85 vil blive anvendt analogt, hvor det drejer sig om et fast samlivsforhold.

IV. Retten til bolig

A. Boliganvisning

I kap. VI i loven om midlertidig regulering af boligforholdene af 1967 (lovbek. nr. 362 af 21. juli 1972) findes regler om boliganvisning, hvorefter størrelsen af den eventuelle lejers husstand har betydning. Såvel ægteskabs indgåelse som faste samlivsforhold vil som følge heraf have betydning i relation til de enkelte boliganvisningsudvalgs praksis for godkendelse af lejere til lejemål i kommunen.

Københavns kommunes boligudvalg oply-

ste i sin besvarelse til ægteskabsudvalget af 1969, at personer, der efter udvalgets skøn havde etableret eller ville etablere fast samliv i et uægteskabeligt forhold, siden marts 1970 var blevet godkendt til 2-værelses lejligheder i lighed med ægtepar. Parret skulle underskrive en erklæring om, at de havde til hensigt at bo i lejligheden sammen. Begge skulle påføres lejekontrakten som ligestillede lejere, og godkendelsen meddeltes dem i forening. I godkendelsesskrivelsen meddeltes det udtrykkeligt, at det var en forudsætning, at begge de indstillede tog varigt ophold i lejligheden. Det anførtes endvidere, at såfremt en af parterne flytter, må godkendelsen betragtes som bortfaldet, medmindre udvalget efter en fornyet behandling godkender, at lejemålet kan fortsættes af en af parterne.

I september 1973 vedtog borgerrepræsentationen at give enlige over 21 år adgang til at leje 2 værelseslejligheder, hvorved den beskrevne praksis blev overflødig. En stort set tilsvarende fremgangsmåde anvendes imidlertid nu i relation til 2½ værelseslejligheder, der er taget i brug efter 1940.

Spørgsmålet om ikke-viede pars mulighed for at blive godkendt som lejere har været forelagt ombudsmanden og boligministeriet, der i skrivelse af 7. februar 1973 (Ministerialtidende A 1973 s. 201) bl. a. har udtalt, at det af en foretagen undersøgelse fremgår, at ikke-viede par stort set er ligestillet med ægtepar i langt den største del af landets kommuner. De kommuner, der ikke stiller krav om vielsesattest, stiller i vid udstrækning samme krav som København om det samlede pars underskrift på kontrakten og om begges fraflytning, hvis samlivet ophæves.

Boligministeriet henstiller til slut, at kommunerne i videst muligt omfang ved godken-

delse til ledige lejligheder sidestiller ikke-viede par med ægtepar, og peger i denne forbindelse på, at hvor en sådan praksis har eksisteret i en årrække, har denne ikke givet anledning til uheldige erfaringer.

I boligreguleringslovens § 51, stk. 2, findes regler om tofamiliehuse. Hvis ejeren af huset bebor den ene lejlighed og bestemmer at den anden vil være at udleje til et ægtepar, vil forslaget være at godkende, når den ene af ægtefællerne er ejerens eller dennes ægtefælles slægtning i ret op- eller nedstigende linie.

Boligministeriet har i sin besvarelse til ægteskabsudvalget af 1969 udtalt, at det ikke er bekendt med en praksis på dette område, som viser, om bestemmelsen finder analogisk anvendelse på parterne i et ikke-ægteskabeligt forhold, men at det vil være naturligt, om boliganvisningsudvalgene følger samme praksis her som ved godkendelse af lejere i øvrigt.

For så vidt angår lejemål i det almennyttige boligbyggeri findes der regler i § 16 i lov om boligbyggeri (lovbek. nr. 483 af 16. august 1973). Ledige lejligheder skal søges stillet til rådighed for husstande, som efter deres økonomiske forhold har fortrinsret, og som efter deres husstands størrelse og sammensætning har særligt behov for boliger af den pågældende art. De pågældendes ægteskabelige status har kun indirekte betydning, idet de boligsøgende som betingelse for godkendelse til ledige lejligheder tillige skal opfylde de krav, der stilles af boligudvalget i de kommuner, hvor boligreguleringslovens kap. VI er gældende.

Boliganvisningsreglerne får også i et vist omfang betydning for personer, der erhverver en ejerlejlighed efter 3. november 1971, jfr. § 67 a i boligreguleringsloven.

B. Forholdet mellem parterne

Efter § 9, stk. 4, i lejeloven af 1967 må en ægtefælle ikke uden den anden ægtefælles samtykke foretage opsigelse af lejemål, såfremt det lejede tjener til familiens bolig, eller hvis ægtefællernes eller den anden ægtefælles erhvervsvirksomhed er knyttet dertil. Man må heller ikke uden den anden ægtefælles samtykke indgå fremlejemål, såfremt dette vil medføre, at det lejede ikke længere kan tjene til fælles bolig eller som grundlag for erhvervsvirksomheden. Reglen er ikke som § 18 i loven om ægteskabets retsvirkninger, jfr. afsnit I, begrænset til fælleseje.

I dommen UFR 1961.122 H er det antaget, at den daværende lejelovs §§ 84 og 85 om lejerettens videreførelse i tilfælde af død, separation eller skilsmisse ikke skulle finde analogisk anvendelse på et fast samlivsforhold.

Man vil på denne baggrund næppe heller kunne anvende § 9, stk. 4, analogisk på faste samlivsforhold. Men samlivsforholdet kan formentlig alligevel få en vis betydning i det retlige forhold mellem *parterne indbyrdes*.

Det udtales nemlig i højesteretsdommen:

»Uanset alene (den mandlige part i samlivsforholdet) har underskrevet lejekontrakten, findes lejemålet om lejligheden, der fremkom som byttelejlighed ved salget af parternes fælles ejendom, efter det oplyste om parternes langvarige samliv og fælles økonomi, hvorom der d. 20. september 1949 er oprettet overenskomst, i parternes indbyrdes forhold at måtte anses som et fælles lejemål.«

Den konkrete sag drejede sig om, hvem der skulle have lov at blive boende i lejligheden, efter at der var opstået uenighed mellem parterne, og der forelå den særlige om-

stændighed, at såvel ejeren af ejendommen som boliganvisningsudvalget havde erklæret sig indforstået med at anerkende den af sagens parter, som dommen måtte bestemme, som lejer.

Rettens afgørelse faldt ud til fordel for den kvindelige part ud fra den betragtning, at det var manden, der ved at have optaget forbindelse med en anden kvinde havde brudt forudsætningerne for parternes fællesskab om lejligheden.

V. Skatte- og afgiftsregler

A. Sambeskatningsprincippet for gifte

På dette område er der betydelig forskel mellem retsstillingen for fast samlevende par og for par, som har indgået ægteskab og fortsat samlever.

Med hensyn til de gifte samlevende par er den principielle hovedregel efter kildeskatte-loven af 1967, at der sker sambeskatning. Det gælder såvel almindelig indkomst som særlig indkomst. For sømandsskat gælder visse særlige regler.

Sambeskatningen omfatter også kirkeskatten, hvor systemet har den følge, at kirkeskat af sambeskattet hustruindtægt bortfalder, hvis manden udmelder sig af folkekirken. Melder hun sig ud, mens han fortsætter som medlem, påvirkes kirkeskatten derimod ikke.

Derimod er der ikke sambeskatning med hensyn til ejendomsskatter, men sambeskatningsreglerne kan få betydning for den skattemæssige behandling af ejendommens overskud/underskud.

Sambeskatningen, der ophører, når samlivet ophæves varigt, indebærer, at hustruens indtægter og formue beskattes hos manden, kildeskatte-lovens § 4, stk. 1. Fra denne ho-

vedregel gælder der dog praktisk meget betydningsfulde undtagelser i kraft af reglerne om særskilt beskatning af visse hustruindtægter, kildeskattelovens § 4, stk. 2. De medfører, at hustruens indtægter ved selvstændigt erhverv, arbejde for fremmede og indtægter, der træder i stedet derfor (som f. eks. sygedagpenge) beskattes hos hende. Det gælder såvel stats- og kommuneskatter som kirkeskat.

Også revalideringsydelse, folke- og invalidepension samt uddannelsesstøtte er undergivet særskilt beskatning.

For så vidt angår særlig indkomstskat ansættes hustruen særskilt bl. a. med hensyn til fortjeneste eller tab ved afståelse af visse aktiver, der hører til hendes erhvervsvirksomhed, og for godtgørelser og gratialer samt for visse gave- og legatbeløb.

Et fast samlevende par beskattes ganske som to enlige.

B. Medhjælpende hustruer

Hustruer, der deltager i driften af mandens eller ægtefællernes fælles erhvervsvirksomhed, beskattes *ikke* særskilt, men efter § 37 A, stk. 2, anses 25 pct. af mandens indtægt, dog højst 12.000 kr. (pristalsreguleret efter nærmere angivne regler), ved beregningen af hans skattepligtige indkomst for indtjent som særskilt indkomst af hustruen. Det er altså en skatteberegningsregel, der får betydning for størrelsen af den skat, der pålægges manden.

Denne regel kan ikke anvendes, når det drejer sig om et fast samlevende par.

C. Den skattemæssige behandling af et familiemedlems huslige arbejde

Om opgørelsen af den skattepligtige indtægt må det særligt fremhæves, at man ikke be-

skatter værdien af den gifte kvindes – eller andre familiemedlemmers – huslige arbejde i hjemmet. Dette er helt fast praksis, men det er ikke – som det f. eks. har været tilfældet i norsk skattelovgivning – udtrykkeligt fremhævet i loven.

Heller ikke når det drejer sig om et fast samlevende par, beskatter man værdien af en hjemmearbejdende partners huslige arbejde, men der kan blive tale om at indkomstbeskatte den pågældende af værdien af vederlagsfrit underhold – kost og logi m. v. – se herom den i Landsskatterettens meddelelser 1967 nr. 106 citerede sag.

I denne havde en kvindelig funktionær i det pågældende skatteår ført hus og haft frit ophold hos sin arbejdsgiver, med hvem hun var forlovet, og med hvem hun senere blev gift. Landsskatteretten fastsatte værdien af hendes frie ophold i arbejdsgiverens hjem skønsmæssigt til 6.000 kr., der blev beskattet i tillæg til hendes lønindkomst på 18.000 kr.

D. Ægtepars dobbelte personfradrag. Hustrufradrag

Et fast samlevende par behandles med hensyn til personfradrag efter kildeskattelovens § 37 således, at de hver har det personfradrag, som tilkommer enhver skatteyder.

Den gifte mand, hvis hustru ikke er særskilt beskattet, får derimod et yderligere personfradrag i tillæg til sit eget. Hvis hustruen er særskilt beskattet, overtager hun selv dette personfradrag. I det omfang en af ægtefællerne ikke kan udnytte sit personfradrag, fradrages den ikke udnyttede del i den andens indkomst.

Fast samlevende par kan ikke på tilsvarende måde overføre personfradragene imellem hinanden. De har heller ikke ret til det ved kildeskattelovens § 37 A, stk. 1, hjemlede hustrufradrag. Dette fradrag er dog ind-

tægtsreguleret og kan maksimalt udgøre 2.000 kr.

For personer, der opfylder betingelserne for at få folke- og invalidepension, gælder der ganske særlige regler med hensyn til personfradraget. Enlige personer inden for denne personkreds har hidtil haft ret til to personfradrag, jfr. § 37 B, stk. 1. Fra og med indtægtsåret 1973 er personfradraget slået sammen med pensionisternes hidtidige ekstrafradrag på 3.000 kr. til et delvist indkomstreguleret samlet fradrag.

Der ydes i 1973 følgende beløb:

	maksi- mum	mini- mum
Enlig pensionist	15.000	11.600
Pensionist gift med ikke-pensionist	9.000	5.800
Pensionist gift med pensionist	7.500	5.800

Denne ordning er langt fordelagtigere for fast samlevende par end for ægtepar.

Derimod er de almindelige person- og hustrufradragsregler mest fordelagtige for ægteparrene.

Det må dog erindres, at disse regler har givet anledning til diskussion for så vidt angår den situation, at den hidtil hjemmearbejdende hustru opnår indkomster, der skal særskilt beskattes. Mandens skattepligtige indtægt stiger derved med et beløb svarende til (maksimalt) personfradraget (for indkomståret 1973: 5.800 kr.), og stigningen beskattes med hans marginalskatteprocent, fordi det er et fradrag i den øverste del af indtægten.

Kritikken bygger ikke alene på, at systemet i nogle tilfælde fører til resultater, der af parterne selv føles som mindre rimelige, men også på principielle betragtninger angående mands og hustrus retsstilling i forhold til hinanden, se bl. a. betænkning nr. 575/1970 vedrørende familiens og børnenes til-

pasning s. 60 og betænkning nr. 668/1972 om kvinders stilling på arbejdsmarkedet s. 73, hvor man foreslår den gældende ordning taget op til overvejelse med henblik på en mere hensigtsmæssig udformning.

Problemet er også berørt s. 27, pkt. 6, i betænkning nr. 638/1972 fra udvalget til forbedring af kildeskatten.

E. Andre fradragsmuligheder begrundet i forsørgelsesmæssige forhold

Det gøres undertiden gældende, at et fraskilt, men fortsat samboende par skulle have mulighed for at skaffe sig en bedre stilling end andre par, nemlig i medfør af ligningslovens § 10, stk. 1, om ret til fradrag af ægtefællebidrag. I praksis er det dog antaget, at der ikke er fradragsret for bidrag til en fraskilt hustru, når parret har fælles bopæl og husførelse, jfr. bl. a. Østre landsrets dom af 1. oktober 1969 (V. afd. nr. 346/1968).

Det har endvidere været gjort gældende, at fast samlevende par ville kunne opnå fradrag i medfør af ligningslovens § 14, stk. 2, såfremt den ene påtog sig en forpligtelse til at udrede en underholdsydelse til den anden. Landsskatteretten har taget stilling til dette spørgsmål i den i Landsskatterettens meddelelser 1973 nr. 62 citerede sag, der drejede sig om en studerende, som ifølge en understøttelseserklæring havde forpligtet sig til at yde en kvinde, som han samlevede med, en understøttelse på $\frac{1}{3}$ af sin bruttoindkomst på visse nærmere angivne betingelser angående modtagerens egen bruttoindkomst. Støtten skulle bl. a. bortfalde, hvis modtageren indgik ægteskab. Skatterådet nægtede fradragsret under henvisning til, at støttebeløbet ikke kunne anses for udredet af den klagende, »med hvem modtageren bl. a. på grund af den fælles bopæl måtte antages at have fælles økonomi«. Landsskatte-

retten lagde tillige vægt på, at erklæringen ikke var af så ubetinget karakter, som normalt kræves for at indrømme fradragsret.

Forældre – hvad enten det drejer sig om tidligere gifte eller ej – har ikke nogen mulighed for at fradrage udgiften til bidrag til børn, hvis disse børn opholder sig i deres hjem, jfr. herved ligningslovens § 10, stk. 2, og § 11.

Faktisk samlevende par har således ikke nogen mulighed for at opnå skattelettelse ved at fradrage bidrag til den hjemmearbejdende partner eller til børnene, og der er således på dette område ligestilling mellem ægtepar og par, som ikke er gift.

F. Fradrag for udgiften til ægtefællepension

Fradragsregler, som alene begunstiger de gifte, findes i pensionsbeskatningsloven (lovbek. nr. 522 af 26. september 1973). At ægteskab har været indgået, er nemlig en forudsætning for, at den ene ægtefælle kan være begunstiget i den anden ægtefælles pensionsordning, uden at fradragsret for præmier og bidrag fortabes, jfr. § 2, nr. 4, litra c, § 5, stk. 2, § 8, nr. 4, § 10, nr. 4, og § 12, nr. 4. Endvidere bevirker ægteskabsindgåelse, at den ene ægtefælle vil kunne tegne en overlevelsesrente på den andens liv, jfr. § 4, stk. 2, og at den ene ægtefælle eventuelt vil kunne komme i betragtning ved uddeling fra den anden ægtefælles arbejdsgivers fond godkendt efter § 52, jfr. dennes stk. 2.

G. Andre fradragsproblemer

Medens de gifte efter de hidtil beskrevne regler som hovedregel er bedre stillet end de fast samlevende par, er billedet langt mere

broget med hensyn til fradragsproblemerne i øvrigt.

Der er to hovedproblemer:

1. Selv om hustruen er særskilt beskattet, kommer fradrag, som vedrører det område, hvor hun har rådighed efter ægteskabslovgivningens regler, kun til fradrag i hendes indtægt, hvis de er knyttet til indkomst, som beskattes særskilt (kildeskatte-lovens § 26, stk. 1). Det betyder f. eks., at fradragsberettigede underholdsydelser og gaver samt underskud på en ejendom, som hun ejer, kommer til fradrag i mandens indtægt.

Denne regel medfører en forrykkelse af skattetilsvaret mellem mand og hustru, men i forhold til deres samlede skattetilsvær vil den betyde en fordel i de tilfælde, hvor manden har den højeste indtægt. Har hustruen den højeste indtægt, betyder den derimod en forøgelse af skattetilsvaret.

En tilsvarende overførsel af fradrag fra den ene partner til den anden finder aldrig sted mellem par, der lever i et ægteskabslignende forhold.

2. Ægtepar får i visse tilfælde kun ret til samme samlede fradrag som en ugift, medens de fast samlevende par får hver sit fradrag.

Det gælder f. eks. fradragsberettigede gaver og de livsforsikringer, hvor der maksimalt kan fradrages 3.000 kr. for de årlige præmier (dvs. livsforsikringer med udbetaling af en forsikringssum ved den forsikredes død eller ved opnåelse af en vis alder samt gruppelivsforsikring. For livrenter og lignende renteforsikringer er derimod normalt fuld fradragsret).

I denne forbindelse kan det også nævnes, at en sambeskattet hustru ikke kunne opnå ret til skattefri opsparingspræmier efter lov

nr. 237 af 7. juni 1968. En tilsvarende begrænsning gælder ikke for den kvindelige partner i et fast samlivsforhold.

H. Overførelse af underskud. Afskrivning. Overdragelser mellem ægtefæller

En række regler, der vel ikke er en logisk følge af sambeskatningsreglerne, har en nær sammenhæng med disses grundprincipper. Det gælder således kildeskattelovens § 26, stk. 2, om, at et eventuelt underskud hos én ægtefælle i størst muligt omfang skal fradrages i den anden ægtefælles indkomst. Dette gælder også kildeskattelovens § 26 A om afskrivninger på aktiver, der anvendes i en gift persons erhvervsvirksomhed. Efter stk. 1 skal afskrivningen ske hos ejeren af virksomheden, selv om aktivet tilhører den anden ægtefælle.

Hvis en ægtefælle overdrager aktiver til den anden til anvendelse i dennes virksomhed, skal efter stk. 2 fortjenester og tab, som derved fremkommer, ikke medregnes ved opgørelsen af den førstnævnte ægtefælles indkomst, og erhververen indtræder stort set i overdragerens stilling med hensyn til anvendelse af afskrivningsreglerne.

Disse regler angår kun erhverv, men i praksis tillægges overdragelse af formuegoder mellem sambeskattede ægtefæller som hovedregel ikke skattemæssig virkning, hvad enten det drejer sig om almindelig eller særlig indkomst. Fortjeneste i forbindelse med overdragelsen beskattes ikke, men til gengæld kan tab ikke fradrages.

Disse regler gælder ikke for fast samlevede par. Overdrager den ene partner f. eks. et parcelhus til den anden, skal der betales særlig indkomstskat, hvis lovens bestemmelser i øvrigt er opfyldt.

En sådan overdragelse vil i øvrigt også medføre, at ejendommen i henhold til reglerne om beregning af lejeværdi af enfamiliehuse og ejerlejligheder (ligningslovens § 15 A) betragtes som erhvervet efter den 8. juni 1973, mens overdragelse mellem sambeskattede ægtefæller *ikke* medfører, at huset anses som nyerhvervet, jfr. om dette princip skattedepartementets cirkulære af 29. maj 1972 om ligningsloven. Dette betyder, at ejeren beskattes af en lavere lejeværdi, end hvis ejendommen ansås for nyerhvervet.

I. Selvangivelse. Ansvar for skattens betaling

Som ovenfor nævnt medfører sambeskatningen, at hustruens indtægter, i det omfang de ikke er undergivet særskilt beskatning, beskattes hos manden og altså lægges sammen med hans egne indtægter.

En følge heraf er det, at sambeskattede hustruindtægter skal anføres på mandens selvangivelse, og at en skattesag derfor først og fremmest vil blive rettet mod ham. Det får også betydning for strafansvaret, jfr. den foran nævnte betænkning nr. 575/1970 s. 60. Det er også manden, der hæfter for betalingen, jfr. bl. a. UfR 1971.564, hvor det drejede sig om særlig indkomstskat på 491.160 kr., der blev pålagt manden i anledning af, at hustruen havde solgt en ejendom, som hun havde arvet før ægteskabets indgåelse, og som var hendes særeje.

Tilsvarende problemer kan ikke opstå for par, der ikke er gift.

Begge ægtefæller har ret til at se den andens selvangivelse. For hustruens vedkommende findes hjemmelen i ligningslovens § 29, for mandens vedkommende i kildeskattelovens § 80, stk. 1. Efter kildeskattelovens § 80, stk. 3, kan skatteansættelsen for en gift

person i visse tilfælde påklages ikke blot af den pågældende selv, men også af ægtefællen.

Ikke-gifte partnere har hverken efter skatelovgivningen eller efter nogen anden lovgivning nogen lovsikret ret til at blive bekendt med den andens økonomiske forhold.

Hvis udpantning forgæves er forsøgt hos den skattepligtige, kan der i medfør af kilde-skatteovens § 72, stk. 2, foretages udpantning hos den anden ægtefælle – også hvis det drejer sig om en familiebolig, der tilhører denne.

For fast samlevende par kan den ene partners skatterestance ikke medføre anvendelse af retsmidler mod den anden.

J. Afgifter

Gaver mellem ægtefæller er afgiftsfri, hvis de gives inden for fællesjet. Hvis det drejer sig om gaver, der bliver særeje for modtageren, er de gaveafgiftspligtige, jfr. § 44, stk. 1, i lovebekendtgørelse nr. 443 af 28. september 1972 om afgift af arv og gave.

Dommen UfR 1970.5 angik et tilfælde, hvor et ægtepar ved ægtepagt delte det hidtidige fællesbo lige, således at ægtefællerne hver som særeje overtog den dem som boslod tilkommende andel af fællesbomidlerne, der udelukkende hidrørte fra mandens bodel. Dette blev ikke anset som en afgiftspligtig gave fra manden til hustruen, jfr. endvidere kommentaren til dommen UfR 1970 B. 100. § 44, stk. 1, indeholder også en bestemmelse, hvorefter gaver til et afdødt barn eller stedbarns ægtefælle er gaveafgiftspligtige.

Reglerne i § 44, stk. 1, anvendes ikke analogt på fast samlevende par, og der må derfor betales almindelig indkomstskat af gaver mellem dem.

Efter reglerne i § 74 i stempeloven af 1969 skal såvel gaveægtepagter som andre dokumenter mellem ægtefæller derimod stemples efter stempelovens almindelige regler.

Efter §§ 20 og 22 i toldloven (lov nr. 519 af 13. december 1972) får ægteskabs indgåelse betydning for toldfrihed ved indførsel af brudeudstyrsgenstande og motorkøretøjer.

Disse regler kan formentlig heller ikke anvendes analogt på fast samlevende par.

VI. Almindelige forsorgs-ydelser og dermed beslægtede sociale ydelser

A. Indledning

Inden for det sociale område tages der i høj grad hensyn til de familiedannelser, der ikke bygger på en vielsesattest, men på et fast ægteskabslignende samliv.

Indledningsvis må det dog understreges, at dersom den kvindelige part er udlænding, har det stor betydning, om der foreligger ægteskab. Grunden hertil er, at retten til en række sociale ydelser er afhængig af dansk indfødsret, og at der i alle de pågældende love findes regler, der giver herboende kvinder, der ikke selv har dansk indfødsret, men som er eller senest har været i ægteskab med en mand med dansk indfødsret, samme rettigheder som danske indfødte.

Baggrunden for disse regler er, at sådanne kvinder tidligere fik dansk indfødsret. Da dette ændredes i 1950, ønskede man ikke at stille denne gruppe kvinder ringere med hensyn til deres sociale rettigheder.

Den kvindelige part i et faktisk samlivsforhold er juridisk set stillet som enhver anden udlænding i relation til disse love. Det må her erindres, at Danmark har indgået en række internationale overenskomster

af forskellig rækkevidde om social tryghed for udlændinge, først og fremmest for sådanne, som bor her i landet.

Også når det drejer sig om den ret til forsørgelse her i landet, som tilkommer enhver dansk statsborger i medfør af § 20 i forsorgsloven af 1961, er der ligestilling for udenlandske, dansk-gifte kvinder og for udenlandske kvinder, der senest har været i ægteskab med en dansk mand.

I § 2 i det i foråret 1973 fremsatte forslag til lov om social bistand er det udtrykkeligt præciseret, at denne ret angår »vedvarende hjælp til forsørgelse«. I § 1 – jfr. forsorgslovens § 19 – hedder det derimod:

»Det offentlige er forpligtet til efter reglerne i denne lov at yde bistand til enhver, der opholder sig her i landet, og som af hensyn til sine egne eller sin families forhold har brug for rådgivning, økonomisk eller praktisk hjælp, støtte til udvikling eller genoprettelse af erhvervsevnen eller for pleje, særlig behandling eller opdragelsesmæssig støtte«.

For disse ydelser har nationalitet (og dermed ægteskabs indgåelse) ingen betydning, jfr. herved bemærkningerne til § 1.

Spørgsmålet om ægteskabs indgåelse kan også få betydning i de tilfælde, hvor en udlændings krav på en social ydelse støtter sig på EF-regler om social sikkerhed for arbejdstagere m. v., jfr. herved bl. a. bekendtgørelse nr. 132 af 23. februar 1973 om ophævelse (i forbindelse med Danmarks tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber) af bestemmelser om dansk indfødsret i folkepensionsloven m. v.

B. Den gensidige forsørgelsespligt

Efter forsorgslovens § 25 er en ægtemand over for det offentlige forpligtet til at for-

sørge hustruen, indtil ægteskabet endeligt opløses, medens hustruens forsørgelsespligt ophører, dersom hun kan anses for forladt af manden, eller dersom der er opnået separation eller skilsmisse.

Samlevende par har ingen underholdspligt over for hinanden i forhold til det offentlige.

Som følge af den ene ægtefælles forsørgelsespligt over for den anden må der ved bedømmelsen af spørgsmålet om en gift persons adgang til transgbetinget økonomisk hjælp tages stilling til spørgsmålet, om hjælpen skal beregnes under hensyn til den anden ægtefælles eventuelle indtægter og formue. Der må også tages stilling til spørgsmålet, om hjælpen skal være betinget af, at den anden ægtefælle har udnyttet sine eventuelle erhvervsmuligheder.

Med hensyn til de fast samlevende par må udgangspunktet være, at de betragtes som to enlige personer. Dette vil efter omstændighederne kunne bevirke, at de pågældende undertiden gennem ydelser fra det offentlige vil kunne opnå mere, end hvis de havde været gift med hinanden, jfr. herom s. 218 i 2. betænkning fra socialreformkommissionen (nr. 664/1972).

Spørgsmålet må imidlertid afgøres konkret i hvert enkelt tilfælde. Det må ved bedømmelsen af, om der foreligger trang, f.eks. tages hensyn til, hvilke økonomiske værdier den hjælpsøgende opnår gennem den fælles husførelse. Passer kvinden hjemmet for manden og deres fælles børn, vil man ikke yde offentlig hjælp på en sådan måde, at en mand med normale arbejdsindtægter reelt får mulighed for at skubbe betalingen for det arbejde, hun udfører for ham, over på det offentlige. Det kan også få betydning for bedømmelsen, om henvendelsen om forsørgshjælp sker på grund af en ændring i den

hjælpsøgendes forhold, f. eks. hvis det drejer sig om en kvinde, der hidtil har haft erhvervsarbejde, men som nu opgiver det i anledning af børnefødsel eller sygdom. Drejer det sig derimod om en kvinde, der i længere tid har været uden erhvervsarbejde og har passet hjem og børn, vil forsorgsmyndighederne formentlig være temmelig tilbageholdende med at anse hende for trængende, hvis manden har normal arbejdsindtægt.

I meddelelser fra socialministeriet 1973/3, sag nr. 9, nævnes det bl. a., at den bedommelse, der i hvert enkelt tilfælde finder sted af den hjælpsøgendes forhold, kan medføre, at hjælpen beregnes som til ægtepar.

Af besvarelsen på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 fremgår det, at mødrehjælpsinstitutionen i København ikke tager hensyn til samlivsformen, når der skal ydes økonomisk hjælp eller hjælp til spædbørnstøj. Blot parret bor sammen, lægges deres samlede indtægt til grund ved afgørelsen.

I bistandslovforslagets § 37 bestemmes det, at der ved tildeling af kontanthjælp som forbigående hjælp kan bortses fra indtil halvdelen af en ægtefælles arbejdsindtægt, og i § 38 bestemmes det, at ydelse af hjælp forudsætter, at såvel den, der søger hjælpen, som ægtefællen i tilstrækkelig grad har udnyttet sine arbejdsmuligheder. Også § 44 om varig kontanthjælp stiller krav om, at begge ægtefæller skal udnytte deres arbejdsmuligheder.

For så vidt angår folke- og invalidepensionister har den gensidige forsørgelsespligt den betydning, at ved afgørelsen af, hvad der skal betales for en pensionists ophold på alderdoms- eller plejehjem, tages der hensyn til såvel pågældendes som ægtefællens indtægter, jfr. § 13 i lovebekendtgørelse nr. 521 af 29. november 1972 om omsorg for folke-

og invalidepensionister. Er det alene den ægtefælle, der er på hjem, som har indtægt, skal der ved betalingens beregning fratrækkes et beløb til forsørgelse af den hjemmenværende ægtefælle. I den omvendte situation kan den hjemmenværende komme til at betale for den anden ægtefælle, jfr. pkt. 26 i cirkulære af 18. december 1972.

Lignende regler – på samme måde begrænset til kun at gælde for ægtepar, ikke for faktisk samlevende par – findes i forslaget til bistandslov.

C. Udvidet hjælp og revalidering

Efter forsorgslovens § 53 kan der ydes en noget højere hjælp end den almindelige forsorgshjælp – udvidet hjælp – i tilfælde, hvor en person er ramt af alvorlig sygdom. § 54 handler om hjælp til værnepligtige. I begge tilfælde skal ikke alene den direkte hjælpsøgende, men også hans eller hendes families trang afhjælpes. Ved udmåling af hjælp til ægtefællen fratrækkes indtil halvdelen af dennes arbejdsindtægt. I begge tilfælde kan der principielt ydes hjælp til underhold af en person, der gennem længere tid har samlevet med og faktisk er blevet forsørget af den syge eller den værnepligtige.

Efter § 7 i revalideringsloven (lov nr. 170 af 29. april 1960) er der under erhvervmæssig revalidering pligt til at afhjælpe pågældendes og hans families i forbindelse dermed stående trang. Hjælpen bevilges og udmåles efter samme principper som foran beskrevet. Også praksis med hensyn til tildeling af ydelser i henhold til socialministeriets cirkulære af 22. maj 1967 om revalidering sidestiller gifte og faktisk samlevende par (jfr. pkt. 52 og 58).

Efter forsorgslovens § 56 kan der ydes forskellig hjælp til enlige (overgangshjælp,

uddannelseshjælp m. v.). Såvel ægtepar som faktisk samlevende par er afskåret fra disse ydelser.

D. Tilbagebetaling

Medens forsorgshjælp normalt ikke kan kræves tilbagebetalt, findes der dog enkelte regler herom i forsorgslovens § 61.

Efter dennes nr. 3, der er gentaget i bistandslovforslaget § 26, gælder det således, hvis der må ydes en person hjælp, fordi vedkommende eller den med ham samlevende ægtefælle er indblandet i en kollektiv arbejdsstrid.

Efter nr. 4, der ikke er gentaget i bistandslovforslaget, er der også tilbagebetalingspligt, når en person undtager sig sin forsørgelsespligt over for sin ægtefælle eller over for børn.

Disse regler kan ikke anvendes over for partnere i faste samlivsforhold.

E. Omsorgsydelser

Der har hidtil været tale om kontantydelse. Også på *omsorgsområdet* kan spørgsmålet om den juridiske forsørgelsespligt have betydning.

Der synes dog at være en overvejende tilbøjelighed til at lægge vægt på det rent faktiske husstandsforhold, se f. eks. pkt. 3 i cirkulære af 1. juli 1968 om husmoderafløsning og hjemmehjælp, hvor det bl. a. hedder:

»Hjælp kan også ydes til hjem, der ikke til daglig passes af en husmoder, når den, der plejer at udføre det daglige arbejde, er syg, og de øvrige personer i husstanden på grund af svagelighed eller pasning af andet arbejde er ude af stand til på forsvarlig måde at påtage sig den nødvendige husgerning«.

Hverken her eller i andre af cirkulærets bestemmelser har retlig forsørgelsespligt eller spørgsmålet om indgåelse af ægteskab nogen betydning for, om der skal ydes husmoderafløsning. Disse forhold kan derimod efter omstændighederne få betydning bl. a. for betalingens størrelse, se nedenfor i afsnit VIII D.

Som et andet eksempel kan nævnes pkt. 7 i det oven for nævnte cirkulære af 18. december 1972 om omsorg for invalide- og folkepensionister. Det indeholder følgende retningslinier for ydelse af tilskud til telefon:

»2) Ægtepar, når den raske ægtefælle er på arbejde.

I disse tilfælde kan der ydes telefon med henblik på tilkaldelse af læge eller anden hjælp. Man må normalt gå ud fra, at ægtefællen vil kunne sørge for vareindkøb og lignende.

3) Ægtepar, når begge ægtefæller er hjemme.

I dette tilfælde må der stilles strengere betingelser for ydelse af hjælp til telefon. Man kan dog ikke udelukke, at der kan være tale om ydelse af hjælp med henblik på tilkaldelse af læge, idet man ikke kan regne med, at den raske ægtefælle altid skal være bundet til hjemmet«.

Det er dog ikke forsørgelsespligten, der er afgørende, for det hedder videre:

»4) Enlige med hjemmeboende børn eller som bor sammen med slægtninge eller andre.

Sådanne tilfælde vil være at bedømme som tilfælde anført under 2)«.

F. Rådgivning

Adgangen til rådgivning er ikke afhængig af ægteskab. Mødrehjælpsinstitutionerne ligestiller gifte og fast samlevende par. Reglerne om familievejledning i loven om børne- og ungdomsforsorg (lovbekendtgørelse nr. 413 af 28. august 1970 kapitel 3) tager også sigte på alle familieformer (forudsat at der er børn). Efter bistandslovforslagets § 28 får alle, også enlige uden børn, ret til rådgivning.

VII. Ordninger, der - i det væsentlige med en social begrundelse - giver kompensation for midlertidig og varig nedsættelse/bortfald af arbejdssevnen

A. Midlertidig nedsættelse/bortfald

En række dagpengeordninger giver hjemmel for erstatning for midlertidigt indtægtsbortfald, nemlig dagpenge ved sygdom, arbejdsulykker eller fødsel efter dagpengeloven af 1972, dagpenge til tilskadekomne værnepligtige efter lovbek. nr. 138 af 26. april 1968, arbejdsløshedsdagpenge efter arbejdsløshedsloven og dagpenge under uddannelsesforanstaltninger for specialarbejdere efter bekendtgørelse nr. 191 af 29. april 1971.

Fælles for disse ordninger er, at de alle (efter de seneste lovændringer, bl. a. af sygedagpengeordningen) i princippet ydes uden hensyn til den berettigedes ægteskabelige stilling eller til en eventuel ægtefælleindkomst.

Dette system indebærer, at der normalt ikke er mulighed for forskellig behandling af gifte og af fast samlevende par.

I arbejdsløshedsloven findes der dog nogle regler, hvor samliv og/eller ægteskab kan få betydning.

I medfør af arbejdsløshedslovens § 58, stk. 1, nr. 1, er der ved arbejdsdirektoratets cirkulære af 9. februar 1972 fastsat særlige regler om udbetaling af dagpenge for medlemmer, hvis ægtefælle helt eller delvis ernærer sig ved selvstændig virksomhed. Disse regler anvendes ikke analogt på samlevede par.

Bestemmelserne i lovens § 63, stk. 1, nr. 1 og 2, om tab af arbejdsløshedsunderstøttelse som følge af vægring ved at overtage passende arbejde uden fyldestgørende grund m.v. administreres i praksis således, at gifte kvindelige medlemmer af en arbejdsløshedskasse uden dagpengemæssige konsekvenser kan vægre sig ved at overtage arbejde

uden for hjemstedet, såfremt det anviste arbejde forudsætter bopælsskifte. Det betragtes heller ikke som uberettiget arbejdsvægring, hvis en gift kvinde vægrer sig ved at tage arbejde, der medfører, at hun skal være borte fra hjemmet mere end 11-12 timer daglig, og endvidere kan hun uden dagpengemæssige konsekvenser forlade sit arbejde for at flytte med sin mand, såfremt der er arbejdsmuligheder for hende på tilflytningsstedet.

Tilsvarende regler anvendes efter praksis på faste samlivsforhold af en vis varighed (minimum ½ år).

B. Varig nedsættelse/bortfald

1. Erstatning for tabt arbejdssevne.

Regler, der giver hjemmel til en sådan erstatning, findes foruden i ulykkesforsikringsloven (§ 31, jfr. § 36, stk. 2) og loven om erstatning til tilskadekomne værnepligtige (lovbek. nr. 138 af 26. april 1968 § 27) tillige i lov nr. 234 af 7. juni 1972 om erstatning for vaccinationsskader § 1.

Heller ikke disse love gør den erstatningsøgendes ret afhængig af ægteskabelig stilling eller eventuel ægtefælleindtægt, og der er ingen indtægtsregulering.

Også her er der altså principiel ligestilling mellem de to samlivsformer.

Af bemærkningerne til folketingsudvalgets betænkning angående vaccinationsskadeloven (blad nr. 613/1971-72 s. 2) fremgår det, at der også vil kunne ydes erstatning til en hjemmearbejdende ægtefælle uden selvstændig arbejdsindtægt, og at erstatningen forudsættes fastsat efter de retningslinier, der efter loven om tilskadekomne værnepligtige følges ved ydelse af invaliditetserstatning til hjemmearbejdende ægtefæller, der er kommet til skade i forbindelse med vederlagsfri tjeneste i hjemmeværn og civilforsvar. Tilsvarende regler følges af indenrigsministeriet ved ydelse af invaliditetserstatning til hjemmearbejdende ægtefæller, der er kommet til skade som blod- eller nyredonorere.

Det er ikke oplyst, hvorledes man vil stille sig til erstatningskrav fra en hjemmearbejdende partner i et fast samlivsforhold. For så vidt angår *forsørgertabserstatning* til en ægtefælle findes der en udtrykkelig bestemmelse herom i vaccinationsskadelovens § 5, stk. 2.

2. Egenpensioner.

a. Folke- og invalidepension.

Inden for dette område har det meget stor betydning, om der er indgået ægteskab eller ej.

I. Almindelige betingelser.

Det er (som hovedregel) en betingelse for retten til pension, at ansøgeren har dansk indfødsret eller er en kvinde, der er eller senest har været gift med en mand med dansk indfødsret (begge loves § 1, stk. 1), jfr. herom nærmere ovenfor afsnit VI A.

Efter at der i 1972 blev indført en bestemmelse om, at retten til fuld ydelse som hovedregel forudsætter bopæl i mindst 40 år efter det fyldte 15. år med en særlig beregningsregel for invalidepensionister, er der i begge loves § 1 a, stk. 3, indført en bestemmelse om, at en afdød ægtefælles bopælstid i visse tilfælde kan lægges til grund, hvis den overstiger den pågældendes egen bopælstid¹⁾.

Disse regler anvendes ikke analogt på fast samlevende par.

II. Pensionernes størrelse.

Ydelsernes størrelse er afhængig af, om det drejer sig om enlige eller om samlevende ægtefæller, der begge opfylder betingelserne for at få pension, idet pensionen for et sådant ægtepar kun udgør ca. 1½ gange pensionen for en enlig, jfr. folkepensionslovens § 3, stk. 2, og invalidepensionslovens § 4, stk. 1. Til en gift pensionist, der lever i ægteskab med en ikke pensionsberettiget, ydes der pension som til en enlig med tillæg af ægteskabstillæg, jfr. folkepensionslovens § 11,

stk. 1, og invalidepensionslovens § 12, stk. 1.

Heller ikke disse regler anvendes analogt på fast samlevende par.

III. Indtægtsregulering.

Oprindelig var de sociale pensioner (renter) i princippet indtægtsregulerede, og der blev herved taget hensyn til både pensionistens og til ægtefællens indtægt. Folkepensionens grundbeløb og visse af tillæggene til invalidepensionen er ikke længere undergivet indtægtsregulering. Efter en lovændring i 1969 skulle der heller ikke længere tages hensyn til en ægtefælles arbejdsindtægt ved beregningen af invalidepensionens grundbeløb.

For de indtægtsregulerede dele af pensionerne skete der ved ændringslovene nr. 257 og 258 af 7. juni 1972 den betydningsfulde ændring, at der ikke længere på noget område skulle tages hensyn til ægtefællens indtægt. Denne ændring medførte bl. a., at også bedre stillede pensionisters hustruer fik ret til folkepension efter reglen i folkepensionslovens § 2, stk. 1, nr. 3 (pension til kvinder i alderen 62–67 år, hvis mænd får folke- eller invalidepension). Ved lov nr. 416 af 13. juni 1973 ændredes folkepensionsloven, således at den særlige ret til pension efter § 2, stk. 1, nr. 3, afskaffedes og erstattedes med et hustrutillæg til mandens pension. Såvel dette tillæg som ægteskabstillægget og det pensionstillæg, der ydes til mindrebedemlede pensionister, skal påny indtægtsreguleres efter *begge* ægtefællers indtægt, således som det var tilfældet før 1972-loven. Også invalidepensionsloven ændredes ved lov nr. 417 af samme dato efter samme retningslinier som folkepensionsloven.

Dersom en pensionist lever i et ægteskabslignende forhold, skal der ikke ved indtægts-

¹⁾ En udførlig fremstilling af disse reglers betydning for gifte personer findes i Tillægsrapport om betydningen for ligestilling mellem mænd og kvinder af en dansk indtræden i De europæiske Fællesskaber (1972) s. 9 ff.

beregningen tages hensyn til samleverens indtægtsforhold.

IV. Pensionens udbetaling.

En anden vigtig ændring, som indførtes ved 1972-loven, angik pensionsudbetalingen, når begge ægtefæller er pensionsberettiget. Tidligere skete udbetaling af pensionerne i praksis som oftest til manden, også for så vidt angår hustruens andel af pensionen. Nu får hver ægtefælle sin andel af pensionen. Dette er ikke ændret ved 1973-loven. Her er ligestillingen mellem de to samlivsformer bevaret også efter den seneste lovændring.

Pensionister, der lever i et fast samlivsforhold, behandles således i det hele som enlige efter pensionslovene.

b. Den sociale enkepensionslov af 1959.

Denne lov adskiller sig efter sin principielle opbygning fra andre her i landet kendte enke- og ægtefællepensionsordninger, som først vil blive omtalt i afsnittet om situationen ved en ægtefælles/partners død. Disse øvrige ægtefællepensionsrettigheder er nemlig allesammen afledet af den afdødes pensionsrettigheder og er udtryk for, at man som led i et egenpensionsforhold kan sikre sin forsørgelsesydelse over for partneren også efter sin død.

Enkepension efter den sociale enkepensionslov kan man derimod få ret til også i tilfælde, hvor den afdøde ikke havde og aldrig havde haft nogen social pensionsret her i landet.

Enkepensionsordningen har derfor tildels karakter af en førtidspensionsordning, som hjemler et retskrav på pension for de enker, der opfylder betingelserne i lovens § 1, stk. 1, herunder aldersbetingelserne (for en enke uden mindreårige børn 55 år ved dødsfal-

det). Endvidere giver reglerne i stk. 2 mulighed for at bevilge enker og andre enlige kvinder, der er fyldt 50 år, en pension svarende til enkepensionen.

Retten til pension er med hensyn til indfødsretskravet begrænset på samme måde som folke- og invalidepension. Endvidere gælder der for enkepension de samme regler om bopælstid og om eventuel ret til at kræve en afdød ægtefælles bopælstid lagt til grund.

Enkepension er i sin helhed indtægtsbegrænset.

Også efter enkepensionsloven sidestilles de faktisk samlevende par principielt med enlige.

Det betyder, at den kvindelige partner i et fast samlivsforhold aldrig kan opnå et retskrav på enkepension *efter samleverens død*. Men til gengæld er hun ikke *på forhånd* udelukket fra *under samlivet* at opnå pension i reglen efter § 1, stk. 2, end ikke, hvis hun er gift med en anden end samleveren, idet ordet »enlig« fortolkes som omfattende alle kvinder, der ikke faktisk samlever med ægtefællen (og naturligvis også kvinder, der aldrig har været i ægteskab). Såfremt en enlig kvinde samlever med en mand, kan forholdene dog ofte bevirke, at der ikke er grundlag for at bevilge en pension. Optages samliv, efter at pension er tilstået, vil der ved beregningen af pågældendes indtægter, der danner grundlag for pensionens størrelse, kunne tages hensyn til værdien af den faktiske forsørgelse gennem samlivet med den følge, at pensionen nedsættes, eventuelt helt bortfalder, jfr. socialministeriets cirkulære nr. 77 af 15. april 1959, afsnit IA2.

c. Ulykkesforsikring og Arbejdsmarkedets tillægspension.

Disse ordninger er forsikringsmæssigt op-

byggede og finansieres principielt gennem de indbetalte præmier og bidrag. Den tilskadekomnes ret til ulykkesforsikringserstatning eller -rente og arbejdstagerens ret til egenpension efter ATP-loven er uafhængig af den berettigedes civilstand. Ydelserne er ikke indkomstregulerede.

På disse områder er der herefter ingen forskel på retsstillingen for gifte og ugifte.

Når det drejer sig om rente eller pension til en *ægtefælle* efter dødsfald, er der derimod betydelig forskel på giftes og ugiftes retsstilling.

d. Tjenestemandspension og pension i private kollektive pensionsordninger.

Også efter disse ordninger er egenpensionen og dens størrelse principielt uafhængig af den berettigedes civilstand og egen- og ægtefælleindtægt.

Reglerne om samordning af tjenestemandspension og folke- samt invalidepension medfører dog, at der kan ske reduktion i egenpensionen.

For pensionister efter ældre pensionslove findes reglerne i lov nr. 81 af 12. marts 1970.

For pensionister, hvis forhold bedømmes efter den nugældende tjenestemandspensionslov af 1969 §§ 28–30, gælder det, at de har ret til at oppebære fuld folkepension efter det fyldte 67. år og vil kunne opnå indtægtsbestemt folkepension, enkepension eller invalidepension efter de herom gældende almindelige beregningsregler for private pensioner. Men der skal til gengæld ske en afkorting af tjenestemandspensionen.

Ordningen med hensyn til fastsættelse af samordningsfradraget i tjenestemandspensionen går i hovedtræk ud på, at der i de til-

fælde, hvor en tjenestemandspensionist *eller dennes ægtefælle* har ret til fuld folkepension, indeholdes et samordningsfradrag, som udgør 2 pct. af folkepensionens fulde grundbeløb (plus et eventuelt midlertidigt tillæg og et eventuelt hustrutillæg) for hvert års pensionsalder, der er lagt til grund ved fastsættelse af tjenestemandspensionen. Dette medfører, at der kan fratrækkes op til 74 pct. i folkepensionistens eller ægtefællens tjenestemandspension. Pr. 1. oktober 1973 andrager fradraget i tjenestemandspensionen for den maksimale pensionsalder ca. 12.900 kr., når begge ægtefæller er berettiget til folkepension, og ca. 8.500 kr., hvis kun den ene er berettiget til folkepension.

For samordningen med indtægtsbestemt folkepension, enkepension eller invalidepension er der fastsat detaljerede regler, jfr. tjenestemandspensionslovens § 30 og socialministeriets cirkulære nr. 22 af 20. februar 1970.

For samlevende ægtefæller, der begge oppebærer tjenestemandspension, foretages fradrag kun i den pension, der er størst.

De nye regler om opdeling af de sociale pensioner på hver af ægtefællerne har ikke indflydelse på reglerne om samordningsfradrag, idet de som grundlag har ægtefællernes samlede socialpensionsmæssige status, jfr. skrivelse af 11. december 1972 (nr. 264/Ministerialtidende A 1972).

Samordningsreglerne berører efter disse regler under visse omstændigheder tjenestemandspensionistens ægtefælle. De anvendes ikke over for en partner i et fast samlivsforhold.

For så vidt angår de private kollektive pensionsordninger og lignende ordninger er egenpension og dens størrelse ligeledes principielt uafhængig af den berettigedes civilstand og egen- samt ægtefælleindtægt. Der sker ingen samordning med folke- og invali-

depension, men private pensionsindtægter kan naturligvis efter omstændighederne få betydning for indtægtsregulerede socialpensioner eller dele deraf, jfr. ovenfor afsnit 2 a og b.

Når det drejer sig om bidrag og præmier til *egenpensionsrettigheder*, er ægteskabelig stilling uden betydning for spørgsmålet om fradragsret efter pensionsbeskatningsloven. Som anført i afsnit V F er ægteskab derimod en forudsætning for, at præmier og bidrag, der tjener til at sikre en overlevende partner efter den pensionsberettigedes død, kan bringes til fradrag i indtægten.

På visse punkter findes der undtagelsesregler for *gifte kvinder*.

Det gælder således visse kapitalpensionsordninger oprettet før 1. januar 1972, hvor ægteskabs indgåelse for kvindelige arbejdstagere vil kunne medføre adgang til førtidig ophævelse af pensionsordningen uden forhøjet afgift, jfr. pensionsbeskatningslovens § 27, stk. 1, nr. 5.

I Statsanstaltens regulativ for pensionsforsikringer af 30. december 1965 § 5 hedder det:

»Træder en pensionsforsikring ud af kraft efter at have opnået tilbagekøbsværdi, bliver denne godtgjort med en præmiefri forsikring af samme art som den oprindelige, lydende på det nedsatte beløb. Kontant udbetaling af tilbagekøbsværdien kan dog finde sted, når den forsikrede er en kvinde, og forsikringen ophæves på grund af, at hun indgår ægteskab«.

I henhold til en fællesaftale pensionsforsikrings-selskaberne imellem er der i vidt omfang optaget bestemmelser i kollektive pensionsordninger, der giver gifte kvinder mulighed for ophævelse af forsikringen i forbindelse med fratrædelse. En sådan ophævelsesadgang består ikke for ugifte kvinder, herunder kvinder i faste samlivsforhold.

VIII. Andre ordninger med social baggrund

A. Børnetilskud og børnebidrag

1. Almindelige betingelser.

Efter børnetilskudslovens § 11 er det en betingelse for retten til børnetilskud og for-

skudsvis udbetaling af børnebidrag, at *barnet* ikke har indgået ægteskab.

Det er endvidere en betingelse for retten til børnetilskud, at barnet eller den af forældrene, der har forældremyndigheden, har dansk indfødsret eller af socialministeriet ligestilles med en indfødt.

Denne sidste regel kan få betydning for personer, der lever i fast samlivsforhold, hvis faderen er dansk og moderen udlænding, idet faderen da ikke har andel i forældremyndigheden.

Der er ikke indtægtsregulering, og spørgsmålet om eventuel sammenlægning af indtægter kommer derfor ikke på tale.

2. Almindeligt børnetilskud.

Med hensyn til det almindelige børnetilskud efter lovens § 1 er der ingen problemer. Det udbetales med samme beløb for alle børn under 18 år.

3. Forhøjet og ekstra børnetilskud.

Med hensyn til det forhøjede børnetilskud efter § 2 og det ekstra børnetilskud efter § 3 er situationen mere kompliceret.

Der gælder visse særlige regler for pensionisters børn, men bortset herfra skulle der efter lovens oprindelige formulering ydes forhøjet børnebidrag til børn, der har mistet den ene af forældrene eller begge forældre, samt til ægtebørn, hvis der forelå samlivsophævelse, separation eller skilsmisse. Endvidere skulle det ydes til børn uden for ægteskab, når faderskabet ikke var fastslået, eller forældrene ikke levede sammen.

Der var således ligestilling mellem ægtepar og faktisk samlevende par.

I 1969 ændredes loven således, at forhøjet børnetilskud skulle udbetales til børn af fraskilte forældre, til børn, der har mistet den

ene af forældrene, samt til børn uden for ægteskab, også i de tilfælde, hvor der bestod samliv mellem de biologiske forældre.

Endvidere blev der – som kompensation for, at kildeskattereformen medførte skatteforhøjelser for enlige forsørgere – indført regler om et ekstra børnetilskud, et beløb, der ydes uanset antallet af børn i alle tilfælde, hvor der er ret til forhøjet børnetilskud, når forældremyndighedens indehaver har barnet hos sig.

Lovændringen medførte endvidere, at der ikke blev ret til forhøjet børnetilskud, hvis forældremyndighedens indehaver levede i ægteskab, også med en stedfader eller stedmoder til barnet.

Disse regler var fordelagtige for faktisk samlevende par.

Denne retsstilling er nu ved lov nr. 336 af 15. juni 1973 ændret således, at retten til forhøjet og ekstra børnetilskud opstår »når den, der har forældremyndigheden, er enlig forsørger«.

Efter folketingsudvalgets betænkning (blad 729/1972–73) medfører dette, at de fastsamlevende forældre nu sidestilles med ægtepar. Men også samliv med en anden end den anden af barnets forældre kan udelukke fra ydelserne, nemlig når der er tale om et vist økonomisk fællesskab.

4. Forskudsvis udbetaling af børnebidrag.

Efter lovens § 22, stk. 3, er det en betingelse for at få forskudsvis udbetaling af børnebidrag, at forældrene ikke samlever. Her er der altså fuld ligestilling mellem de to samlivsformer, forudsat at faderskabet til barnet er fastslået, hvilket er forudsætningen for den forskudsvis udbetaling.

5. Særligt børnetilskud.

Indtil faderskabet er fastslået, har en moder til et barn uden for ægteskab efter lovens § 4, stk. 3, nr. 1, ret til *af det offentlige* at få udbetalt det særlige børnetilskud, der er af samme størrelse som normalbørnebidraget. Loven fortolkes imidlertid således af socialministeriet, at et faktisk samlevende par ikke ved at forhale faderskabssagen kan opnå nogen økonomisk fordel. Af socialministeriets cirkulære nr. 141 af 8. juli 1969, pkt. 8 b 1 in fine, fremgår det nemlig, at hvis den mandlige part i et samlivsforhold senere bliver anset som fader, »må det under urigtige forudsætninger udbetalte særlige børnetilskud kræves tilbagebetalt«.

Særligt børnetilskud udbetales også til andre grupper børn, bl. a. børn af enker og enkemænd. Der stilles ikke krav om, at forældremyndighedens indehaver skal være enlig.

B. Betaling for benyttelse af børnehaver og andre daginstitutioner

I socialministeriets cirkulære af 21. april 1972 om betaling for benyttelse af daginstitutioner under børne- og ungdomsforsorgen er det i pkt. 6 vedrørende børneværnets betaling af hel eller delvis friplads udtalt, at en sådan skal ydes, »når forældrenes (eller stedforældrenes) aktuelle skattepligtige indtægt er under 40.000 kr.«. Videre udtales det: »Er der i hjemmet to forældre, der begge har indtægter, skal deres samlede skattepligtige indkomst lægges til grund. Det er i denne forbindelse uden betydning, om forældrene har indgået ægteskab; hvis barnets forsørger bor sammen med en anden end barnets moder eller fader uden at have indgået ægteskab, skal der derimod som udgangspunkt kun tages hensyn til forsørgerens indtægt«.

Om forståelsen af denne sidste passus hedder det i Meddelelser fra socialministeriet nr. 4/1973, sag nr. 7:

»Denne regel fortolkes således, at det er af betydning ved afgørelsen af, om der alene skal tages hensyn til forsørgerens indtægt, eller om også en samlevers indtægt skal tages med i betragtning, om det må antages, at forsørgeren har fælles økonomi med den, som han eller hun bor sammen med. Et samlivsforhold af en vis længere varighed, fælles børn, eller det forhold, at parterne senere indgår ægteskab med hinanden, indicerer, at parterne har haft en vis form for fælles økonomi«.

Spørgsmålet om sammenlægning af indtægter, når begge forældre er erhvervsarbejdende, kan efter omstændighederne også få betydning for muligheden for at opnå børnehavestedsplads, jfr. socialstyrelsens cirkulæreskrivelse af 17. september 1973 (Vejledende regler for central pladsanvisning i kommunerne).

C. Sygesikring

Efter sygesikringsloven har indtægtsgrænser betydning for, om en person omfattes af sikringsgruppe 1 eller 2. Den sidstnævnte gruppe får lavere dækning for visse udgifter i anledning af sygdom, men har frit lægevalg.

For samlevende ægtefæller er det den *samlede* skattepligtige indtægt, der lægges til grund for bedømmelsen, jfr. bek. nr. 468 af 24. oktober 1972, § 4, stk. 2.

En sådan sammenlægning finder ikke sted for faktisk samlevende par.

Efter sygesikringslovens § 3 kan forsørgerne tjene en højere indtægt end ikke-forsørgerne uden at blive flyttet fra gruppe 1 til gruppe 2.

Som forsørger anses efter § 2 i den nævnte bekendtgørelse dels gifte personer, der samlever med deres ægtefæller, dels – efter nærmere angivne kriterier – forsørgerne af børn under 18 år eller unge under uddannelse.

Faste samlivsforhold eller ægteskabsliggende forhold tillægges ikke nogen betydning efter sygesikringsreglerne.

Problemerne omkring indtægtsgrænserne og forsørgsreglerne blev behandlet i Socialreformkommissionen. Et af medlemmerne, ekspeditionssekretær Rita Knudsen, afgav særudtalelse (bilag 13 til kommissionens 1. betænkning – nr. 543/1969). Heri udtales, at hvis delingen i to grupper (der også benyttedes under den tidligere ordning) bevares, bør det være personlig indkomst, der afgør status i sygesikringen.

Som begrundelse anføres bl. a., at dette medfører ligestilling af gifte og ikke-gifte, der har fælles husholdning, og at det gør gifte til selvstændige personer i et så personligt anliggende som sygesikring.

Det hedder endvidere:

»Overgangen til personlig indkomst i stedet for familieindkomst medfører også, at der ikke kan opretholdes to indkomstgrænser, for forsørger og enlige, men at der må blive én indkomstgrænse. Ophævelsen af forsørgerbegrebet også på dette område vil være i overensstemmelse med ændringerne i beskattningen af enlige forsørger og ægtefæller, hvor hustruen har egne arbejdsindtægter. En del gifte kvinder, der i dag er B-sikrede, vil blive A-sikrede, når A- eller B-status afgøres af personlig indkomst. Dette gælder husmødre uden erhvervsindtægter, men det gælder også en væsentlig del af de gifte kvinder, der har erhvervsarbejde I de tilfælde, hvor det er hustruens indkomst, der har ført til, at familien er B-sikret, vil delingen af indkomsten fjerne én af de uheldige virkninger af den gifte kvindes selvverkhverv og medvirke til et friere beskæftigelsesvalg«.

D. Betaling for husmoderafløsning og hjemmehjælp

Reglerne om vejledende takster for betaling for husmoderafløsning findes i socialministeriets cirkulære af 8. april 1970. Efter dettes pkt. 3 er udgangspunktet skalaindkomsten

til staten efter den pågældendes forskudsopgørelse. Det siges udtrykkeligt, at der for ægtepar skal regnes med summen af ægtefællernes skalaindkomster, medens der ikke er nogen regel om sammenlægning af indtægterne for samlevende par.

Reglerne om vejledende takster for betaling af hjemmehjælp findes i socialministeriets cirkulære af 1. juli 1968, se bilag 4, hvor der er anført én skala for enlige og én for ægtepar. I en fodnote til bilaget hedder det, at såfremt det i det enkelte tilfælde skønnes rimeligt, vil husstandens indtægter kunne lægges til grund. Dette må formentlig betyde, at man i givet fald kan sammenlægge indtægterne, også når der foreligger fast samlivsforhold.

E. Boligsikring

Retten til boligsikring er afhængig dels af lejlens størrelse, dels af husstandens samlede indtægt.

Efter boligsikringslovens § 7, stk. 2, omfatter husstanden dels boligtageren, dennes ægtefælle og hjemmeværende børn, men også andre personer, der har fast ophold i lejligheden, medmindre de betaler særskilt vederlag for logi.

Der er således ligestilling mellem ægtepar og par, der lever i ægteskabslignende forhold.

Boligsikringsloven giver på flere områder boligtageren en gunstigere stilling, hvis enten den pågældende selv eller ægtefællen oppebærer social pension.

Der foreligger ingen ledende afgørelser om, hvorvidt fast samliv i denne relation vil blive ligestillet med ægteskab.

F. Uddannelsesstøtte

Efter § 1 i bekendtgørelse nr. 349 af 12. juli 1971 om uddannelsesstøtte er det normalt en

forudsætning, at ansøgeren er dansk statsborger, men statens uddannelsesstøtte kan godkende, at der ydes støtte til uddannelsessøgende, der ikke har dansk indfødsret. I praksis er kravet til opholdstid i Danmark mindre, hvis den pågældende er gift med en dansk statsborger.

I øvrigt er retten til uddannelsesstøtte indtægtsreguleret dels under hensyn til den uddannelsessøgendes egne forhold, dels – i vidt omfang – under hensyn til forældrenes forhold. Der tages også hensyn til formue.

For så vidt angår den uddannelsessøgendes egne forhold tages der hensyn både til den pågældendes egen og ægtefællens indtægt og formue. Der er fastsat særlige maksimalgrænser for gifte og dermed ligestillede.

Som udgangspunkt for bedømmelsen af forældrenes økonomiske forhold tages den skattepligtige indtægt i det foregående kalenderår, idet faderens og moderens indtægter lægges sammen, dog ikke hvis de er skilt eller separeret. I disse tilfælde tages der hensyn til de økonomiske forhold hos den af forældrene, som har eller senest har haft forældremyndigheden. Hvis den pågældende gifter sig, tages der ikke hensyn til stedfaderens/moderens indtægt.

Efter bek. nr. 463 af 6. august 1973 om støtte til elever på folkehøjskoler m. v. lægges ligeledes den uddannelsessøgendes indtægt sammen med en eventuel ægtefælleindtægt. Med hensyn til forældreindtægt anvendes samme kriterier som for statens uddannelsesstøtte.

Faste samlivsforhold sidestilles ikke på noget punkt med ægteskab ved administrationen af støtteordningerne.

Der findes særlige regler om uddannelsesstøtte for personer *hjemmehørende i Grønland* til uddannelse i den øvrige del af riget. Om disse regler er

der givet fyldige oplysninger i besvarelsen på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969.

Ved afgørelsen af, om en person kan betragtes som hjemmehørende i Grønland, anser man det, især for kvinders vedkommende, for et vigtigt moment, at pågældende indgår ægteskab med en person med hjemstavn uden for Grønland. Derimod lægger man normalt ikke vægt på, om der foreligger et faktisk samlivsforhold under hensyn til de bevismæssige vanskeligheder ved at konstatere den nærmere karakter af et sådant forhold.

På lignende måde har man hidtil sædvanligvis ikke taget faktiske samlivsforhold i betragtning ved bedømmelsen af en uddannelsessøgendes transgsituation. Derimod tager man en ægtefælles indtægter fuldt ud i betragtning ved transgsbedømmelsen.

Der er udtrykkelig hjemmel for, at uddannelsessøgende efter uddannelsens afslutning kan få dækket rejseomkostningerne til Grønland også for så vidt angår pågældendes eventuelle husstand. Bestemmelsen stiller for så vidt ikke krav om, at der skal være tale om en ægtefælle, men af bevismæssige grunde vil der formentlig i almindelighed blive stillet krav herom. Spørgsmålet om medtagelse af fast samlever ses ikke at være rejst, men ville i givet fald blive besvaret positivt af Grønlandsministeriet. I visse tilfælde har man tilladt, at der blev ydet støtte til, at den uddannelsessøgende forlovede kunne rejse efter den uddannelsessøgende til dennes hjemsted i Grønland. Man har i disse tilfælde opstillet som udtrykkelig forudsætning, at oprejsen skete med henblik på indgåelse af ægteskab. Indgik de pågældende alligevel ikke ægteskab, har man dog ikke ladet den omstændighed få følgevirkninger med hensyn til rejsehjælpen.

G. Retshjælp for ubemidlede og fri proces

Efter bek. nr. 562 af 19. december 1969 om retshjælp til ubemidlede lægges der efter § 2, stk. 2, vægt på begge ægtefællers indtægt, forudsat at de er sambeskattede og samlever.

Der vil sandsynligvis ikke blive taget hensyn til samleverens økonomi.

I henhold til § 2 i bek. nr. 563 af 19. december 1969 om de økonomiske betingelser for fri proces er det i almindelighed en betingelse for fri proces, at ansøgeren opfylder betingelserne for A-medlemskab i sygekas-

sen (svarer i det væsentlige til medlemskab af sikringsgruppe 1 efter den nye sygesikringslov, jfr. ovenfor under C). Der har det således betydning, om ansøgeren har indgået ægteskab.

Når ægtefæller samlever, lægges der vægt på deres *samlede* indtægt og formue.

Der vil sandsynligvis ikke blive taget hensyn til en samlevers økonomiske forhold.

IX. Offentlige og offentligt godkendte rabatordninger

A. Trafikrabatter

1). Efter den internationale luftfartsorganisation IATAs resolution 091 er det en betingelse for, at der kan ydes familierabat, at der er indgået ægteskab, og at ægteskabet består mellem dem, som rejser til fuld pris, og den som deltager på rejsen for halv pris. Faste samlivsforhold akcepteres ikke.

I henhold til samme organisations resolution 045 gælder de samme ægteskabelige betingelser, for at en person kan ledsage en anden, som er kvalificeret til at deltage i en forenings- eller studenterflyvning.

Disse resolutioner er godkendt af de danske myndigheder.

De danske charterbestemmelser, som gælder for luftfartselskaber, der ikke er medlemmer af IATA, er og administreres i overensstemmelse med resolution 045.

Statens luftfartsvæsen oplyser over for justitsministeriets ægteskabsudvalg, at de anførte betingelser kun meget vanskeligt lader sig ændre grundet deres internationale karakter.

2). Ifølge cirkulæreskrivelse nr. 46 af 13. marts 1973 har ministeriet for offentlige arbejder pålagt SAS efter statsrekvisition at yde rabat for flyrejser, bl. a. til søfarendes

ægtefælle og børn, når de pågældende skal aflægge den søfarende besøg. Ægteskab skal dokumenteres, f. eks. ved vielsesattest.

3). DSBs familiebilletsystem tilsigter at gøre det billigere at rejse for familier med børn. Man skal være mindst 3 familiemedlemmer, hvoraf een skal være under 21 år, og man skal rejse samlet. Ved familiemedlemmer forstås børn, deres forældre samt bedsteforældre. Der stilles ikke krav om vielsesattest. Efter en midlertidig rabatordning, der etableredes en kort periode i 1972, var ordningen den, at hvis to personer af hver sit køn rejste sammen og den ene betalte fuld pris, kunne den anden rejse for 10 kr. Denne ordning var åben for fast samlevende par, men ikke for homofile par.

B. Licensrabat

Efter § 2 i bek. nr. 148 af 26. marts 1973 om radio- og fjernsynsafgift omfatter licensen de radio- og fjernsynsmodtagere, som licenshaveren ejer eller disponerer over, og som benyttes af den pågældende selv eller de til hans husstand hørende familiemedlemmer, samt endvidere modtagere, som de til hans husstand hørende familiemedlemmer ejer eller disponerer over, forudsat at den afgiftsbetalende forsørger de pågældende familiemedlemmer.

Efter denne bestemmelse skal parter i et fast samlivsforhold, der hver ejer sit apparat, betale hver sin selvstændige licens, medens et ægtepar i samme situation vil kunne nøjes med at betale een afgift beregnet efter reglerne i bekendtgørelsens § 1.

Efter bekendtgørelsens § 5 kan Danmarks Radio under nærmere angivne betingelser meddele folke-, invalide- og enkepensionister med fuldt pensionstillæg fritagelse for radio-licensen og nedsættelse (undtagelsesvis fritagelse)

for fjernsynslicensen. Efter stk. 2 er afgiftsfritagelse eller -nedsættelse betinget af, at de pågældende ikke bor sammen med familie, som har råd til at betale afgiften; den er desuden for samgifte pensionister betinget af, at begge ægtefæller oppebærer fuldt pensionstillæg, og for andre gifte pensionister betinget af, at ægtefællen oppebærer fuldt ægteskabstillæg, jfr. folkepensionslovens § 11 og invalidepensionslovens § 12.

Denne regel indebærer, at samgifte pensionister *begge* i det væsentlige skal være uden indtægter udover pensionen for at opnå fritagelse/nedsættelse.

Dersom en pensionist med fuldt pensionstillæg, der ejer en radio eller et fjernsyn, bor sammen med en anden pensionist uden at være gift med denne, tages der derimod normalt kun hensyn til ejerens forhold, og fritagelse/nedsættelse vil derfor kunne bevilges også i tilfælde, hvor samleveren ikke har ret til fuldt pensionstillæg.

X. Regler, der angår ansættelsesforhold

Indgåelse af ægteskab har betydning på en række områder, der berører ansattes forhold, fortrinsvis til arbejdsgiveren.

A. Opsigelse

1). Efter lov nr. 261 af 2. oktober 1956 om lærlingeforhold kan et lærlingeforhold bl. a. ophæves, når en kvindelig lærling bliver gift (§ 22, stk. 1 i), og når en kvindelig lærling er i huset hos en gift læremester, og dennes hustru dør, eller hendes samliv med ham ophører (stk. 1 k). Kvindekommisionen har foreslået den førstnævnte bestemmelse ophævet, jfr. betænkning nr. 504/1968 om kvinders uddannelsesproblemer. s. 63.

2). § 4 stk. 5, i medhjælperloven (lov nr. 156 af 31. maj 1961) giver kvindelige medhjælpere ret til at opsiges kontraktsforholdet i anledning af ægteskabs indgåelse.

3). Efter § 10, stk. 1, i sømandsloven (nr. 420 af 13. juni 1973) kan en sømand, der efter forhyringen får underretning om, at hans barn eller ægtefælle er afgået ved døden eller alvorligt syg, kræve sin afsked.

B. Lønforhold

1). Efter tjenestemandsløven af 1958 § 14, der er opretholdt ved bek. nr. 429 af 20. september 1972, modtager en ugift tjenestemand under den første indkaldelse til aftjening af værnepligt fjerdedelen af sin lønning. En gift tjenestemand får derimod halv løn. Reglen anvendes ikke analogt på faste samliv.

2). I tjenestemandsløven for Grønland (nr. 263 af 9. juni 1971) defineres det såkaldte fødestedskriterium – der har betydning for lønnens størrelse – i lovens § 10 således, at en person, der ansættes i statens tjeneste i Grønland, betragtes som hjemmehørende i Grønland, når han ved ansættelsen enten havde fast bopæl i Grønland, er født i Grønland eller inden det fyldte 5. år har haft fast bopæl i Grønland. Hvor særlige grunde taler derfor, kan dispensationsnævnet beslutte, at en person til trods for ovennævnte bestemmelse skal anses for ikke-hjemmehørende (§ 10, stk. 3), ligesom nævnet, hvor en persons oprindelige status som ikke-hjemmehørende må anses for ophørt, kan træffe beslutning om, at vedkommende fremtidig må anses som hjemmehørende i Grønland (§ 10, stk. 4). I besvarelsen af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 oplyses det, at indgåelse af ægteskab med en i Grønland hjemmehørende person kan være et af de

momenter, der kan medføre, at dispensationsnævnet fratager en ansat i Grønland status som ikke-hjemmehørende. Nævnet har imidlertid været særdeles tilbageholdende i så henseende. I enkelte tilfælde er status som ikke-hjemmehørende dog frataget, når den pågældende havde været gift med en hjemmehørende, havde erhvervet egen bolig, og ægtefællen (den hjemmehørende) igennem en længere årrække havde drevet selvstændig erhvervsvirksomhed.

3). Ifølge post- og telegrafvæsenets overenskomstfastsatte lønbestemmelser får gifte cykelbude udbetalt den fulde løn, mens der ved lønudbetaling til ugifte cykelbude fradrages 10 pct., som godskrives de pågældende i opsparingsøjemed. Opsparingsbeløbet med renter udbetales ved indgåelse af ægteskab eller ved fastsættelse som tjenestemand.

C. Frirejser

1). Når gifte personer udsendes til tjeneste i Grønland, ydes der frirejse også til den medrejsende ægtefælle. I praksis yder Grønlandsministeriet efter de til ægteskabsudvalget af 1969 givne oplysninger dog også frirejse efter et frit skøn, uagtet vielsesattest ikke foreligger, idet man søger at konstatere, om der er tale om et fast etableret forhold, hvilket typisk vil være tilfældet, når der findes fælles børn eller evt. fast ejendom, som tjener til fælles bolig. Sådanne par får tillige ret til godstransportforsikring efter reglerne for ægtepar.

2). I medfør af § 58 i statsbaneloven (lov nr. 221 af 31. maj 1968) kan ministeren for offentlige arbejder indrømme fri befordring på DSB til personalet og dets familier. I besvarelsen på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 oplyses det, at en mandlig tjene-

stemand har fribefordring for sin hustru og sine børn, men ikke for en fast samleverske. En kvindelig tjenestemand har kun fribefordring for sine børn. En samlevers eller samleverskes børn, der ikke er fællesbørn, kan ikke få fribefordring, således som det er tilfældet med stedbørn i en tjenstemands ægteskab.

D. Udetillæg

Udenrigsministeriet har over for ægteskabsudvalget af 1969 oplyst, at der ved ministeriets fastsættelse af udetillæg til de ansatte sondres mellem gifte og ugifte medarbejdere. Der tillægges de gifte et højere udetillæg, medmindre medarbejderens ægtefælle har en stilling i opholdslandet, der bevirker, at han ikke kan anses for forsørget af ægtefællen.

Hvis en medarbejder lever i et fast samlivsforhold, fastsættes udetillægget efter satserne for ugifte.

E. Flyttegodtgørelse og godtgørelse for dobbelt husførelse

1). De generelle regler om flyttegodtgørelse m. v. til tjenstemænd findes i cirkulære nr. 132 af 7. juli 1971.

a) I de meget komplicerede regler om dækning af *udgifter ved bohavets flytning* (cirkulærets kapitel 2 og 3) er gifte tjenstemænd, enker og enkemænd samt andre tjenstemænd, der har hjemmenværende børn under 18 år, som udgangspunkt gunstigere stillet end ugifte, fraseparerede og fraskilte, som ikke har hjemmenværende børn.

Hvis samlevende ægtefæller begge er tjenstemænd og begge forflyttes til samme egn, kan kun den ene ægtefælle få flyttegodtgørelse, jfr. § 17. I § 18 findes en særrregel om flyttegodtgørelse til elever. Gifte ele-

ver har ret til en højere flyttegodtgørelse end ugifte.

Cirkulærets regler om gifte tjenstemænd anvendes ikke analogt på fast samlevende par. Men har den tjenestemand, der lever i et ægteskabslignende forhold, selv børn, som bor i hjemmet, er han eller hun *i kraft af dette* omfattet af de samme gunstige regler som gifte, jfr. ovenfor. Det gælder også mandlige tjenstemænd, som har deres børn uden for ægteskab boende hos sig.

b) For retten til at få dækket *udgifter til dobbelt husførelse* er det efter cirkulærets § 13 bl. a. en forudsætning, at den forflyttede opretholder husførelse på det tidligere tjenestested af hensyn til ægtefællen og/eller hjemmenværende børn under 18 år. Efter § 15 har en tjenestemand, der har ret til godtgørelse for dobbelt husførelse, tillige ret til at få dækket udgiften til en hjemrejse hver anden uge.

2). Efter § 16 i arbejdsløshedsloven af 1970 ydes der under nærmere angivne omstændigheder tilskud til merudgifter ved dobbelt husførelse til forsørgere. Efter pkt. 3.3.2 i arbejdsdirektoratets cirkulære af 18. juli 1973 anses en person som forsørger, når han eller hun på hjemstedet gennem nogen tid (i almindelighed mindst ½ år) har boet sammen med en eller flere af vedkommende økonomisk afhængige personer. Faste samlivsforhold er herved i princippet ligestillet med ægteskab.

F. Bolig

1). Funktionærloven af 1948 indeholder i § 2, stk. 9, en regel, hvorefter opsigelsesvarslet er mindst 3 måneder, når der som led i tjensteforholdet er stillet bolig til rådighed for funktionæren og dennes familie. Funktionæren er desuden normalt berettiget til sammen

med sin familie at blive boende i boligen i indtil 1 måned efter sin fratræden.

2). En lignende regel findes i § 65, stk. 2, i lovbek. nr. 238 af 27. maj 1971 om arbejdsboliger på landet.

3). Med hensyn til tildeling af familiebolig til offentligt ansatte tillægges det i Grønlandsministeriets ansættelsespraksis en vis betydning, om to personer, der ansættes samtidig i Grønland, er gift. Der er dog tildelt familiebolig til par, der ikke var gift, men hvor det var godtgjort, at der var tale om fast samlivsforhold.

G. Arbejdsmiljø på grund af børns sygdom

Ifølge cirkulæreskrivelse af 2. marts 1973 vedrørende aftale om statstjenestemænds forhold i forbindelse med sygdom er der fra 1. april 1973 etableret en forsøgsordning, således at der under nærmere angivne omstændigheder er mulighed for at yde tjenestefrihed uden lønafkortning til pasning af et sygt mindreårigt hjemmeværende barn på dets 1. sygedag.

For at denne ordning kan anvendes, er det en betingelse, at barnet er i tjenestemandens varetægt, hvorimod spørgsmålet om civilstand eller forældremyndighed ikke er afgørende.

XI. Udøvelse af selvstændigt erhverv

Inden for nærings- og erhvervslovgivningen og den dermed beslægtede lovgivning findes kun forholdsvis få regler, hvor det er af betydning, om ægteskab er indgået.

1). Efter firmaloven (lov nr. 23 af 1. marts 1889) § 11, 1 pkt., kan en mand, som fort-

sætter den af hans hustru før eller under ægteskabet drevne forretning, benytte firmaet uforandret. Denne regel er af handelsministeriet anvendt analogt på hustruer, der fortsætter den af manden drevne forretning.

2). Ved bedømmelsen af spørgsmålet om, hvorvidt læger og tandlæger med udenlandsk eksamen, der søger om varig tilladelse til at virke her i landet i henhold til lovgivningen om udøvelse af lægegerning og tandlægevirksomhed, kan anses at have den i indenrigsministeriets vejledninger af august 1969 og juni 1970 omtalte ganske særlige tilknytning til Danmark, anses ægteskab indgået med en dansker at være ganske særlig tilknytning til landet.

3). Efter loven om indskud på etableringskonto (lovbek. nr. 448 af 29. august 1969) er det uden betydning for adgangen til at udnytte lovens opsparingsordning, om der er indgået ægteskab.

Er der indgået ægteskab, kan hver ægtefælle udnytte ordningen. Ægteskab har endvidere betydning ved frigivelse af de båndlagte midler, idet frigivelse kan ske, også når en selvstændig virksomhed agtes drevet af indskyderens ægtefælle eller af begge ægtefæller i forening.

Dersom de indskudte beløb ikke anvendes til etablering efter de i loven nærmere angivne regler, er udgangspunktet efter lovens § 9, at der sker beskatning af hele indskudsbeløbet i forbindelse med udbetalingen. I visse tilfælde kan det dog i stedet for en samlet beskatning tillades, at beskatningen sker ved en forhøjelse af den skattepligtige indkomst for det indkomstår, hvori indskuddet er bragt til fradrag. Efter afsnit I, pkt. 8, i cirkulære nr. 44 af 28. februar 1966 vil denne dispensationsbestemmelse også kunne anvendes, hvor en kvinde i forbindelse med indgåelse af ægteskab opgiver sine planer om at etablere selvstændig virksomhed, og hvor en forhøjelse af ægtemandens skattepligtige indkomst med hendes indskudsbeløb kan betyde en forholdsvis stor skattestigning.

4). En række lovbestemmelser tillader en ægtefælle at indtræde i den anden ægtefælles næringsretlige og lignende rettigheder i tilfælde af død og ofte tillige i forbindelse med separation eller skilsmisse. En samlet oversigt over en ægtefælles adgang til at indtræde i den andens rettigheder eller forpligtelser i disse situationer findes i afsnittet om stillingen, når en ægtefælle eller en partner i et fast samlivsforhold afgår ved døden.

XII. Landbrugs- og jordlovgivningen m.v.

Inden for disse lovområder findes en del regler, hvor det har betydning, om der er indgået ægteskab.

A. Loven om landbrugsejendomme

1). Efter § 16, stk. 1, i loven om landbrugsejendomme, som den er formuleret ved lov nr. 300 af 6. juni 1973, er adgangen til at blive ejer eller medejer af en landbrugsejendom i landzone eller en anpart deraf bl. a. betinget af, at erhververen, *dennes ægtefælle og børn under 20 år* ikke ved erhvervelsen *tilsammen* bliver ejer eller medejer af mere end én landbrugsejendom.

Endvidere er det også en betingelse, at erhververen inden en vis frist tager bopæl på ejendommen, samt at han eller hun har eller ved erhvervelsen tager jordbrug som hovederhverv.

Hvis ejendommen er under 5 ha, behøver den sidste betingelse dog ikke at være opfyldt, jfr. § 16, stk. 2.

Loven åbner endvidere i § 16, stk. 3, en mulighed for, at den nævnte gruppe af pårørende tilsammen kan blive ejere af to landbrugsejendomme, der kan drives sammen. Det er også herved en betingelse, at erhver-

veren tager fast bopæl på ejendommen og har eller tager jordbrug som hovederhverv.

To parter i et fast samlivsforhold er berettiget til hver at erhverve en landbrugsejendom eller udnytte reglen i stk. 3, for så vidt lovens betingelser i øvrigt er opfyldt, herunder bopælskravet, der indebærer, at erhververen skal være skattepligtig i den kommune, hvor ejendommen er beliggende.

Dette sidste krav indebærer ikke, at ægtefæller, hvoraf den ene har erhvervet en landbrugsejendom, er nødsaget til *begge* at tage bopæl i den kommune, hvor ejendommen ligger, idet der ikke efter skattelovgivningen er noget til hinder for, at ægtefællerne anses som skattepligtige i hver sin kommune. I de tilfælde, hvor de er sambeskattede, skal underskud i een ægtefælles indtægt i størst muligt omfang fradrages i den anden ægtefælles skattepligtige indkomst. En tilsvarende regel findes ikke mellem partnerne i et fast samlivsforhold, jfr. afsnit V H.

Kravet om, at erhververen skal have jordbrug som hovederhverv, indebærer, at vedkommende anvender mere end halvdelen af sin arbejdstid på landbrugsejendommen og opnår mindst halvdelen af sin arbejdsindkomst ved bedriften.

Ægtefælleindkomst indgår ikke i denne beregning, kun erhververens egen indtægt. På dette punkt er der således ikke nogen forskel på retsstillingen for fast samlevende par og ægtepar.

Efter lovens § 27 kan landbrugsministeren, hvis erhververen ikke opfylder betingelserne i § 16, stk. 1-3, for at erhverve en landbrugsejendom, meddele den pågældende påbud om at afhænde ejendommen inden for en nærmere angiven frist. Denne bestemmelse gælder ikke alene den situation, at betingelserne ikke var opfyldt ved erhvervelsen, men også den situation, at de på grund af ændrede forhold ikke længere er opfyldt. I princippet kan § 27 derfor bringes i anvendelse.

delse, hvis to ejere af landbrugsejendomme indgår ægteskab.

Problemer af lignende art kunne også opstå før lovændringen, men spørgsmålet har ikke givet anledning til praktiske vanskeligheder.

2). Efter lovens § 17, stk. 2, kan overdragelse til den hidtidige ejers ægtefælle ske under noget lempeligere betingelser end efter § 16. Der stilles således ikke krav om bopælspligt eller hovederhverv ved jordbrug.

I de tilfælde, hvor adkomst på landbrugsejendom kun kan erhverves med tilladelse fra landbrugsministeren, jfr. § 18, kan der vedafgørelsen heraf bl. a. tages hensyn til, om erhververen har familiemæssig eller anden særlig tilknytning til ejendommen.

3). Også ikrafttrædelsesbestemmelserne i lov nr. 300 af 6. juni 1973 rummer en bestemmelse, hvor ægteskab har betydning, nemlig § 3, stk. 2, hvorefter den ny affattelse af landbrugslovens § 9 har virkning for samdriftsforhold, der begyndes efter lovens ikrafttræden, eller som efter lovens ikrafttræden fortsættes af andre end den hidtidige ejers eller forpagters pårørende efter § 16, stk. 1.

B. Andre landbrugslove

1). Efter § 20 i lovbek. nr. 250 af 9. maj 1973 om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m. m. kan Statens jordlovsudvalg under nærmere angivne omstændigheder pålægge visse ejendomme en forkøbsret for staten.

Denne forkøbsret kommer bl. a. ikke til anvendelse, hvis ejendommen erhverves af den hidtidige ejers ægtefælle, jfr. § 20, stk. 3, nr. 4.

Jordlovsudvalget har i besvarelsen af fore-

spørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 om denne bestemmelse bl. a. udtalt, at hvis der er tale om ægteskabslignende forhold, kan statens forkøbsret utvivlsomt gøres gældende, men de konkrete omstændigheder i så henseende vil i givet fald indgå i overvejelserne med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt forkøbsretten skal benyttes i det enkelte tilfælde. En praksis på dette område foreligger imidlertid ikke.

2). Efter de for ægteskabsudvalget foreliggende oplysninger om landbrugsministeriets praksis ved administrationen af lovbek. nr. 368 af 29. juni 1973 om udlån til yngre landmænd kan ansøgere, der erhverver en landbrugsejendom sammen med deres ægtefælle, således at denne får en andel på 50 pct. eller derover af ejendommen, få fuld etableringsstøtte mod selvskyldnerkaution fra ægtefællen, medens ansøgere ved andre tilfælde af delerhvervelse højst kan få sådan støtte i forhold til den andel af ejendommen, de erhverver. Efter tilsvarende retningslinier administreres lovens bestemmelser om driftstilskud.

3). Efter § 22 i bek. nr. 345 af 1. juli 1971 om tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger bortfalder tilskuddet for den resterende tilskudsperiode bl. a. i tilfælde af ejerskifte. Statens jordlovsudvalg kan gøre undtagelse derfra, men kun under ganske særlige omstændigheder. Det hedder dog i stk. 3: »Undtagelse vil kunne ske ved ejerskifte i familieforhold, når forholdene i øvrigt taler derfor.«

Jordlovsudvalget udtaler i sit svar til ægteskabsudvalget af 1969 om den sidstnævnte dispensationsbestemmelse, at den vel navnlig tager sigte på afhændelse til en søn eller datter (evt. svigersøn), der har landbrug som hovederhverv, men også kan tænkes at

blive taget i anvendelse på en ægtefælle. Det hedder endvidere:

»Det kan ikke udelukkes, at også den anden part ved ophævelsen af et ikke-ægteskabeligt samlivsforhold vil kunne bevare tilskudet ved ejendommens overtagelse kombineret med landbrug som hovederhverv, jfr. herved, at der også uden for familieforhold, når ganske særlige omstændigheder taler herfor, er mulighed for at lade tilskudsordningen fortsætte.«

4). Ud over de under 1–3 nævnte bestemmelser findes der en del regler, der giver en ægtefælle mulighed for at indtræde i den anden ægtefælles rettigheder i tilfælde af død og ofte også ved separation eller skilsmisse. En oversigt over regler af denne type inden for en lang række lovområder findes i afsnit XXIX.

C. Andre bestemmelser

1). Efter § 2, nr. 2, i lov nr. 328 af 18. juni 1969 om tilbudspligt finder bestemmelserne om pligt til under nærmere angivne omstændigheder at tilbyde fast ejendom, der ønskes bortsolgt, til kommunen, ikke anvendelse, når den hidtidige ejer ønsker at overdrage ejendommen til sin ægtefælle.

Efter § 3 kan tilbudspligten ikke gøres gældende, hvis det bl. a. under hensyn til forholdet mellem ejeren og erhververen vil være ubilligt, at ejendommen skal tilbydes kommunen.

Som eksempel på anvendelsen af den sidstnævnte regel kan nævnes den situation, at ejeren i længere tid har levet sammen med og eventuelt tillige er blevet passet af den, til hvem ejendommen ønskes afhændet.

2). Er der ydet henstand med betaling af frigørelsesafgift, jfr. lovebek. nr. 301 af 12. juni 1970, forfalder beløbet ved ejerskifte,

jfr. lovens § 7, dog ikke hvis erhververen er den afgiftspligtiges ægtefælle.

Efter lovens § 9, stk. 2, skal frigørelsesafgift også svares, når en ægtefælle overtager en ejendom på skifte.

Hvis en ægtefælle overtager boet til uskiftet bo uden forudgående skiftebehandling, skal der ikke svares frigørelsesafgift.

3). I lov nr. 267 af 7. juni 1972 om sommerhuse og camping m. v. findes der i kapitel 2 om udnyttelse af ejendomme i sommerhusområder en række regler, hvorefter ejeren af en fast ejendom, der ligger i et område, der efter byplan- eller bygningsvedtægt er udlagt til sommerhusbebyggelse, efter påbud har pligt til at udnytte ejendommen som forudsat i vedtægten. Sådant påbud kan efter § 12 kun meddeles, hvis ejendommen er erhvervet efter lovens bekendtgørelse. Overdragelse mellem ægtefæller betragtes ikke som nyerhvervelse.

XIII. Personregistrering

Medens den gifte mand efter folkeregisterloven af 1924 betegnedes som »husfaderen« og blandt andet var ansvarlig for anmeldelse af husstandens (herunder hustruens) flytning, har lov nr. 239 af 10. juni 1968 om folkeregistrering ikke en tilsvarende sontring. Efter dens § 5 skal »enhver«, der flytter, foretage en anmeldelse herom, der også skal omfatte de husstandsmedlemmer, som flytter med.

Der er ikke i lovens forarbejder nogen støtte for, at den gifte mand i relation til denne bestemmelse skal anses som hovedperson.

I Københavns kommunes folkeregister følges den praksis, at henvendelse om problemer vedrørende registreringen rettes til man-

den, og rejses der spørgsmål om at pålægge bøde, f. eks. for manglende flytteanmeldelse, rettes et sådant krav også mod ham. Møder hustruen efter tilsigelsen, er man dog indforstået med, at hun personlig vedtager den forskyldte bøde.

Indsender et fast samlevende par fælles flytteanmeldelse, rettes nødvendige henvel- delser til den, der har underskrevet anmel- delsen.

I folkeregistrene opføres ægtepar på et fa- miliekort, mens personer, der lever sammen, har hver sit hovedregisterkort.

I det ved 1968-loven oprettede centrale personregister har hver person sin post. For ægtefællers vedkommende henvises der dog til den anden ægtefælles personnummer.

XIV. Indfødsret

Efter indfødsretsloven fra 1950, jfr. nu lov- bek. nr. 409 af 17. december 1968, har ægte- skab betydning i adskillige relationer.

Indgåelse af ægteskab medfører dog ikke – som efter den tidligere indfødsretslovgiv- ning – at en udenlandsk kvinde, der gifter sig med en dansk statsborger, selv får dansk statsborgerret. I forbindelse med lovændrin- gen i 1950 blev der i den anledning tillagt sådanne udenlandske kvinder en særstilling inden for en række sociale love, se afsnit VI A. Det er på samme baggrund, at det i § 8, stk. 1, i cirkulære af 6. juni 1968 om medde- lelse af dansk indfødsret er bestemt, at disse hustruer i almindelighed vil kunne forvente naturalisation, efter at de har samlevet med deres danske mand her i landet i 1½ år. Andre udlændinge, der ikke er nordiske statsborgere, skal normalt have opholdt sig her i 7 år, § 2, stk. 1, jfr. dog stk. 3, hvorefter en mandlig ansøger, der lever i ægteskab

med en dansk kvinde, normalt vil kunne for- vente at blive naturaliseret i løbet af noget kortere tid end i stk. 1 angivet. Det afgøres efter forholdene i det enkelte tilfælde, der- under ægteskabets eller samlivets varighed. Udgangspunktet er i praksis 6 års opholds- tid.

De dansk-gifte udenlandske hustruer bli- ver også behandlet lempeligere på et andet punkt. I § 8, stk. 2, bestemmes det nemlig, at der for deres vedkommende normalt ikke vil blive stillet betingelser vedrørende van- del, forsørgelsesevne, skattebetaling eller sprog.

Sådanne krav stilles derimod til andre an- søgere, jfr. cirkulærets §§ 4, 5, 6 og 7. I § 6 er det f. eks. bestemt, at ansøgere, der er i re- stance med til udpantning forfaldne skatter, i almindelighed ikke kan forvente at få med- delt dansk indfødsret, medmindre restancen skyldes forhold, der ikke kan lægges ansøge- ren til last. Med hensyn til sprog stilles der efter § 7 normalt krav om, at ansøgeren skal være det danske sprog mægtig i nogenlunde samme omfang som danske på samme udvik- lings- og dannelsesstrin.

De bestemmelser, der tillægger ægteskab betydning, anvendes ikke analogt på ansø- gere, der lever i faste samlivsforhold.

Men efter omstændighederne kan der gen- nem et fast samlivsforhold være opstået en sådan tilknytning til Danmark, at der derved – efter en konkret bedømmelse i den enkelte sag – kan være skabt grundlag for at stille noget lempeligere krav, end det normalt er tilfældet over for ikke-danskgifte udlæn- dinge.

Nordisk Råd vedtog i 1970 en rekomen- dation (nr. 7/1970), hvorefter rådet anbefa- lede regeringerne at søge reglerne om natura- lisation i forbindelse med ægteskab tillem-

pet, således at der ikke generelt gøres forskel mellem mand og kvinde.

Der synes ikke i forbindelse hermed at være rejst spørgsmål om betydningen af fast samliv for naturalisation.

En nordisk arbejdsgruppe af tjenestemænd undersøger det ved rekkommendation nr. 7/1970 rejste spørgsmål samt spørgsmålet om den indfødsretlige stilling for børn i »blandede ægteskaber« Beretning om arbejdet forventes afgivet i efteråret 1973.

XV. Retten til ophold og arbejde i Danmark

A. Udlændingelovgivningen

Lov om udlændinges adgang til landet, jfr. lovbek. nr. 344 af 22. juni 1973, indeholder ingen regler, der tillægger ægteskab, separation, skilsmisse eller faste samlivsforhold særlig betydning.

Den til loven hørende bekendtgørelse nr. 345 af 22. juni 1973 om udlændinges adgang til og ophold i landet indeholder i §§ 22 og 28 regler, der tillægger ægteskab betydning.

I medfør af § 22 meddeles der til udlændinge, der lever i ægteskab med danske statsborgere, opholdstilladelse uden tidsbegrænsning, såfremt de (med opholdstilladelse) i 5 år har haft bopæl her i landet og stadig bor her.

Efter § 28, stk. 3, skal arbejdstilladelse være opnået inden indrejsen. Der kan dog meddeles arbejdstilladelse til en udlænding, som opholder sig her i landet, når ansøgeren har indgået ægteskab med en dansk statsborger.

I sin besvarelse af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 har justitsministeriet

desuden oplyst, at der i praksis har dannet sig visse retningslinier for, hvilken betydning et foreliggende ægteskab eller samlivsforhold vil kunne tillægges.

1). Meddelelse af opholds- og arbejdstilladelse.

Udlændinge, der indgår ægteskab med danske statsborgere, vil – såfremt der ikke foreligger særlige omstændigheder, der gør den pågældende uønsket i landet – få meddelt opholdstilladelse. De vil endvidere normalt få meddelt arbejdstilladelse uden hensyn til beskæftigelsessituationen. Arbejdstilladelsen vil i disse tilfælde være »generel« – dvs. bl. a. ikke være begrænset til en bestemt arbejdsgiver – uanset at den pågældende udlænding ikke opfylder de betingelser, der ellers stilles for meddelelse af en sådan tilladelse.

Heteroseksuelle og homoseksuelle samlivsforhold vil derimod normalt ikke blive tillagt betydning ved afgørelsen af, om opholdstilladelse eller opholds-arbejdstilladelse skal meddeles, medmindre der er tale om et fast samlivsforhold. Ved afgørelsen heraf vil der især blive lagt vægt på samlivets varighed, og om de pågældende har børn sammen.

Såfremt et ægteskabeligt samliv ophæves uden separation, vil opholds- og arbejdstilladelse kun blive forlænget, hvis de almindelige betingelser herfor er opfyldt. Det samme vil gælde i tilfælde af separation, skilsmisse og omstødelse, ligesom det naturligvis vil gælde, hvis et faktisk samliv ophæves. Normalt vil der heller ikke blive lagt vægt på, om ophævelsen skyldes uoverensstemmelse eller ej.

Spørgsmålet om faste samlivsforholds betydning var fremme i sag nr. 30 i Folketingets ombuds-

mands beretning for året 1971. Ombudsmanden bad i denne sag justitsministeriet oplyse, om ministeriet var enig i, at ægteskabeligt samlivsforhold – ud fra almindelige lighedssynspunkter – i relation til udvisningsproblemet burde sidestilles med ægteskaber, for så vidt de, bl. a. under hensyn til deres varighed, måtte antages at være af en tilsvarende fast karakter.

Af rigspolitichefens udtalelser – der blev tiltrådt af ministeriet – fremgik det, at han var indforstået med, at også et langvarigt faktisk, men ægteskabeligt samliv kunne skabe en sådan tilknytning til Danmark, at en udlænding ikke burde udvises. På den anden side mente han ikke, at et ægteskabeligt samliv uden videre kunne sidestilles med et ægteskab, og der burde formentlig i almindelighed stilles større krav til det ægteskabelige samlivs varighed end til et ægteskab.

Ombudsmanden tog dette svar til efterretning.

For udlændinge, der er omfattet af De europæiske Fællesskabers regler findes der regler om adgang til og ophold her i landet i bek. nr. 346 af 22. juni 1973.

I disse bestemmelser, der tjener til at gennemføre EF-traktatens regler om arbejdskraftens frie bevægelighed, spiller ægteskabsindgåelse en stor praktisk rolle. Efter bekendtgørelsens § 3, der indeholder definitionen på udtrykket familiemedlemmer, som anvendes i mange af de øvrige paragraffer, omfatter dette udtryk nemlig bl. a. EF-statsborgerens ægtefælle. Der er derimod ikke tillagt faste samlevende nogen rettigheder.

2). Sager vedrørende udvisning af udlændinge, der har begået strafbare handlinger i Danmark.

Spørgsmålet om udvisning af udlændinge, der har begået strafbare handlinger i Danmark, afgøres individuelt efter en afvejning af på den ene side den begåede forbrydelses grovhed og på den anden side udlændingens tilknytning til Danmark.

Et ægteskab, som ikke må anses at være indgået proforma, anses i almindelighed som

et ret stærkt tilknytningspunkt til Danmark – desto stærkere, jo længere ægteskabet har varet. Er der børn i ægteskabet, vil det endvidere tale for at undlade udvisning.

Et heteroseksuelt eller et homoseksuelt samliv med en dansk statsborger vil derimod i almindelighed ikke blive anset som en tilknytning af en sådan styrke, at det vil forhindre udvisning. I enkelte tilfælde har man dog lagt vægt på et langvarigt heteroseksuelt samliv, navnlig når parterne har børn, og ægteskab ikke har kunnet indgås på grund af tidligere ægteskab.

B. Flygtningesager

Der opstår ifølge justitsministeriets oplysninger til ægteskabsudvalget af 1969 normalt ikke særlige problemer på dette område, men der vil f. eks. kunne meddeles opholds- og arbejdstilladelse til en udlænding, der indrejser her til landet og indgår ægteskab med en udlænding, der af Danmark er anerkendt som flygtning. Endvidere vil der ud fra princippet om familiens enhed kunne tillægges en udlænding flygtningestatus, uanset vedkommende ikke opfylder betingelserne herfor, når den pågældende indgår ægteskab med en udlænding, der er anerkendt som flygtning.

Der vil også her kunne lægges vægt på et fast samlivsforhold.

C. Udlevering af lovovertrædere

I § 7 i lov nr. 249 af 9. juni 1967 hedder det: »Hvis det i særlige tilfælde, navnlig under hensyn til den pågældendes alder, helbredstilstand eller andre personlige forhold må antages, at udlevering ville være uforenelig med humanitære hensyn, må udlevering ikke finde sted.»

Ifølge lovens motiver vil det bl. a. kunne være af betydning, om den pågældende har familie her i landet.

D. Bestemmelser i traktater

1). Art. 8 i den europæiske menneskerettighedskonvention af 4. november 1950 foreskriver, at enhver »har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance«. Beskyttelsen af familielivet kan efter omstændighederne være til hinder for offentligretlige indgreb, der som konsekvens medfører en adskillelse af mand og hustru, jfr. Max Sørensen, Nordisk administrativt tidsskrift 1966 s. 117. Den europæiske menneskerettighedskommission har i flere tilfælde undersøgt, om en udvisning af en udenlandsk mand, gift med en indenlandsk kvinde var tilstrækkeligt begrundet i de hensyn til offentlig orden og statens sikkerhed, som efter konventionen kan legitimere indgreb i familielivet.

Spørgsmålet om, hvorvidt ægteskabsliggende forhold er beskyttet efter konventionen, er behandlet af professor F. Castberg i »Den europeiske konvensjon om menneskerettighetene«, Oslo 1971, s. 131, hvor det hedder:

»Konvensjonen kan ikke sies å være bygget på kristen seksualmoral. Et varig samliv mellom en ugift mann og en ugift kvinne må etter min mening ha samme krav på beskyttelse som et familjeliv, basert på ekteskap.« Såvidt vites, har spørsmålet ikke funnet noen avgjørelse i Kommisjonen.»

Spørgsmålet blev berørt i kommissionens sag nr. 3898/68, men da denne sag blev afvist, fordi ansøgningen af andre grunde blev anset for åbenbart ugrundet, undlod kommissionen at tage stilling til, om der forelå et familieforhold, som faldt ind under art. 8., jfr. s. 10 i Case Law Topics 2, udgivet af kommissionen 1972.

2). Den tidligere nævnte bekendtgørelse nr. 346 af 22. juni 1973 om EFborgeres adgang til og ophold her i landet har, som anført, sit udspring i EFregler, jfr. også s. 7 i Rapport om betydningen for ligestillingen i Danmark mellem mænd og kvinder af en dansk indtræden i De europæiske Fællesskaber (august 1971). Bekendtgørelsen og EFreglerne knytter som anført visse retsvirkninger til ægteskabs indgåelse. Dette er ikke til hinder for, at danske myndigheder ved udøvelsen af skønsmæssige beføjelser kan tage hensyn til, at der foreligger ægteskabslignende forhold.

XVI. Behandling af sygdom, indgreb i legemet samt umyndiggørelse og lavværgemål

1). I § 2 i lov nr. 118 af 13. april 1938 findes regler, der tillægger en sindssygs nærmeste visse beføjelser og forpligtelser i forbindelse med spørgsmålet om tvangsendlægelse. Udtrykket nærmeste er defineret i stk. 3 og omfatter bl. a. ægtefællen, men også »de hos hvem personen har til huse, eller hvem det ifølge de foreliggende omstændigheder påhviler at drage omsorg for personen«.

Også samlevere vil kunne være omfattet af denne bestemmelse.

I § 6 findes en regel om beskikkelse af tilsynsværge for den syge. Om muligt skal der beskikkes en person af den syges nærmeste pårørende.

I § 9 er bestemt, hvem der kan fremsætte begæring om udskrivning. Personkredsen er her snævrere end i § 2, stk. 3, men også her er ægtefællen nævnt.

2). Såvel i den nu ophævede sterilisationslov af 1967 som i den nugældende lov (nr. 318 af 13. juni 1973) sidestilles ægtefælle og samlever i en række bestemmelser angående betingelserne for at få meddelt tilladelse til sterilisation i de tilfælde, hvor dette er nødvendigt.

3). Også efter lov nr. 350 af 13. juni 1973 om svangerskabsafbrydelse skal der i visse tilfælde meddeles tilladelse hertil, jfr. § 3. Der kan herved blive tale om at tage hensyn til familiens boligmæssige, økonomiske og helbredsmæssige forhold. Ligesom efter den tidligere svangerskabslov af 1970 omfatter den også familieforhold, der bygger på faste samlivsforhold.

4). Efter retsplejelovens §§ 457 og 459, jfr. § 464, kan begæring om eller indsigelse imod umyndiggørelse og lavværgemål bl. a. fremsættes af den pågældendes ægtefælle, mens der ikke gælder en tilsvarende regel for samlevere.

XVII. Strafferetlige regler

A. Rigsadvokatens redegørelse

I anledning af den tidligere nævnte forespørgsel til ministerierne fra ægteskabsudvalget af 1969 er der af justitsministeriet indhentet en udtalelse fra rigsadvokaten. Det hedder heri:

»I straffeloven er der en række bestemmelser, der tillægger begrebet »nærmeste« betydning, således §§ 125, stk. 2, 141, stk. 2, 143, 290, stk. 2, og i en anden sammenhæng § 216. § 198 kriminaliserer under visse betingelser manglende bidragsbetaling til »hustru«. § 208 om bigami knytter retsvirkning til »ægteskab«, »gift person« og »omstødelse«. § 213 kriminaliserer vanrøgt eller nedværdigende behandling af »ægtefælle«. Ifølge Krabbes kommentar til bestemmelsen omfatter udtrykket også den fraseparerede ægtefælle. § 214 indeholder en strafbortfaldsgrund til fordel for en »gift kvinde«, der handler med »ægtefællens« samtykke.

I kapitel 24 om kønsfrihedsforbrydelser tillægger §§ 218 og 220 det betydning, om det kønslige forhold finder sted »udenfor ægteskab« og § 221 om samleje anses for »ægteskabeligt«. Ifølge § 227 kan strafansvar bortfalde, når gerningsmanden er »indtrådt i ægteskab« med den krænkede.

§ 225 sætter straf for at unddrage sig fra at yde en »udenfor ægteskab« besvangret kvinde hjælp. Beslægtede bestemmelser i

den tidligere svangerskabslovgivning er nu bortfaldet.

Kapitel 28 om berigelsesforbrydelser knytter ikke retsvirkninger til ægteskabelig status, men formuefællesskab mellem ægtefæller kan være af betydning for, om en berigelsesforbrydelse overfor en ægtefælle kan antages at være begået.«

B. Socialbedrageri

Hvis en social klient forsætligt ved vildledende oplysninger formår myndighederne til at udbetale sig en ydelse, som han eller hun ellers ikke ville have fået, foreligger der bedrageri efter den almindelige bedrageribestemmelse i straffelovens § 279.

Som det fremgår af afsnittene VI–VIII, har samliv i eller uden for ægteskab i mange henseender betydning enten for retten til en social ydelse eller for størrelsen af den ydelse, som klienten har ret til. I sådanne tilfælde vil urigtige oplysninger om samlivsforhold medføre, at de sociale myndigheder udbetaler klienten større beløb, end man ville have gjort, hvis der var givet oplysning om sagens rette sammenhæng. Er straffelovens betingelser om forsæt opfyldt, foreligger der bedrageri fra klientens side. Dette medfører ikke automatisk, at der rejses straffesag mod klienten. De sociale udvalg nøjes formentlig i en del tilfælde med at kræve de besvegne beløb tilbagebetalt eller træffe andre egnede foranstaltninger inden for den sociale lovgivnings rammer.

For at belyse problemerne i de tilfælde, hvor retsvæsenet inddrages, har ægteskabsudvalget af 1969 udbedt sig oplysning fra statsadvokaterne om mere principielle sager fra de senere år inden for dette område (de såkaldte dyneløftersager).

De efterfølgende oplysninger bygger på

det af statsadvokaturerne indsendte materiale samt nogle domme afsagt af Østre landsret.

Flertallet af sagerne i det ikke særlig omfattende materiale angår *gifte* personer, der i forbindelse med ansøgning om sociale ydelser har oplyst, at samlivet med ægtefællen var ophævet, eller som har gjort gældende, at en opnået separation ikke var bortfaldet på grund af genoptagelse af samlivet.

De øvrige sager angår *ikke-gifte* personer, der har fået udbetalt ydelser som enlige, og hvor det fra det offentliges side gøres gældende, at de har fortiet, at de rent faktisk samlevede med en anden. Nogle af sagerne angår samliv mellem forældre til børn uden for ægteskab, mens andre angår samliv mellem parter, der ikke har fællesbørn.

I en del af sagerne foreligger der en uforbeholden erkendelse af, at der er givet bevidst urigtige oplysninger med henblik på at opnå sociale ydelser. I nogle af sagerne er en sigtelse for bedrageri frafaldet på grund af bevisets stilling, og endelig er der flere tilfælde, hvor domfældelse for bedrageri er sket efter en som regel temmelig omfattende bevisførelse. Bevisproblemerne i disse sager vil i øvrigt blive nærmere behandlet i afsnit XXXII.

De uberettiget udbetalte beløb er først og fremmest almindelig forsorgshjælp, men også en række andre ydelser (ekstra og forhøjet børnetilskud, forskudsvis udbetalte børnebidrag og boligsikring). I en af sagerne, hvor manden ejede halvdelen af et tofamilieshus, udlejede han den lejlighed, som familien – derunder han selv – fortsat beboede, til hustruen, der opnåede boligsikring på grundlag af lejekontrakten.

Der kan næppe på det foreliggende grundlag udledes noget helt sikkert om domsprak-

sis med hensyn til valget mellem betinget og ubetinget straf.

I dommen UfR 1973/221 blev et ægtepar, der i strid med sandheden havde oplyst, at samlivet var ophævet, begge idømt 60 dages ubetinget fængsel for socialbedrageri med hensyn til ca. 8.000 kr.

I en utrykt Østre landsrets dom af 8. november 1973 (VII 403/1973) blev manden i en sag, der angik et tilsvarende beløb, ligeledes idømt 60 dages ubetinget fængsel. Hustruen, der ved retten havde fået samme straf, opnåede ved landsretten, at 30 dage af straffen blev gjort betinget. I denne sag havde kommunen først afslået at yde hjælp, idet den – som det senere viste sig med rette – var af den opfattelse, at parterne stadig samlevede trods opnået separationsbevilling. Manden påklagede imidlertid kommunens afgørelse til amtet, og herefter fik hustruen de ydelser, hun havde søgt om. Det fremgår af dommens præmisser, at man ved afgørelsen har lagt vægt på mandens aktivitet med hensyn til at få kommunens – rigtige – afgørelse omstødt.

Der forekommer imidlertid også betingede domme i materialet, herunder i to sager, hvor det drejede sig om socialbedrageri begået af personer, der levede i faste samliv. I den ene af sagerne drejede det sig om et beløb på i alt ca. 30.000 kr.

Også den i U 1973.1006 omhandlede sag, der drejede sig om bedrageri med hensyn til et boligsikringsbeløb på ca. 9.000 kr., angik et fast samlivsforhold. Også her blev der idømt en betinget fængselsstraf.

C. Andre sager

1. Straffelovens § 223, stk. 1.

Om denne bestemmelse, der kriminaliserer samleje med en person under 18 år, som er den skyldiges adoptivbarn, stedbarn eller plejebarn eller er betroet den pågældende til undervisning og opdragelse, foreligger der to nyere højesteretsdomme angående samlevers kønlige forhold til deres samleverskers mindreårige døtre.

I dommen UfR 1970.477, der angår et tilfælde, hvor begge parter havde børn, som blev opdraget i det fælles hjem, hedder det i højesterets præmisser:

»Under de i sagen foreliggende omstændigheder, hvor tiltalte og fru A i en årrække faktisk må anses at have levet sammen som ægtefolk og i fællesskab har opdraget alle børnene, findes A (barnet) – af fru A (moderen) – at kunne anses betroet tiltalte til opdragelse ...«

Den tiltaltes forhold til samleverskens barn blev på baggrund heraf henført under § 223, stk. 1.

Også dommen UfR 1971.473 bringer § 223, stk. 1, i anvendelse. Retten anså det her for bevist, at den tiltalte faktisk havde indtaget en stilling som stedfader til barnet og med indforståelse af moderen havde bistået denne med opdragende og retledende funktioner over for barnet på en sådan måde, at hun måtte anses betroet ham til opdragelse.

De to samlevers forhold blev således bedømt på samme måde, som hvis det havde drejet sig om en gift persons kønlige forhold til ægtefællens stedbarn.

2. Straffelovens § 229.

I betænkning nr. 678/1973 om prostitution berøres – særlig s. 39 ff. – problemerne omkring straffelovens § 229, stk. 3, (straf for at lade sig underholde af en kvinde, der driver utugt som erhverv-alfonseri) og 229, stk. 4, (straf for imod politiets advarsel at dele bolig med en kvinde, der driver utugt som erhverv.)

Der kan meddeles advarsel og straffes også i tilfælde, hvor parterne er gift.

Udvalgets drøftelser angår de problemer, som disse regler skaber i samlivsforhold (problemerne omkring aktivt og passivt alfonseri). Der lægges kun vægt på de sociale og kriminalpolitiske konsekvenser, ikke på om samlivsforholdet mellem den prostituerede kvinde og hendes partner bygger på vilse eller ej.

XVIII. Retspleje- og habilitetsregler

A. Bestemmelser i retsplejeloven

1). I henhold til § 29, stk. 4, nr. 1, kan der ske dørlukning i straffesager, bl. a. for at

undgå at tilføje sigtede eller hans nærmeste uforholdsmæssig stor lidelse.

Der gøres formentlig ikke forskel mellem ægtefæller og samlever.

2). Efter § 31, stk. 3, kan offentlig gengivelse af forhandlingerne i straffesager bl. a. forbydes, når offentlig gengivelse vil forvolde sigtedes nærmeste en uforholdsmæssig stor lidelse.

Der gøres formentlig ikke forskel mellem ægtefæller og samlever.

3). Efter § 60, nr. 2 og 3, og § 62 vedrørende dommere, der finder tilsvarende anvendelse på dommerfuldmægtige, meddommere, tolke osv., er en dommer inhabil, bl. a. når han er gift med en af parterne, sigtede, rettergangsfuldmægtig m. v. Efter § 62 må dommeren i øvrigt vige sit sæde, når der foreligger omstændigheder, der er egnede til at vække tvivl om hans upartiskhed. Denne bestemmelse vil antagelig i retspraksis føre til, at dommeren også må vige sit sæde i tilfælde af fast samlivsforhold.

4). I § 67 er det om stævningsmænd bl. a. bestemt, at en stævningsmand ikke må deltage i en forretning, når nogen af parterne er hans ægtefælle, eller han selv er part i sagen eller interesseret i dennes udfald.

5). En advokat kan efter § 127 ikke give møde eller lade møde for en ret, der som enkeltdommer beklædes af hans ægtefælle eller dennes slægt indtil 2. grad af sidelinien.

6). Efter retsplejelovens § 157, stk. 1, nr. 2 a, i dens seneste formulering kan forkyndelse på bopæl eller opholdssted ske for personer, der hører til husstanden. Lovlig forkyndelse kan således også ske for en fast samlever.

Hvis den, hvem forkyndelsen angår, bor til leje i en andens bolig, kan forkyndelse også ske for udlejeren eller dennes ægte-

fælle. Der er ikke nogen tilsvarende bestemmelse vedrørende en fast samlever.

7). I § 171 om vidnefritagelse, der finder tilsvarende anvendelse ved editionsfritagelse, m. v., bestemmes, at en parts nærmeste ikke har pligt til at afgive forklaring som vidne.

Såvel ægtefælle som faste samlever er omfattet heraf, jfr. betænkning nr. 316/1962 om vidner s. 50.

8). I henhold til § 260, stk. 2, kan der, såfremt der ikke mødes med advokat under en retssag, mødes bl. a. ved ægtefælle. Bestemmelsen anvendes ikke analogt på samlever.

B. Habilitetsregler uden for retsplejeloven

1). § 10, stk. 2, i tinglysningsloven, der foreskriver, at udstederens underskrift på visse dokumenter skal bekræftes af vitterlighedsvidner, fortolkes således, at en ægtefælle er inhabil til at optræde som vidne. Almindelige habilitetshensyn må formentlig føre til samme resultat, når det drejer sig om et fast samlivsforhold.

2). Efter arvelovens § 43, stk. 2, er en person afskåret fra at optræde som testamentsvidne, bl. a. hvis testamentet begunstiger den pågældende ægtefælle eller en person, til hvilken han har en sådan tilknytning, at han har en særlig interesse i begunstigelsen.

Denne regel afskærer også en fast samlever fra at optræde som vidne, når det pågældende testamente begunstiger den anden part.

3). Efter § 10 i lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom er man bl. a. udelukket fra at optræde som medlem, delegeret, ledende landinspektør eller sagkyndig i en eks-

propriationskommission eller taksationskommission, hvis man er ægtefælle til en person, der er interesseret i sagens udfald.

Hvis man lever i fast samlivsforhold, gælder der ingen tilsvarende regel, men det antages, at også et sådant forhold vil være inhabilitetsgrund. Der kan herved bl. a. henvises til § 10 stk. 1, nr. 3, hvorefter man er afskåret fra de oven for nævnte funktioner, hvis der foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om ens fuldstændige upartiskhed.

4). Inden for landbrugsministeriets område tillægger en række lovregler ægteskab habilitetsmæssig betydning for en ægtefælles deltagelse i forskellig offentlig virksomhed, jfr. således bek. nr. 133 af 6. marts 1970 af lov om landvæsensretter § 20, lov nr. 259 af 27. maj 1950 om hegn § 31, lov nr. 107 af 31. marts 1953 om mark- og vejfred § 24, lov nr. 220 af 31. maj 1963 om landinspektørvirksomhed § 5 og lovek. nr. 257 af 8. juni 1971 om udstykning og sammenlægning af faste ejendomme § 30, stk. 2.

5). Efter lov nr. 68 af 15. marts 1967 om statsautoriserede revisorer § 13 må ingen statsautoriseret revisor afgive erklæring i regnskabsmæssige forhold, når der foreligger en nærmere tilknytning gennem ægteskab til den person, der har begæret erklæringen, eller hos hvem revisionen ønskes udført, eller til vedkommendes bogholder eller kasserer. Det samme gælder tilknytning gennem ægteskab til medlemmer af erhvervsvirksomheders eller institutioners bestyrelse eller direktion.

En statsautoriseret revisor må heller ikke afgive erklæring i regnskabsmæssige forhold, når hans ægtefælle eller børn har en mere betydelig økonomisk interesse i den virksomhed, om hvis forhold erklæring ønskes

afgivet, eller hos hvem revisionen ønskes udført.

Efter revisornævnets forretningsorden gælder retsplejelovens regler om inhabilitet – herunder på grund af ægteskab – for nævnets medlemmer samt for sekretæren.

Efter § 7 i lov nr. 220 af 27. maj 1970 om registrerede revisorer gælder der regler svarende til § 13 i loven om statsautoriserede revisorer.

6). Beslægtede bestemmelser findes angående revisionen i aktieselskaber (§ 85 i lov nr. 370 af 13. juni 1973) og i anpartsselskaber (§ 66 i lov nr. 371 af 13. juni 1973).

7). I § 7 i lov nr. 605 af 20. december 1972 om den sociale ankestyrelse findes habilitetsregler af samme type som de foran citerede i ekspropriationsloven af 1964.

XIX. Udlæg og konkurs

A. Udlæg

Efter retsplejelovens § 509, stk. 1, kan der ikke gøres udlæg i de for skyldneren og hans husstand fornødne klæder, senge m. v.

Udtrykket husstand omfatter formentlig ikke alene ægtefælle og børn, men også andre, der til stadighed bor hos skyldneren og har fælles husholdning med den pågældende, muligvis dog kun forudsat at husstandsmedlemmerne helt eller delvis forsørger hinanden. (Gomard: Fogedret (1966) s. 63–71).

I § 509, stk. 3, fastsættes værdigrænser for udlæg i genstande, der er nødvendige til skyldnerens næringsvejs udøvelse. Grænsen er højere for familieforsørgere. Også denne regel må antages at blive anvendt, hvad enten der foreligger ægteskab eller faktisk samliv.

§ 509, stk. 1, er gentaget i moderniseret

form i det lovudkast, som indeholdes i betænkning nr. 634/1971 om udlæg og udpantning. Det hedder s. 73:

»Da kun aktiver, der er nødvendige til opretholdelsen af et beskedent hjem, kan undtages fra udlæg, vil ligesom hidtil skyldnerens mulighed for at nyde godt af ægtefællens aktiver kunne medføre, at han intet kan udtage. Tilhører en del af bohavet en mand eller en kvinde, der lever sammen med skyldneren, kan fogedretten komme ud for den noget vanskelige opgave at skulle tage stilling til, hvorvidt forholdet har en så fast karakter, at skyldneren også i fremtiden kan regne med disse aktiver.«

Lovudkastet indeholder en bestemmelse, hvorefter en ægtefælle skal give samtykke, hvis skyldneren frafalder sin udtagelsesret efter stk. 1. Herom hedder det i betænkningen s. 75:

»Udvalget har overvejet, om beskyttelsen også burde gælde for den, der uden ægteskab lever sammen med skyldneren, men har ment, at de praktiske vanskeligheder ved i det enkelte tilfælde at afgøre, om samlivsforholdet kunne sidestilles med et ægteskab, ville være for store.«

B. Konkurslovgivningen

Efter konkurslovens § 28 kan der ske afkræftelse af dispositioner mellem ægtefæller på et tidspunkt, hvor fallenten var insolvent.

S. 125 i Tillæg til konkursloven (1972) udtrykker M. Munch sympati for at anvende denne afkræftelsesregel analogt på samlivsforhold, der har været en årrække, men udtrykker tvivl om, hvorvidt domstolene vil anerkende en sådan analogi. J. Nørgård (Fuldmægtigen 1973, s. 80) bemærker hertil, at domstolene efter hans opfattelse afgjort vil vige tilbage for at anvende § 28 i disse til-

fælde, og at en sådan tilbageholdenhed vil være velbegrundet. Han fortsætter: »Problemet om den retlige vurdering af de faste samlivsforhold bør kun i ganske oplagte tilfælde løses ved analogislutninger fra lovbestemmelser, ved hvis tilblivelse problemet overhovedet ikke forelå.«

Konkurslovsudvalget har i sit udkast til konkurslov (betænkning nr. 606/1971, s. 7) foreslået følgende bestemmelse: »Som skyldnerens nærstående anses i denne lov hans ægtefælle, slægtninge i op- og nedstigende linje, søskende og andre, som har stået ham personlig særlig nær.«

Af bemærkningerne fremgår det, at samlevere er omfattet af disse regler, og dette vil, således som udkastet i øvrigt er formuleret, medføre, at der kan ske afkræftelse af dispositioner foretaget til fordel for en samlever, på samme måde som afkræftelse kan ske over for en ægtefælle.

Ligestilling inden for konkurslovgivningen kan imidlertid også medføre fordele for de faktisk samlevende par. Det fremgår således af bemærkningerne til § 102, at bestemmelsen om, at der i visse situationer af boet kan tillægges skyldneren eller dem, han har forsørget, en understøttelse, også i særlige tilfælde kan bringes til anvendelse, når der foreligger et samlivsforhold.

Afkræftelsesreglen i konkurslovens § 28 kan sammenholdes med § 33 i loven om ægteskabets retsvirkninger, hvorefter den ægtefælle, der har modtaget en gave fra den anden ægtefælle under nærmere angivne omstændigheder kan komme til at tilsvare gavegiverens kreditorer værdien af gaven. Denne regel kan heller ikke anvendes analogt på en partner i et fast samlivsforhold.

Konkurslovens § 33, som ændret ved lov nr. 332 af 18. juni 1969, indeholder regler

om lønkravs stilling i konkursordenen. Men efter §-ens sidste stk. kan skifteretten nægte fortrinsret efter denne bestemmelse for personer, der i kraft af deres eller deres nærmestes aktiebesiddelse eller andel i virksomhed,

der er inddraget under konkursbehandlingen, udøvede eller kunne udøve en væsentlig indflydelse på virksomheden.

Denne regel må kunne anvendes såvel på ægtefæller som på samlevende.

Parret går fra hinanden

XX. Det privatretlige og offentligretlige underhold. Formueforholdene m.v.

A. Underholdet

I tilfælde af separation og skilsmisse skal der træffes bestemmelse om, hvorvidt der skal påhvile en ægtefælle pligt til at yde bidrag til den andens underhold, jfr. §§ 49–50 i ægteskabsloven af 1969 – lov nr. 256 af 4. juni 1969 om ægteskabs indgåelse og opløsning.

Dersom parterne går fra hinanden på grund af uoverensstemmelse, men uden at rejse ægteskabssag, er der også hjemmel til at pålægge bidrag, jfr. § 6 i den i afsnit I nævnte lov om ægteskabets retsvirkninger fra 1925 (Ægteskabslov II).

Underholdspligten i forhold til det offentlige består for mandens vedkommende indtil skilsmisse, jfr. § 25 i forsorgsloven af 1961. For hustruens vedkommende ophører den, når hun kan betragtes som forladt af manden, eller der er opnået separation eller skilsmisse.

En eventuel ret til enkepension berøres ikke af samlivsophævelse eller separation. I tilfælde af skilsmisse bevarer hustruen enkepensionsretten, hvis der pålægges manden underholdspligt og der ikke er aftalt andet,

jfr. lov nr. 102 af 14. marts 1941, som ændret ved lov nr. 261 af 4. juni 1969.

Det kan ikke pålægges en part i et ægteskabslignende samliv at svare bidrag til den anden, og parterne har ved samlivsophævelse – lige så lidt som under selve samlivet – forsørgelsespligt for hinanden i forhold til det offentlige. Parterne har altså ikke noget økonomisk ansvar for hinanden efter samlivets ophævelse, heller ikke i den situation, hvor den ene har opgivet erhvervsarbejde for at passe fælles børn.

B. Formueforholdene

For spørgsmålet om, hvad der skal ske med parternes ejendele, når de går fra hinanden, er det i høj grad af betydning, om der har været indgået ægteskab eller ikke.

Parter i et fast samlivsforhold har ikke i kraft af dette nogen rettigheder over den anden parts ejendele.

Men når der – som det er tilfældet med det store flertal af ægteskaber – har været formuefællesskab mellem ægteparret, har hver af ægtefællerne krav på, at der sker en deling i overensstemmelse med ægteskabslovgivningens regler herom – i princippet en ligedeling. Og enhver af ægtefællerne kan forlange denne deling gennemført under et

offentligt skifte ved skifteretten efter skiftelovens kap. VI. Herigennem – og gennem deres ret til at få adgang til den andens selvangivelse – har ægtefællerne fuld mulighed for at blive bekendt med hinandens økonomiske forhold, således at alle aktiver kan inddrages under delingen.

En part i et fast samlivsforhold har ikke tilsvarende muligheder.

Der har dog, ikke mindst i de senere år, udviklet sig en praksis, hvorefter skifteretten undertiden foretager skifte af ejendele, der tilhører parter i et fast samliv. Forudsætningen er først og fremmest, at der er sket en virkelig sammenblanding af parternes økonomi, således at det er vanskeligt at fastslå, hvem de enkelte effekter tilhører. Skiftet sker ikke i medfør af en analogi fra skiftelovens kap. VI, men i medfør af skiftelovens § 82, der angår skifte af »andre boer, såsom interessentskabsboer.«

På tilsvarende måde kan § 82 finde anvendelse på det sameje om en flerhed af genstande, der i tidens løb kan opstå mellem ægtefæller med særeje, jfr. UfR 1972.485 og betænkning nr. 684/1973 om ændring af skiftelovgivningen s. 64.

Spørgsmålet om, hvorvidt et fast samlevede par også på andre punkter kan sidestilles med et ægtepar med særeje, var fremme i dommen UfR 1972.751.

I denne sag var situationen den, at manden omkring ved den tid, da parterne flyttede sammen, ydede kvinden et lån på 15.000 kr. til betaling af en varegæld i hendes forretning. Han indlagde desuden nogle varer – som hun påstod var værdiløse – til salg i forretningen. Nogle måneder senere underskrev hun et gældsbevis på 40.000 kr. til manden. Da samlivet blev ophævet 2½ år senere, krævede manden betaling af gældsbevisets pålydende med renter tilbage fra dets oprettelsesdato. Under samlivet havde manden deltaget i forretningens drift, og indtægterne heraf var blevet forbrugt i

fællesskab. Højesteret fandt herefter, at forudsætningerne for, at manden nu efter samlivets ophør kunne kræve gældsbeviset betalt, var bortfaldet.

I kommentaren til dommen (UfR 1972 B 250 ff) udtales, at der i Højesteret var enighed om, at det mellemværende, der opstod mellem parterne, da samlivet blev ophævet, måtte afgøres, som om der havde foreligget et ægteskab med særeje.

I ægteskabsloven af 1969 indførtes der – jfr. § 56 – en bestemmelse, hvorefter der i særejeægteskaber i tilfælde af separation eller skilsmisse kan pålægges den ene ægtefælle at betale den anden et beløb for at sikre, at denne ikke stilles urimeligt ringe i økonomisk henseende.

Det kan ikke antages, at denne regel kan anvendes analogt på faste samlivsforhold.

Ernst Andersen (Familieret, 3. udgave, 1971, s. 230) antager, at en aftale indgået ved samlivets påbegyndelse, hvorefter der i tilfælde af samlivsophævelse skal betales en pengeydelse, er ugyldig.

Men i forbindelse med samlivets ophævelse kan parterne frit træffe aftale om en sådan ydelse.

C. Afgørelse af tvister mellem parterne

Som nævnt under B kan ægtepar, der har fælleseje, få spørgsmål om boets deling afgjort af skifteretten, og det samme gælder i et vist omfang for fast samboende par.

Bortset fra spørgsmålet om bodelingen og tvister om ejendele, der omfattes af særeje, behandles de fleste stridigheder mellem ægtefæller som ægteskabssager, jfr. retsplejelovens § 448, og det hvad enten der består fælleseje eller særeje. Dette medfører f. eks., at sagen altid behandles ved underret, at der skal beskikkes en advokat for sagsøgte, og at der ikke skal betales retsafgift, jfr. nedenfor under XXII B om ægtefællernes afgiftsfordele.

Hvis parterne i et fast samlivsforhold fører sag, behandles denne efter retsplejovens almindelige regler, og der skal svares retsafgift i forhold til sagens økonomiske værdi.

XXI. Retten til bolig

A. Forholdet mellem parterne og til udlejeren

I lejelovens § 62 bestemmes det, at såfremt lejeren bliver separeret eller hans ægteskab omstødes eller opløses ved separation eller skilsmisse, bliver det om fornødent ved bevillingen eller dommen at træffe bestemmelse om, hvilken af ægtefællerne der skal have ret til at fortsætte lejemålet. En ægtefælle, hvis erhvervsvirksomhed er knyttet til et forretningslokale, har fortrinsret til dette og den dertil nødvendige beboelseslejlighed.

Som ovenfor nævnt (afsnit IV B) er det i dommen UfR 1961.122 H antaget, at den daværende lejelovs §§ 84 og 85, der svarer til den nugældende lejelovs §§ 61 (om retsstillingen ved død) og 62, ikke kunne finde analogisk anvendelse på et fast samlivsforhold, jfr. herved også H. Tamm, UfR 1961 B s. 37 ff.

Dette betyder rent praktisk i forhold til udlejeren, at mens han normalt er forpligtet til at lade den ene af ægtefællerne fortsætte lejemålet efter separation m. v., nemlig den, der efter bevilling eller dom får ret hertil, vil han aldrig kunne forpligtes til at fortsætte lejemålet med en partner i et fast samlivsforhold, hvis dennes navn ikke er anført på lejekontrakten.

I forholdet mellem parterne indebærer det, at den partner, der ikke selv er lejer eller medlejer, vil kunne sættes ud af lejligheden ved fogdens hjælp, dersom den anden

ikke længere ønsker at have ham eller hende boende.

Hvis ægtefæller ophæver samlivet uden at opnå separation m. v., er retsstillingen også reguleret i lejeloven, jfr. § 61, stk. 3, hvori det bestemmes, at såfremt lejemålet er indgået med den ene ægtefælle, og denne forlader det fælles hjem, har den anden ægtefælle samme ret til at fortsætte lejemålet, som den, der efter paragraffens stk. 1 tilkommer en efterlevende ægtefælle. Den forladte ægtefælle har således normalt ret til at fortsætte lejemålet.

Heller ikke denne regel vil kunne anvendes analogt på en partner i et faktisk samliv.

B. Boliganvisning

Den ægtefælle, der efter samlivsophævelse, separation eller skilsmisse ikke har fået ret til lejligheden, og som på denne baggrund søger ny lejlighed, vil få sine forhold bedømt efter reglerne i § 67 i boligreguleringsloven af 1967.

Efter denne kan enlige personer, der ikke tidligere har haft selvstændig lejlighed på 2 værelser eller derover eller levet i ægteskab med indehaveren af en sådan lejlighed, ikke uden kommunalbestyrelsens samtykke få ret til at benytte en beboelseslejlighed i kommunen på 2 værelser eller derover til bolig for sig selv.

Tidligere ægtefæller, som under ægteskabet har boet i selvstændig lejlighed, vil således efter ægteskabets ophør kunne godkendes til selvstændig lejlighed på 2 værelser eller derover uden samtykke fra kommunalbestyrelsen.

XXII. Skatte- og afgiftsregler

A. Skatter

Når et fast samlevende par ophæver sam-

livet, medfører det normalt ikke nogen ændring i deres skatteforhold.

Hvis et ægtepar ophæver samlivet uden stedfunden skilsmisse eller separation, ophører sambeskatningen og en eventuel særskilt beskatning af hustruen med udløbet af det kalenderår, i hvilket ophævelse af samlivet har fundet sted, jfr. kildeskattelovens § 10, stk. 2.

Når separation eller skilsmisse indtræder mellem sambeskattede ægtefæller, skal hustruen for det pågældende indkomstår ansættes til indkomstskat såvel af de indtægter, hvoraf hun skal ansættes særskilt til skat, som af sine indtægter efter separationen og skilsmissen. Endvidere ansættes hun til formueskat for hele det pågældende år af sin formue ved årets udløb, jfr. § 10, stk. 1.

Hvis ægtefæller overdrager formuegoder til hinanden som led i et separations- eller skilsmissekifte, kan dette ikke udløse beskatning af en eventuel avance. Hvis der sker tilsvarende overdragelser mellem perso-

ner, der hidtil har levet i fast samliv, bliver der derimod tale om indkomstbeskatning i en sådan situation.

B. Afgifter

Efter § 12, stk. 1, nr. 3, i lov nr. 206 af 21. maj 1969 om retsafgifter er ægteskabssager afgiftsfri.

Reglerne i stempelovens §§ 75 og 77 medfører, at ægtefæller kan gennemføre deling af deres formuegoder uden at skulle betale stempelafgift.

I separations- og skilsmisseboer samt bo-sondringsboer, der på 1. skiftesamling sluttes ved forlig mellem ægtefællerne, kan der beregnes nedsat afgift, jfr. § 29, stk. 1, nr. 3. Afgiftspligten i disse boer indtræder i øvrigt lidt senere end i andre boer, nemlig først når begæringen om skifte tages til følge, jfr. lovens § 34, stk. 1, nr. 3.

Disse regler gælder – bortset fra den sidst nævnte regel – ikke for par, der har levet i fast samliv.

Parforholdet opløses ved død

XXIII. Begravelse og andre spørgsmål vedrørende liget

Umiddelbart efter et dødsfald skal der træffes bestemmelse om spørgsmål, der angår afdødes legeme, først og fremmest naturligvis begravelsen.

I en del tilfælde bliver der dog tale om indgreb i afdødes legeme inden begravelsen.

1). I § 3, stk. 2, i lov nr. 246 af 9. juni 1967 om udtagelse af menneskeligt væv m. v. (transplantationsloven) hedder det, at sådan udtagelse ikke må foretages, såfremt afdøde eller hans nærmeste har udtalt sig derimod, eller såfremt indgreb af denne art må antages at stride mod afdødes eller hans nærmestes livsopfattelse.

Bestemmelsen er kommenteret i betænkning nr. 454/1967 s. 28–29. Udtrykket omfatter i hvert fald ægtefællen, men vil også efter omstændighederne, navnlig hvor afdøde ikke har efterladt ægtefælle, med hvem han har samlevet, forældre og børn, kunne omfatte bl. a. samlevere og forlovede.

En tilsvarende regel findes i § 4, stk. 2, om obduktion, der foretages i lægevidenskabsligt øjemed.

2). I betænkning nr. 537/1969 om revision af ligsynsloven er det foreslået, at en beslutning om foretagelse af medico-legalt ligsyn

skal kunne indbringes for retten, hvis afdødes nærmeste modsætter sig obduktionen. Der er herved sigtet til samme kreds som efter transplantationslovens bestemmelser, jfr. betænkningen s. 36.

3). I § 2, stk. 1, nr. 1, afsnit 3 i lov nr. 162 af 18. april 1950 om ligbrænding findes en regel om, at indsigelse mod rigtigheden af en udtalelse om ligbrænding, som afdøde har afgivet i levende live, kun gyldigt kan rejses af den afdødes med ham til hans død samlevende ægtefælle, hans børn over 18 år, forældre eller søskende over 18 år i den nævnte orden.

Endvidere findes der i § 2, stk. 1, nr. 3, en regel om, at den afdødes med ham til hans død samlevende ægtefælle kan træffe bestemmelse om ligbrænding, medmindre afdøde efter sit 15. år har tilkendegivet, at hans lig ikke skal brændes.

4). Dødsfaldet skal uopholdeligt anmeldes til skifteretten. Efter skiftelovens § 1 påhviler anmeldelsespligten afdødes ægtefælle »hvor sådan gives og er nærværende«. Hvis dette ikke er tilfældet, påhviler det evt. myndige arvinger og ellers den, »hos hvem afdøde har været til huse, eller de myndige medlemmer af samme husstand«.

Efter ordlyden af denne bestemmelse må pligten til at foretage anmeldelse utvivlsomt

i givet fald påhvile en person, med hvem afdøde levede i fast samlivsforhold.

Anmeldelse skal også ske til folkekirkens ministerialbøger, jfr. lov nr. 225 af 31. maj 1968 om anmeldelse af fødsler og dødsfald. Lovens § 2, stk. 2 og 3, om pligten til at anmelde dødsfald svarer i det væsentlige til skiftelovens § 1.

5). Der findes ikke lovregler, der direkte regulerer spørgsmålet om, hvem der bestemmer, hvor en afdød skal begraves. Hvis der foreligger oplysning om afdødes eget ønske, er dette efter kirkeministeriets praksis afgørende.

Har afdøde ikke selv givet udtryk for ønsker med hensyn til stedet for begravelsen og den form, hvorunder den skal foregå, er de pårørendes ønsker afgørende. Ligbrændingslovens regler om kredsen af de pårørende anvendes analogt.

Efter det lovudkast, der findes i betænkning nr. 688/1973 vedrørende revision af begravelsesloven og ligbrændingsloven, skal spørgsmål om ligbrænding og om kirkelig eller borgerlig begravelse i de tilfælde, hvor der ikke foreligger en tilkendegivelse fra afdøde, afgøres af den, der begærer begravelsen foretaget, medmindre en herfra afvigende begæring fremsættes af en person, der stod afdøde nærmere.

Begravelsesmyndighedens afgørelse kan indbringes for skifteretten.

I et cirkulæreudkast hedder det (betænkningen s. 61):

»Ved afgørelsen af, hvem der stod afdøde nærmest, må der normalt først og fremmest tages hensyn til ægteskab og slægtskab, herunder slægtskabsgraden, men der bør efter omstændighederne også tages hensyn til andre forhold, såsom faste samlivsforhold...«

I lovgivningen om kirkegårde findes der en række regler, som sikrer, at ægtefæller kan blive begravet ved siden af hinanden.

XXIV. Formueforholdene. Arv, skifte og arveafgift

A. Bodeling

Ligesom det var tilfældet ved separation og skilsmisse, er det ved død af den største betydning for ordningen af de økonomiske forhold, om parterne havde indgået ægteskab eller ej.

Den efterlevende i et fast samlivsforhold har ikke i kraft af *selve samlivsforholdet* nogen rettigheder over afdødes efterladenskaber.

Men var parterne gift, og var der fælles-eje, har den efterlevende ret til halvdelen af det beholdne fællesbo.

Denne halvdel – boslodden – er ikke arv, og der skal ikke svares arveafgift af den.

En part i et fast samlivsforhold har ikke krav på en tilsvarende deling, men hvis der under samlivet er sket en virkelig sammenblanding af parternes økonomi, således at det er vanskeligt at fastslå, hvem de enkelte værdier og værdigenstande tilhører, kan den efterlevende muligvis få gennemført et skifte efter skiftelovens § 82, jfr. herom afsnit XX B.

Der skal ikke svares arveafgift af de værdier, der tillægges den efterlevende under et sådant skifte.

B. Arveregler

Også med hensyn til retten til arv gør det en stor forskel, om parterne var gift eller levede i et fast samlivsforhold.

En afdød ægtefælles særeje og boslod tilfalder hans eller hendes arvinger.

Er der ikke oprettet testamente, er en efterladt ægtefælle enearving, dersom afdøde ikke efterlader børn. Hvis det er tilfældet, arver han eller hun $\frac{1}{3}$.

Reglerne om tvangsarv forhindrer, at en ægtefælle ved testamente kan gøre den anden ægtefælle arveløs. Efter arveloven er halvdelen af den arvelod, der efter de ovenfor beskrevne regler tilkommer en ægtefælle, tvangsarv.

Er der fælleseje, kan en ægtefælle kun med den andens samtykke testere over 1) fast ejendom, der tjener til familiens bolig, eller hvortil ægtefællernes eller den anden ægtefælles erhvervsvirksomhed er knyttet, 2) indbo i det fælles hjem, eller 3) den anden ægtefælles arbejdsredskaber.

Arveloven har endvidere regler om adgang til hensiddens i uskiftet bo med livsarvinger.

Ingen af disse regler anvendes analogt på parter i et fast samlivsforhold. De arver kun hinanden, hvis de har oprettet testamente. Har de tvangsarvinger (børn eller ægtefælle, med hvem samlivet er ophævet på grund af uoverensstemmelse, men uden at der foreligger separation eller skilsmisse), er deres testationsmuligheder begrænset af tvangsarvereglerne.

Tvangsarvereglerne finder også anvendelse, hvis afdøde har indsat sin faste samlever som begunstiget i en livsforsikring, medmindre indsættelsen er uigenkaldelig, jfr. forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2.

Arv, der ellers ville tilfalde staten, fordi der ikke er arvinger efter loven eller efter testamente, vil efter omstændighederne i medfør af arvelovens § 71, stk. 2, kunne afstås til den, der levede sammen med arvelader. Loven opstiller dog overordentlig strenge betingelser for afståelse af arv.

C. Skiftelovgivningen

Også skiftelovens kap. V giver den efterlevende ægtefælle en række fordele. Heller

ikke disse regler anvendes analogt på den efterlevende partner i et fast samlivsforhold.

Den efterlevende ægtefælle har altid ret til at udtage så meget af boet, at værdien heraf sammenlagt med hans boslod og arvelod og hans særeje udgør indtil 20.000 kr.

Den efterlevende ægtefælle har også en vidtgående ret til i konkurrence med medarvinger at få udlagt boets enkelte ejendele – herunder fast ejendom.

Der findes dog en skiftesituation, hvor der er retlig ligestilling mellem en efterladt ægtefælle og en efterladt samlever. Hvis der i boet ikke findes midler til at dække andre udgifter end begravelsesudgifterne, kan skifteretten udlægge eller udbetale bobeholdningen til den, der bekoster begravelsen, jfr. skiftelovens § 10, stk. 1 og 43. Disse regler kan naturligvis også anvendes, når det er samleveren der har bekostet begravelsen.

I betænkning nr. 684/1973 om ændring af skiftelovgivningen foreslås § 10 ændret således, at der også kan ske udlæg til den, der bekoster begravelsen, selv om aktiverne overstiger omkostningerne til denne. Forudsætningen er, at disse aktiver er af så ringe værdi, at de ikke kan dække omkostningerne ved en bobehandling, eller at værdien står i misforhold til omfanget af det arbejde, en bobehandling vil kræve. I bemærkningerne til denne bestemmelse (betænkningens s. 33) nævnes det udtrykkeligt, at den eventuelt kan resultere i, at boet udlægges til den, der samlevede med afdøde.

D. Arveafgiftsreglerne

Bestemmelserne i arveafgiftslovgivningen (lovbek. nr. 443 af 28. september 1972) indeholder ligeledes regler, der er gunstigere for ægtepar end for faktisk samlevende par.

1). Hvis en længstlevende ægtefælle overtager fællesboet til hensiddens i uskiftet bo, skal der ikke svares arveafgift, jfr. § 14, stk. 1.

2). Når der skiftes, kan der efter omstændighederne blive tale om at give henstand med betaling af arveafgift, jfr. § 11, stk. 3, som formuleret ved lov nr. 274 af 7. juni 1972. Det hedder i bemærkningerne til

loven, at når omstændighederne taler derfor, vil en sådan henstandsordning kunne vedvare til den længstlevende ægtefælles død. Henstanden vil betyde, at enken eller enke- manden fritages for den økonomiske belastning, som arveafgiften kan medføre.

3). Arveafgift vedrørende arv fra en ægtefælle beregnes efter den gunstigste arveafgiftsklasse, klasse A, jfr. lovens § 2, dog at arv under 100.000 kr. er helt afgiftsfri, og at der for arvebeløb på under 1.000.000 kr. anvendes en afgiftsberegning, der er endnu lempeligere end klasse A.

En efterlevende partner i et fast samlivsforhold vil derimod være omfattet af klasse C, der bl. a. angår arv efter ubeslægtede personer.

Dersom arven udgør 110.000 kr., skal enken eller enkemanden betale 1.390 kr. i arveafgift, mens der efter klasse C skal betales 46.740 kr.

4). Efter § 5 a, sidste pkt., svares der ikke arveafgift af forsikringsbeløb, der er tegnet til fordel for en efterlevende ægtefælle, og som ikke overstiger 3.000 kr.

5). I medfør af samme bestemmelse er erhvervelser i henhold til forsikringskontrakter o. lign., som er indgået til opfyldelse af en vedkommende i henhold til lov eller administrativ forskrift påhvilende forpligtelse, undtaget fra afgiftspligt, dvs. stats- og kommunale pensioner, lovpligtig ulykkesforsikring m. v. Finansministeriet (skattedepartementet) oplyser i sin besvarelse af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969, at man i praksis anvender bestemmelsen analogt på visse generelle pensionsordninger i private arbejdsforhold. Betingelserne herfor er, at 1) pensionsaftalen skal være led i en generel personalepensionsordning, 2) der må alene være tale om løbende, livsbetingede ydelser,

og 3) disse skal være til fordel for ægtefælle eller uforsørgede børn.

6). Kapitalforsikringer og rate- og annuitetsforsikringer falder således uden for de under 5). nævnte regler, og der må betales arveafgift af dem.

Eventuelt skal der dog kun betales *halv* afgift af dem. En anden regel i § 5 a finder nemlig i praksis anvendelse på forsikringer tegnede til fordel for en efterlevende ægtefælle, når der har været formuefællesskab i ægteskabet. Man anser i disse tilfælde halvdelen af de forsikringspræmier, der er betalt under ægteskabet, som betalt af den efterlevende ægtefælle og kræver kun arveafgift af den del af forsikringsbeløbet, for hvilket vederlaget herefter anses betalt af den afdøde ægtefælle. I de allerfleste tilfælde vil det sige, at man kun kræver afgift af halvdelen af forsikringsbeløbet.

7). Også efter flere andre bestemmelser har ægteskab betydning, eventuelt kun hvis der er formuefællesskab.

De under 1-7 nævnte regler anvendes ikke analogt på faktisk samlevende par.

E. Skønsmæssig nedsættelse af arveafgiften

En person, der arver sin faste samlever, er efter det under D anførte i almindelighed ugunstigere stillet end en enke eller enkemand, men kan dog i nogle tilfælde efter ansøgning opnå nedsættelse af arveafgiften i medfør af lovens § 3, stk. 6. Efter denne kan finansministeren, når arvingen ved arveladerens død i længere tid har hørt til dennes husstand eller været økonomisk afhængig af ham, tillade, at arveafgiften svares efter en lavere afgiftsklasse end den, arvingens slægtskab ville betinge.

Ifølge finansministeriets svar på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 er det i ministeriets praksis altid blevet anset for en betingelse for at anvende denne regel på arvinger, der ved arveladerens død har *hørt til hans husstand* i længere tid, at arve-

laderen og arvingen stod over for hinanden som arbejdsgiver og arbejdstager.

Den største gruppe, der opnår afgiftsnedsættelse efter denne bestemmelse, er husbestyrerinder; men også andre arvinger kan opfylde betingelserne, f. eks. en medhjælper på afdødes landbrugsejendom.

Hvis der ikke har foreligget et husstandsforhold, afhænger muligheden for afgiftsnedsættelse af, om arvingen har været *økonomisk afhængig af arveladeren*.

Nedsættelse efter reglen om økonomisk afhængighed kan bevilges, når arveladeren har forsørget arvingen, og arvingen ikke har kunnet betale udgifterne til en rimelig livsførelse af sine egne arbejds- eller formueindtægter.

Afgiftsnedsættelse kan også bevilges, når arveladeren og arvingen har været *gensidigt økonomisk afhængige af hinanden* i den forstand, at de begge har levet i beskedne kår og derfor kun har kunnet klare sig økonomisk ved at være fælles om leveomkostningerne.

Afgiftsnedsættelse efter reglerne om husstandsforhold og om økonomisk afhængighed har altid været opfattet som en socialt betonet hjælpeforanstaltning. I praksis graderes nedsættelsen derfor, således at arveafgiften tillades beregnet efter klasse A eller B. Ved skønnet lægges der vægt på forholdets varighed, arvingens alder, arvens størrelse og arvingens økonomiske forhold i øvrigt.

Det er derimod uden betydning, hvorledes det personlige forhold mellem de to personer har været. Hvor de forannævnte betingelser er opfyldt, bevilges afgiftsnedsættelse uden hensyntagen til, om personerne var af samme eller forskelligt køn, eller til det personlige eller følelsesmæssige forhold imellem dem.

Men de kan heller ikke medføre, at nedsættelse bevilges, når de sædvanlige betingelser ikke er opfyldt.

Finansministeriets praksis er refereret i sag nr. 53 i Folketingets ombudsmands beretning for 1971. Det drejede sig i denne sag om en kvinde, der i ca. 18 år havde samlevet som ægtefælle med en nu afdød mand, der efterlod sig en formue på 140.000 kr. De havde i en årrække beboet et hus, som de ejede i lige sameje. Hendes ansøgning om nedsættelse af arveafgiften blev afslået, da hun ikke kunne anses for økonomisk afhængig af afdøde. Hun havde i de senere år haft skattepligtige indkomster på ca. 25.000–35.000 kr., og de fleste af årene havde hendes indtægt været højere end afdødes.

Ombudsmanden udtalte, at han ikke fandt at kunne kritisere den af skattedepartementet anlagte og igennem lang tid fastholdte fortolkning. Han henstillede imidlertid til finansministeriet, når resultaterne af overvejelserne i justitsministeriets ægteskabsudvalg vedrørende den retlige behandling af visse uægteskabelige samlivsforhold foreligger, at tage op til overvejelse, om der vil være anledning til at ændre den pågældende lovbestemmelse.

XXV. Retten til bolig

A. Retten til at overtage lejligheden

§ 61, stk. 1, 2. pkt., i lejeloven af 1967 hjemler, når ægteskabet opløses ved død, normalt ret for den efterlevende ægtefælle til at fortsætte lejemålet om den tidligere fælles lejlighed. I praksis indskrænkes dette dog til kun at omfatte tilfælde, hvor samlivet ikke var ophørt ved dødsfaldet.

Denne bestemmelse kan ikke anvendes analogt på parter, der lever i et fast samlivsforhold, jfr. den ovenfor under afsnit XXI A citerede dom UfR 1961.122 H.

Hvis lejer af en beboelseslejlighed ikke efterlader sig en ægtefælle, kan en person, der i mindst 5 år har haft fælles husstand med afdøde og i ikke ubetydeligt omfang, herunder ved arbejde i hjemmet, har bidraget til husstandens opretholdelse, iflg. § 61

stk. 1, 3. pkt. overtage lejemålet. Under denne 5 års regel falder samlevende par, men retten til lejemålet efter den ene parts død er her alene en adgang til overtagelse af lejemålet, således at der skal etableres en ny lejeaftale med udlejeren. Ægtefællens ret efter § 61, stk. 1, 2. pkt., er derimod en ret til at indtræde i den gamle lejeaftale.

I sagen UfR 1962.610 blev det i en dom afsagt af Københavns boligret antaget, at en kvinde, der i 6 år havde samlevet med medejeren af en ejendom i Københavns kommune, opfyldte betingelserne efter den daværende lejelovs § 84, stk. 1, sidste pkt., der svarer til den nuværende lejelovs § 61, stk. 1, 3. pkt. Hun, der, indtil hun flyttede sammen med afdøde, havde boet sammen med en søster i Frederiksberg kommune, erkendte, at hun ikke havde meldt flytning til folkeregistret – angivelig af hensyn til søsteren – og hun erkendte også, at hun uberettiget fortsat havde ladet sig skatteansætte i Frederiksberg kommune, uanset at hun var klar over, at hun, hvis hun mente, at hun havde bopæl i Københavns kommune, skulle betale skat der.

Retten, der fandt det godtgjort, at hun i over 5 år havde haft fælles husstand med afdøde og i ikke ubetydeligt omfang havde bidraget til husstandens opretholdelse, udtalte, at hverken lovens § 84 eller dens § 138 indeholdt noget krav om, at den med afdøde samlevende formelt skal have berigtiget sin bopælsforandring, og hun fik på denne baggrund, som før anført, lov til at fortsætte lejemålet.

Samlevende par, hvis samliv har varet i mindre end 5 år, omfattes ikke af den nævnte bestemmelse, men se det under B nævnte cirkulære af 16. juli 1970 om lempelig behandling af efterlevende parter i sådanne forhold.

B. Boliganvisning

Forholdet til boliganvisningsmyndighederne er behandlet i § 49, stk. 1, i boligreguleringsloven af 1967. Efter denne kan en lejlighed i tilfælde af lejerens død udlejes til slægtninge eller andre, som i mindst 5 år

har haft fælles husstand med den afdøde, når det over for boliganvisningsudvalget godtgøres, at den pågældende i ikke ubetydeligt omfang, herunder ved arbejde i hjemmet, har bidraget til husstandens opretholdelse.

Afdødes ægtefælle vil derimod umiddelbart kunne overtage lejemålet uden godkendelse af udvalget, idet lejligheden ikke kan betragtes som ledig, jfr. det ovenfor om lejelovens § 61 anførte.

Selv når samlivet har varet over 5 år, er den efterlevende part i et fast samlivsforhold således ringere stillet end en efterlevende ægtefælle. Hertil kommer, at en efterlevende ikke-ægtefælle kan få anvist en mindre bolig, jfr. § 49, stk. 2, medens enken eller enke-manden har ret til at blive boende i den hidtidige familiebolig uanset dennes størrelse.

For så vidt angår parter i samlivsforhold, der ikke har varet i 5 år ved dødsfaldet, er en lempelig tendens kommet til udtryk i boligministeriets cirk. af 16. juli 1970, hvor det i pkt. 9 udtales, at lovgivningen ikke hindrer, at udlejere eller boliganvisningsudvalg går med til at lade personer, der har haft fælles husstand med afdøde i kortere tid end 5 år, overtage lejemålet, og det henstilles, at der fra boliganvisningsudvalgenes side vises forståelse for efterladte, som måske ikke helt opfylder betingelserne for at kunne overtage lejemålet efter lejelovens § 61, men hvor godkendelse af lejemålet alligevel efter forholdene vil være rimelig.

XXVI. Skatte- og afgiftsregler

A. Skatter

Når den ene af et fast samlevende par dør, medfører det ikke nogen ændring i skatteforholdene.

Et dødsfald medfører derimod betydningsfulde skatteretlige konsekvenser, når en gift person dør, jfr. § 13 i kildeskatteloven af 1967. Såvel den juridiske som den rent faktiske stilling er imidlertid afhængig af en række faktorer. Det har således betydning, om det er manden eller hustruen, der dør først, og om hustruen har eller har haft indtægter, der er omfattet af reglerne om særskilt beskatning. Det har også betydning, hvordan boet behandles, jfr. særlig artiklen »Bør skifteretten beskæftige sig med den efterlevende ægtefælles indkomstskat som et led i den almindelige retshjælp?« af C. Fabritius Tengnagel (Fuldmægtigen, 1973 s. 89 ff.) se også betænkning nr. 684/1973 om ændring af skifteloven s. 52.

Den måde, man vælger at behandle boet på, kan bl. a. få betydning for spørgsmål som retten til at få afdødes evt. overskydende skat udbetalt eller pligten til at betale en eventuel restskat for afdøde. Det kan også få betydning for retten til at fradrage et eventuelt underskud på afdødes indkomst i den efterlevendes indtægt eller for retten til at overtage investerings- og etableringskonti.

B. Afgifter

Efter § 29, stk. 1 nr. 1 b, i retsafgiftsloven af 1969 svares der nedsat afgift i dødsboer, der på 1. skiftesamling udleveres den efterlevende ægtefælle til hensiddende i uskiftet bo.

XXVII. Erstatning for tab af forsørger

S. 10 i betænkning nr. 679/1973 om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørger hedder det om betingelserne for forsørgertabserstatning:

»Hverken ikrafttrædelsesloven (til straf-

feloven) § 15, stk. 3, eller særlovene stiller nogen betingelse om, at den dræbte skulle have været retligt forpligtet til at yde de efterladte underhold. Det afgørende er efter retspraksis, om afdøde rent faktisk forsørgede den pågældende på dødstidspunktet, og det er ikke afgørende, om han var hovedforsørgeren vil som regel den, der har et retligt krav på forsørgelse, såsom børn og ægtefælle, ikke kunne kræve forsørgertabserstatning, dersom der rent faktisk ikke fandt forsørgelse sted.«

Den omstændighed, at der er en retlig forsørgelsespligt mellem ægtefæller, men ikke nogen tilsvarende pligt mellem partnere i et fast samlivsforhold, får altså ikke i sig selv nogen betydning for spørgsmålet om, hvorvidt der kan opnås erstatning for tab af forsørger.

Spørgsmålet om erstatning til den kvindelige part i et fast samlivsforhold er inden for den seneste tid blevet afgjort i to sager.

I UfR 1972.647 var den efterladte kvinde heltidsarbejdende bogholder. Mandens indtægt havde været noget højere end hendes. Hun fødte parternes fællesbarn efter dødsfaldet. Hun krævede en erstatning på 40.000 kr. for forstyrrelse af stilling og forhold, hvilket modparten protesterede imod under henvisning til, at afdøde ikke havde haft retlig forsørgelsespligt over for hende.

Der tillagdes hende 12.000 kr.

Den sidste sag blev afgjort ved Østre landsrets dom af 29. juni 1973 (V nr. 66/1972).

Parret havde i dette tilfælde en søn på knap 1 år. Begge var skuespillere, han dog med en ganske væsentlig højere indtægt end hun, og af denne afholdt han alle fællesudgifter, mens hun anvendte sine egne indtægter på sig selv.

Manden var separeret fra en anden kvinde, og der var indgivet skilsmisseandragende ca. 1 måned før hans død.

Den efterladte påstod sig tillagt en erstatning på 135.000 kr.

Ved sin afgørelse lagde retten vægt på, at afdødes ægteskab ikke var opløst, at samlivet kun havde varet ca. 1½ år, at der ikke havde været

tale om fuld forsørgelse fra afdøde, der jo i øvrigt ikke havde forsørgerpligt. Forholdet fandtes derfor ikke at kunne danne grundlag for erstatning for tab af forsørger. Der tillagdes derimod den efterladte en erstatning på 20.000 kr. for forstyrrelse i hendes stilling og forhold.

Det drejede sig i begge tilfælde om unge kvinder sidst i 20'erne.

XXVIII. Efterløn, familiepen- sioner og lignende ydelser til efterladte

A. Efterløn

Der findes en række bestemmelser, hvorefter en overlevende ægtefælle har ret til efterløn i en vis periode efter dødsfaldet, jfr. således § 8 i funktionærloven som ændret ved lov nr. 224 af 19. maj 1971, § 33 i sømandsloven og § 20 i tjenestemandspensionsloven.

En sådan ret tilkommer ikke den efterlevende part i et fast samlivsforhold.

B. Familiepensioner og lignende ydelser til efterladte

Det er den altovervejende hovedregel i danske pensionsordninger, at der er enkepen- sion.

Endvidere er der i de senere år i en række pensionsordninger – først og fremmest tjene- stemandspensionsordningen og de ordnin- ger, der er opbygget efter dens mønster – indført regler om kollektiv enkemandspen- sion.

En efterladt partner i et fast samlivsfor- hold – det være sig mand eller kvinde – er ikke i nogen pensionsordning juridisk lige- stillet med enker eller enkemænd med hen- syn til kollektive efterladtepensioner.

I visse situationer foreligger der dog en mulighed for, at den efterladte samlever kan opnå en ydelse:

1). Efter den gruppelivsforsikringsord- ning, der nu omfatter alle kommunale tjene- stemænd, kan et gruppemedlem indsætte en begunstiget ved sin død, men kun hvis den pågældende hverken har ægtefælle (herun- der frasepareret ægtefælle) eller børn. Denne regel kan benyttes til at begunstige en samlever.

2). Efter den sociale enkepensionslov af 1959 er det kun enker, der – under en række nærmere angivne betingelser – har en juri- disk ret til en enkepension. Men efter lovens § 1, stk. 2, er der mulighed for at tillægge enlige kvinder over 50 år pension efter loven. Denne bestemmelse kan også danne grundlag for en ansøgning om pension fra den efterlevende kvindelige partner i et fast samlivsforhold.

3). Efter ulykkesforsikringslovens § 39, stk. 1, nr. 1, har en enke altid ret til enke- rente. Enkemanden har ret til en enke- mandsrente, hvis den afdøde hustru regel- mæssigt og i væsentligt omfang deltog i fa- miliens erhvervsarbejde.

Efter samme bestemmelses nr. 5 kan der under særlige omstændigheder tillægges andre nærstående en rente, hvis afdøde for- sørgede dem eller varigt ydede et mere væ- sentligt bidrag til deres forsørgelse.

Ifølge socialministeriets besvarelse af fo- respørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 er denne bestemmelse i praksis blevet an- vendt på efterladte samleversker. Hvorvidt – og i bekræftende fald i hvilket omfang – der vil blive tillagt rente afhænger af mange for- hold: Samlivets varighed, den økonomiske afhængighed af afdøde, kvindens alder og helbredstilstand og hendes erhvervsmæssige forhold, herunder om hun har haft eget er- hvervsarbejde, eller om hun udelukkende har været beskæftiget i den fælles hushold-

ning. I tilfælde, hvor det har drejet sig om et mangeårigt samliv, og dette ganske har haft karakter af et almindeligt ægteskabeligt samliv, i hvilket manden har ydet ægtefællen fuld forsørgelse, har samleversken, hvis hendes muligheder for at påtage sig erhvervsarbejde var små, fået tillagt en rente svarende til almindelig enkerente efter stk. 1, nr. 1, men i almindelighed fastsættes renten til et mindre beløb, såfremt hun i det hele taget har kunnet anses erstatningsberettiget.

XXIX. Retsregler, hvorefter en ægtefælle i tilfælde af død m.v. kan indtræde i den anden ægtefælles rettigheder eller forpligtelser

I en række tilfælde har den efterlevende ægtefælle mulighed for at indtræde i den afdødes retsstilling, både for så vidt angår rettigheder og forpligtelser. Ministeriernes svar på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 indeholder et betydeligt antal bestemmelser af denne type.

Nogle af disse regler gælder også under samlivet, f. eks. i forbindelse med overdragelser mellem ægtefæller, og er for en dels vedkommende omtalt i Første hovedafsnit.

Endvidere kan mange af de regler, der finder anvendelse under et dødsboskifte, også anvendes under et skifte i levende live.

Et stort antal af disse bestemmelser har væsentlig praktisk betydning for de involverede parter, således som det fremgår af nedenstående oversigt, der fortrinsvis omfatter de af ministerierne fremdragne regler.

Der er kun i begrænset omfang givet oplysning om, hvorvidt de regler, der gælder

for ægtefæller, tillige kan anvendes analogt på fast samlevende par.

A. Regler vedrørende fast ejendom

1. Ret til overtagelse af lån.

a) På de lovområder, der dækkes af lovbek. nr. 250 af 9. maj 1973 om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m. (jfr. den nu ophævede statshusmandslov og de ældre jordlove) samt lovbek. nr. 238 af 27. maj 1971 om arbejderboliger på landet, er spørgsmålet om ægteskab af interesse i relation til ejerskifteproblemerne. Der opstår bl. a. spørgsmål om konvertering af lån, og om hvorvidt lån, der overtages, kan overtages på uændrede afdrags- og rentevilkår.

Jordlovsudvalgets praksis på disse områder har udviklet sig derhen, at der gives tilladelse til låneovertagelse på uændrede rente- og afdragsvilkår. Udvalget oplyser, at der ikke ses at have foreligget tilfælde, der kan belyse virkningen af faste samlivsforhold i denne henseende.

b) Ifølge lov om lån til betaling af ejendoms-skatte for visse parcel- og rækkehuse, (lovbek. nr. 100 af 21. marts 1972) § 5, kan kommunalbestyrelsen tillade, at lånebeløbet forbliver indestående i ejendommen, og at lån fortsat ydes, hvis ejendommen ved låntagerens død overtages – herunder til hensiddende i uskiftet bo – af hans efterlevende ægtefælle, såfremt lovens øvrige betingelser er opfyldt.

2. Ret til overtagelse af tilskud

Efter landbrugsministeriets bekendtgørelse om tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger (nr. 345 af 1. juli 1971) bortfalder tilskud for den resterende tilskudsperiode, hvis ejendommen afhændes, eller dersom brugerforholdene på ejendommen ændres. Undtagelse vil dog bl. a. kunne ske ved ejerskifte i familieforhold, når forholdene i øvrigt taler herfor, jfr. § 22, stk. 3, sidste pkt. Denne undtagelsesbestemmelse kan bl. a. anvendes, hvis ejendommen ved ægteskabets opløsning ved død eller på anden måde overdrages til den anden ægtefælle, forudsat at denne enten har eller agter at tage landbrug som hovederhverv.

Det kan ikke udelukkes, at også den anden part ved ophævelsen af et ikke-ægteskabeligt samlivsforhold vil kunne bevare tilskuddet ved ejendommens overtagelse kombineret med landbrug som hovederhverv, jfr. herved at der også udenfor familieforhold, når ganske særlige omstændigheder

taler herfor, er mulighed for at lade tilskudsordningen fortsætte.

3. Erhvervelse.

a) Ifølge arbejderboligloven af 1947 kan en efterlevende ægtefælle få lyst endelig adkomst på en ejendom, der er undergivet visse i loven nærmere fastsatte vilkår, jfr. §§ 21, stk. 2 a, 31, stk. 1, jfr. §§ 21, stk. 2 a, 48, stk. 1, nr. 1, og 58, stk. 1, nr. 1.

b) Efter landbrugslovens § 17, stk. 1, som ændret ved lov nr. 300 af 6. juni 1973, kan der erhverves adkomst på en landbrugsejendom i landzone eller på en andel af en sådan ejendom ved arv, ved overtagelse til hensidende i uskiftet bo, eller ved deling af fællesbo.

Medens der som anført i afsnit XII A 1 gælder meget strenge begrænsninger ved anden erhvervelse (køb, gave) af landbrugsejendomme, gælder der efter § 17, stk. 2, noget lempeligere bestemmelser ved overdragelser inden for en snævrere familiekræds, herunder mellem ægtefæller.

4. Brugsret.

a) Efter lov om brug af visse ejendomme og boliger på landet, (lov nr. 241 af 7. juni 1952), § 2, stk. 7, har brugerens enke ret til at indtræde i hans rettigheder og forpligtelser overfor ejeren, medmindre dødsboet er insolvent. I øvrigt er boet eller arvingerne berettiget til mod fornøden sikkerhedsstillelse at beholde ejendommen og fortsætte driften indtil den 1. april eller 1. marts det følgende år, alt efter aftalens nærmere indhold.

Loven er ophævet ved § 2, stk. 4, i lov nr. 230 af 19. maj 1971 om ændring af lov om landbrugsejendomme, men lovens § 2 gælder fremdeles for de bestående brug.

b) Ifølge arbejderboliglovens § 65, stk. 2, 4. pkt., har »familien« i tilfælde af en brugers død samme ret til benyttelse i en vis periode, som brugeren har i tilfælde af arbejdsforholdets ophævelse i utide.

5. Statens forkøbsret.

Af § 20, stk. 3, i den under 1 a nævnte lovebek. nr. 250 af 9. maj 1973 fremgår det, at en staten tilkommende forkøbsret ikke kommer til anvendelse, hvis en ejendom overtages til hensidende i uskiftet bo eller ved deling af fællesbo, eller hvis erhververen bl. a. er den hidtidige ejers ægtefælle.

Er der tale om ægteskabslignende forhold, kan statens forkøbsret utvivlsomt gøres gældende, men de konkrete omstændigheder i så henseende vil i givet fald indgå i overvejelserne med hensyn til

spørgsmålet om, hvorvidt forkøbsretten skal benyttes i det enkelte tilfælde, oplyser Statens jordlovsudvalg. En praksis på området foreligger ikke.

6. Bortforpagtning og udleje.

Den nye affattelse af landbrugslovens § 11, hvorefter bortforpagtning og udleje af en landbrugsejendom i dens helhed kun med landbrugsministeriets tilladelse kan ske for et længere tidsrum end 15 år, har efter § 3, stk. 3, i lov nr. 300 af 6. juni 1973 virkning for aftaler om bortforpagtning eller udleje, der indgås, ændres eller forlænges efter lovens ikrafttræden med andre end den hidtidige forpagters eller lejers efterlevende ægtefælle eller livsarvinger.

B. Regler vedr. erhvervsvirksomhed

a) Næringsloven, (lov nr. 212 af 8. juni 1966, jfr. lov nr. 516 af 28. november 1969), åbner i § 8 mulighed for, at en ægtefælle, der sidder i uskiftet bo, uden næringsbrev kan fortsætte afdødes virksomhed med henblik på afvikling, afhændelse eller lignende i indtil 1 år efter dødsfaldet.

b) En tilsvarende bestemmelse findes i lov om restaurations- og hotelvirksomhed m. v. (lov nr. 121 af 25. marts 1970) § 8.

c) Efter § 17 i loven om restaurations- og hotelvirksomhed gælder samme ret alkoholbevillinger, ligesom den afdødes ægtefælle har ret til at overtage bevillingen, hvis han eller hun har samlevet med afdøde indtil dennes død og opfylder de personlige betingelser for at opnå alkoholbevillingen. Ligeledes kan en efterlevende ægtefælle under 25 år med handelsministerens samtykke overtage bevillingen.

d) Efter lov om skibsmæglere og varemæglere, (lov nr. 69 af 15. marts 1967), § 7, stk. 2, kan, når boet er udleveret den efterlevende ægtefælle, konstitution til at fortsætte den afdødes mæglervirksomhed med henblik på afhændelse eller lignende ske efter ægtefællens begæring.

e) Efter lov om handelsregistre, firma og procura, (lov nr. 23 af 1. marts 1889) § 11, kan en enke, som fortsætter sin afdøde mands forretning, samt en ægtemand, som fortsætter den af hans hustru før eller under ægteskabet drevne forretning, benytte firmaet uforandret.

Arvinger, som med fuldt personligt ansvar fortsætter den afdødes forretning, har samme ret, såfremt den afdøde har tilladt det, eller, når han er død uden at have taget anden bestemmelse, alle arvinger samtykker deri.

f) Ifølge § 12, stk. 12, i saltvandsfiskeriloven

(nr. 195 af 26. maj 1965) kan fortrinsretten til en bundgarnsplads bevares af enken efter en fisker, indtil fortrinsretten for den afdøde bruger ville være udløbet.

Andre arvinger kan i henhold til samme bestemmelse bevare den afdøde brugers fortrinsret til at benytte bundgarnspladsen til årets udgang.

Bestemmelsen gælder også for Randers fjord, (jfr. lov nr. 67 af 23. marts 1965 om fiskeri i Randers fjord og Gudenå m. m.)

g) Arvingerne til en lejer af en ålegårdsret kan overtage fiskeriet for den resterende del af lejeperioden. I tilfælde af en lejers død bevarer den med ham samlevende ægtefælle adgangen til at udnytte ålegårdsrettigheden indtil udgangen af lejeperioden, jfr. § 13 B i lov om afløsning af statens overtagelse af retten til fiskeri med ålegårde og andre særlige rettigheder til fiskeri på søterritoriet, (lov nr. 178 af 23. juni 1956).

h) Efter § 4 i strandsloven (lov nr. 103 af 10. april 1895) har en enke efter et afdød medlem i bjærgelavet ret til at forblive deltager i lavet, når hun for sig stiller en mand med de fornødne kvalifikationer.

i) Efter § 32 i brandloven (lovbek. nr. 469 af 24. september 1969) følges den administrative praksis, at enken efter en afdød skorstensfejermeister kan henses i skorstensfejderdistriktet i 1 år efter mandens død.

C. Regler vedr. opsparingsordninger

a) Ifølge loven om indskud på etableringskonto (lovbek. nr. 448 af 29. august 1969) § 5, stk. 4, kan, i tilfælde af, at en person, der har oprettet etableringskonto, afgår ved døden, kontoen overtages af den efterlevende ægtefælle på de for afdøde gældende betingelser.

b) Lov om opsparingspræmiering, (nr. 327 af 7. juni 1968), § 5, stk. 3, og lov om boligsparekon-

trakter (nr. 215 af 27. maj 1970), § 7, stk. 4, indeholder enslydende bestemmelser, hvorefter opsparringen kan kræves frigivet såfremt opsparerens afgår ved døden eller kontoen inddrages under skifte af ægtefællernes fællesbo. Det samme gælder, hvis kontohaveren udvander. Den ret, som ægtefællen har til at overtage kontoen efter etableringskontoloven, findes ikke i disse to love.

c) Efter bekendtgørelse om børneopsparings- og selvpensioneringskonti, (nr. 574 af 23. december 1971) § 4, kan, såfremt den, der har oprettet kontoen, afgår ved døden, bl. a. hans ægtefælle overtage retten til at foretage indskud med skattemæssig virkning.

Det samme gælder i tilfælde af separation eller skilsmisse, dog betinget af, at den oprindelige indskyder samtykker og fraskriver sig retten til at foretage indskud.

D. Registrering af motorkøretøjer

Ifølge bekendtgørelse nr. 108 af 24. marts 1966 om registrering af motorkøretøjer m. v. § 14, stk. 5, nr. 1, kan et køretøj registreres uden syn, når en ægtefælle efter den anden ægtefælles død eller i tilfælde af skilsmisse eller separation overtager et køretøj, der hidtil har været registreret i den anden ægtefælles navn.

E. Personlige rettigheder inden for strafferetsplejen

Ifølge en række bestemmelser i retsplejeloven indtræder en efterladt ægtefælle i den afdødes retsstilling. Det gælder § 719 (retten til privat påtale), § 941, stk. 1, 3. pkt. (retten til anke af visse straffedomme), § 977, stk. 2, (retten til at begære genoptagelse) samt §§ 1018 e og 1018 m, stk. 5 (retten til erstatning for uforskyldt anholdelse eller fængsling).

Børnene

XXX. Forholdet til børnene

A. Privatretlige regler under samlivet

Børn af forældre, som på avlingstiden levede i eller senere har indgået ægteskab med hinanden, er ægtebørn i kraft af selve loven (børneloven af 1960). Dette indebærer bl. a., at de i henhold til myndighedslovens regler udøver forældremyndighed og værgemål i fællesskab.

Børn født af forældre, der lever i faste samlivsforhold (også par, der tidligere har været gift), falder ind under de lovbestemmelser, der gælder for børn uden for ægteskab, idet disse regler normalt ikke sonderer mellem de tilfælde, hvor barnets forældre under dets opvækst har ingen eller ringe kontakt med hinanden, og de tilfælde, hvor forældre lever i ægteskabslignende forhold, og hvor barnet som følge deraf vokser op i deres fælles hjem, se dog nedenfor under E om de seneste ændringer af myndighedslovens §§ 27 og 28.

Der har ganske vist længe i den person-, familie- og arveretlige lovgivning været en klar tendens mod juridisk at ligestille børn født i og uden for ægteskab. Men på en række vigtige punkter er der dog stadig forskel på reglerne.

Faderskabet til et barn uden for ægteskab

skal således udtrykkeligt fastslås enten ved anerkendelse over for en offentlig myndighed eller ved en retssag. Drejer det sig om et ægtebarn, kræves der ikke en tilsvarende konstatering af ægtemandens faderskab, medmindre ægteskab først indgås efter barnets fødsel.

Det er moderen alene, der har forældremyndigheden og værgemålet over et barn uden for ægteskab, og det er hendes navn, det erhverver ved fødslen. Der skal en anmeldelse til, for at det får faderens navn, og da kun under forudsætning af, at faderskabet er fastslået som foran beskrevet.

Reglerne om adoption er også forskellige for ægtepar og fast samlevende par.

Den, som er gift, kan kun adoptere sammen med sin ægtefælle (bortset fra stedbarnsadoption). På den anden side kan kun gifte personer adoptere sammen. Heraf følger, at samlevende, der ønsker at adoptere, behandles som enlige. De kan ikke adoptere et barn sammen, men samlivsforholdet vil indgå i vurderingen af den pågældendes egnethed som adoptant.

Til sammenligning kan det nævnes, at det ifølge socialministeriets oplysninger til ægteskabsudvalget af 1969 er meget vanskeligt for enlige at opnå plejetilladelse, jfr. socialministeriets cirkulære af 28. juni 1966 om

tilsyn med privat familiepleje, pkt. 14. Man synes dog at være inde i en udvikling, der tyder på, at et fast samlivsforhold i visse tilfælde vil kunne få samme betydning for spørgsmålet om plejetilladelse som ægteskab.

B. Regler, der tillægger forældremyndighed betydning

En række love uden for den person- og familieretlige lovgivning anvender udtryk som forældremyndighed og forældremyndighedens indehaver ved udformningen af regler, der på den ene eller den anden måde berører børn og deres retsstilling. Som følge af de under A nævnte bestemmelser om forældremyndigheden over børn i og uden for ægteskab bliver der herved automatisk en forskel på retsstillingen for børn af faktisk samlevende forældre og børn af ægtepar.

Som eksempel herpå kan nævnes:

1). Spørgsmålet om forældremyndighed får betydning for reglerne om forhøjet og ekstra børnetilskud efter børnetilskudslovens §§ 2 og 3. Også efter lovens § 11 har forældremyndighed betydning.

2). Efter § 21 i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 346 af 22. juni 1973 om adgang til og ophold i landet for udlændinge, der er omfattet af De europæiske Fællesskabers regler, er familiemedlemmer til en EF-statsborger, som er under 16 år, og som har fast bopæl hos forældremyndighedens indehaver, fritaget for opholdsbevis og opholdstilladelse.

Til belysning af problemstillingen inden for det pædagogiske område og børneforsorgsområdet kan endvidere nævnes:

3). Udtrykket »forældrene« forekommer i en hel del bestemmelser i skolelovgivnin-

gen. Dette udtryk må normalt forstås som »forældremyndighedens indehaver(e)«, jfr. for folkeskolelovens vedkommende bemærkningerne til § 20, stk. 2, som formuleret ved lov nr. 121 af 17. april 1972.

Det forudsættes dog, at skolerne i de tilfælde, hvor barnet bor hos andre end forældremyndighedens indehaver(e), kan anse de personer, barnet bor hos, og som faktisk sørger for barnet, for bemyndiget til at træffe bestemmelse om barnets skoleforhold, jfr. herved også lovens § 45, hvorefter forældremyndighedens indehaver eller *den, der faktisk sørger for barnet*, skal medvirke til, at det opfylder undervisningspligten. Dette udtryk omfatter efter undervisningsministeriets cirkulære af 12. maj 1972, afsnit I,3, enhver, der – uden at have del i forældremyndigheden – udøver den daglige omsorg for barnet i et ikke helt midlertidigt plejeforhold.

Til sammenligning hermed kan det anføres, at socialstyrelsen som svar på ægteskabsudvalgets forespørgsel har oplyst følgende angående spørgsmålet om forståelsen af udtrykket »forældre(værger)« i pkt. 3 i socialministeriets cirkulære af 20. marts 1970 om forældreindflydelse ved anerkendte daginstitutioner:

»Udtrykket »forældre« skal ikke forstås som forældremyndighedens indehaver. Hvor et barn bor hos sine biologiske forældre, men disse ikke er gift med hinanden, og forældremyndigheden og værgemålet derfor i henhold til myndighedslovens § 7 tilkommer moderen alene, er der således intet til hinder for, at faderen kan indvælges i bestyrelsen som forældrerepræsentant.«

Socialstyrelsen har desuden i et enkelt tilfælde udtalt, at man intet havde at indvende imod, at en mand, der levede i fast samlivs-

forhold, indvalgte som forældrerepræsentant for den samlevende kvindes særkuld-barn.

4). Loven om børne- og ungdomsforsorg giver i vidt omfang forskrifter om, at børneværnsmyndighederne skal samarbejde med forældremyndighedens indehaver(e), indhente deres samtykke m. v.

Forslaget til lov om social bistand, hvori de hidtidige regler om børne- og ungdomsforsorg er optaget, ændrer ikke dette grundlæggende system. Ud fra disse bestemmelser må børn af forældre, der lever i fast samlivsforhold, principielt behandles som børn af enlige forsørgere.

Socialstyrelsen har dog i sit svar på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 i denne anledning fremhævet, at dette grundprincip modificeres ved, at man over alt i børne- og ungdomsforsorgsloven i realiteten anlægger en helhedsvurdering af barnets situation, og at de involverede myndigheder derfor i praksis tager hensyn til hjemmets forhold, uanset om forældremyndighedens indehaver er enlig eller lever sammen med faderen/moderen eller en anden. Lige så vel som man ved spørgsmålet om hjælpeforanstaltninger over for børn af samlevende forældre ser på forældrenes situation, lige så vel foretages der ved spørgsmål om hjælp til børn af en ugift forsørger en bedømmelse af, hvilken form for samlivsforhold der er tale om, og hvilken betydning det har for barnet.

Når der forhandles om hjælpeforanstaltninger over for et barn, er forældremyndighedens indehaver berettiget til at søge bistand hos tredjemand, der kan give møde i børne- og ungdomsværnet. Dette giver forældremyndighedens indehaver mulighed for at tage den anden af de biologiske forældre

eller en anden samlever med til sådanne møder.

C. Områder, hvor der ikke sondres mellem børn i og uden for ægteskab

Der findes en række regler af denne type:

- 1) Ydes der almindelig forsorgshjælp til familier med børn, afgøres spørgsmålet om børnetillæg efter forsorgslovens § 46, stk. 1, uden hensyn til, om forældrene er gift eller ej.
- 2) Mødrehjælpens hjælpetilbud er ikke afhængige af, hvilken samlivsform forældrene har valgt.
- 3) Således som børnetilskudsloven nu er udformet efter de ved lov nr. 336 af 15. juni 1973 skete ændringer, ydes der samme børnetilskud, hvad enten forældrene er gift eller ikke.
- 4) Der fastsættes efter justitsministeriets praksis ikke børnebidrag efter børnelovens § 14, stk. 1, i tilfælde, hvor barnets fader og moder samlever.
- 5) Retten til efter børnetilskudslovens § 21 at kræve bidrag forudbetalt af det offentlige er ens for børn i og uden for ægteskab.
- 6) Når forældrene samlever, kan erlagte underholdsbidrag til børn ikke fradrages i den skattepligtige indkomst, hvad enten det drejer sig om børn i eller uden for ægteskab, jfr. V E.
- 7) Efter boligsikringslovgivningen medregnes børn til husstanden, jfr. lovens § 6, stk. 1 og 2. Det har ingen betydning, om det er børn i eller uden for ægteskab.
- 8) Efter § 16 i lovbek. nr. 158 af 27. april 1972 om boligbyggeri og § 11 i bek. nr. 357 af 30. juli 1970 om almennyttig boligvirksomhed skal ledige lejligheder søges stillet til rådighed for husstande,

som efter deres husstands størrelse og sammensætning har særligt behov for boliger af den pågældende art. Fortrinsretten afhænger således af de boligsøgendes økonomiske forhold og antallet af børn, og de pågældendes ægteskabelige status, respektive faktiske samlivsforhold, har kun indirekte betydning.

I bekendtgørelsens § 12 er der regler om retten til at indtræde i en afdød persons lejemål. Hvis det ikke overtages af en efterlevende ægtefælle, subsidiært en person, der i mindst 5 år har haft fælles husstand med afdøde, har afdødes børn, det være sig i eller uden for ægteskab, efter nærmere fastsatte regler ret til at overtage lejligheden.

- 9) Adgangen til at oprette en børneopsparringskonto efter bek. nr. 574 af 23. december 1971 er ikke betinget af, at der er indgået ægteskab, men der kan kun oprettes een konto for hvert barn.

D. Indfødsret

Når det drejer sig om indfødsret, har det stor betydning, om et par er gift eller lever sammen i et fast samlivsforhold.

Efter § 1 i indfødsretsloven (lovbek. nr. 409 af 17. december 1968) erhverves dansk indfødsret ved fødslen af ægtebarn, hvis *fader* er dansk, og af barn uden for ægteskab, hvis *moder* er dansk.

Et her i landet født ægtebarn, hvis moder er dansk, får dansk indfødsret, hvis faderen er statsløs, eller hvis barnet ikke ved fødslen erhverver faderens statsborgerret.

I lovens regler om børnenes indfødsretlige stilling i de tilfælde, hvor deres forældre henholdsvis erhverver eller mister dansk indfødsret, får det også på forskellige måder betydning, om der er tale om børn i eller

uden for ægteskab. Det har endvidere betydning, hvem af forældrene der har forældremyndigheden.

Med hensyn til naturalisation af børn hedder det i § 2, stk. 6, i indenrigsministeriets cirkulære af 6. juni 1968 om meddelelse af dansk indfødsret, at der også for andre børn end adoptivbørn kan ske afvigelse fra de opholdsbetingelser, der normalt opstilles ved bedømmelsen af ansøgninger om dansk indfødsret, nemlig for så vidt det er begrundet i ønsket om at tillægge disse den samme statsborgerlige stilling, som tilkommer forældrene eller den af dem, der har forældremyndigheden over vedkommende barn.

Indenrigsministeriet har i sit svar på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 oplyst, at efter praksis kan ansøgninger om dansk indfødsret for børn, der er født i ægteskab mellem en ikke-dansk fader og en dansk moder, i almindelighed ikke forventes imødekommet, sålænge ægteskabet består, medmindre faderen samtidig ansøger om, at der også må blive tillagt ham selv dansk indfødsret. Undtagelse fra dette princip bliver dog gjort, såfremt der i den konkrete sag kan anføres særlige grunde herfor.

Når den ene af forældrene er dansk, medens den anden er udenlandsk statsborger, har det således efter den bestående retstilstand stor betydning, om det drejer sig om børn i eller uden for ægteskab. Det spiller også rent praktisk en rolle, om det er faderen eller moderen, der er udlænding.

Nordisk Råd vedtog på sin session i 1970 følgende rekommandation:

»Nordisk Råd anbefaler regeringerne at undersøge, om der ved afgørelsen af statsborgerskabet i videregående omfang kan tages hensyn til principet om barnets interesse, og således at spørgsmålet eventuelt senere kan aktualiseres på internationalt plan.«

I denne anledning er der nedsat en arbejdsgruppe af tjenestemænd fra Danmark, Finland, Norge og Sverige. Den beskæftiger sig navnlig med spørgsmålet om, i hvilket omfang det vil være muligt at tillægge børn, der er født i ægteskab, statsborgerret efter moderen.

I december 1972 fremsattes af en række medlemmer af det konservative folkeparti forslag om, at ægtebørn, hvis fader eller moder er dansk, skulle erhverve dansk indfødsret ved fødslen. Der foresloges ingen ændring med hensyn til retsstillingen for børn født uden for ægteskab.

I den af folketingets indfødsretsudvalg om forslagets behandling afgivne beretning (blad 770/1972-73) oplyses det, at den ovenfor nævnte arbejdsgruppe vil afgive beretning i efteråret 1973.

Det hedder i beretningen:

»I arbejdsgruppen er man kommet til det resultat, at tiden endnu ikke er inde til at søge spørgsmålet om børns statsborgerret løst ved at foretage ændringer i de almindelige love om statsborgerret, som gælder i de nordiske lande, men at man indtil videre bør søge spørgsmålet løst ved, at der iagttages en smidigere praksis med hensyn til ansøgninger fra forældre i »blandede ægteskaber« om, at der må blive tillagt deres børn indfødsret... ved naturalisation. Gruppen har herved bl.a. taget hensyn til, at der for kort tid siden over for Europarådet er blevet stillet forslag om, at den juridiske samarbejdskomité inden for Europarådet skal opfordres til at undersøge spørgsmålet om statsborgerret for børn, der er født i »blandede ægteskaber«, samt muligheden for, at der kan udarbejdes en europæisk konvention på dette område. Ved at søge dette spørgsmål løst på et bredere internationalt plan vil man eventuelt kunne opnå, at problemerne med hensyn til dobbelt statsborgerskab vil kunne reduceres væsentligt.«

På denne baggrund henstillede udvalget, at lovforslaget stilledes i bero, foreløbig i afventning af resultatet af arbejdsgruppens arbejde.

E. Samlivsophævelse m.v.

Når forældre, der er gift, går fra hinanden, findes der regler, hvorefter der i forbindelse med separation og skilsmisse skal træffes bestemmelse om, hvem af dem der fremtidig skal have forældremyndigheden.

Når et ægtepar ophæver samlivet uden at benytte sig af de muligheder, der findes for også i tiden forud for separation og skils-

misse at opnå en afgørelse af forældremyndighedsspørgsmålet, kan der opstå vanskeligheder, hvis de er uenige om børnenes forhold.

Om denne situation – »kastebold-situationen« – udtaler socialstyrelsen i sin besvarelse af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969, at den erfaringsmæssigt afføder store vanskeligheder for børne- og ungdomsværnene, der har pligt til i lige grad at tilgode disse begge forældres interesser.

En sådan »kastebold-situation« opstår ikke i de tilfælde, hvor forældrene ikke har været gift, idet moderen, som tidligere anført, i denne situation er eneindehaver af forældremyndigheden. Har hun – som det somme tider sker – under samlivet medvirket til, at forældremyndigheden er blevet overdraget til faderen, medfører samlivsophævelsen heller ingen ændring. Faderen fortsætter med at være eneindehaver af forældremyndigheden, og moderen har intet krav på at få myndighedernes afgørelse af, om barnet eventuelt måtte være bedre tjent med at blive hos hende.

Med hensyn til samkvemsret gælder det for ægtebørn, at den af forældrene, der ikke har forældremyndigheden, har ret til samkvem med barnet.

Oprindelig tilkom der ikke faderen til et barn uden for ægteskab en sådan ret.

Ved en ændringslov – lov nr. 257 af 4. juni 1969 – til myndighedsloven er der imidlertid nu åbnet mulighed for, at der kan tillægges ham samkvemsret. Betingelsen for en sådan samkvemsret er efter lovens § 27, stk. 2, at det er foreneligt med barnets tarv, og at særlige omstændigheder, herunder navnlig faderens hidtidige forbindelse med barnet, taler derfor.

Ifølge motiverne vil det bl. a. være rime-

ligt at tillægge faderen samkvemsret i tilfælde, hvor han og barnemoderen i en længere periode har levet sammen i et ægteskabslignende forhold, eller undtagelsesvis hvor der på anden måde har været en nær eller hyppig kontakt mellem faderen og barnet.

I de tilfælde, hvor en moder til et barn uden for ægteskab har medvirket til, at forældremyndigheden over barnet er blevet tillagt faderen, vil man formentlig kunne anvende analogien af myndighedslovens § 27, stk. 1, som bestemmer, at den af et ægtebarns forældre, som ikke har forældremyndigheden over barnet, har ret til samkvem med det.

Ved lov nr. 280 af 7. juni 1972 er myndighedslovens § 28 blevet affattet således, at retsstillingen for fædre til børn uden for ægteskab er blevet forbedret også med hensyn til muligheden for at få forældremyndigheden tillagt. Hvis moderen har givet samtykke til, at barnet adopteres af en anden end hendes ægtefælle, kan overøvrigheden nemlig efter faderens begæring tillægge ham forældremyndigheden, såfremt det er foreneligt med barnets tarv, og særlige omstændigheder, herunder navnlig faderens hidtidige forbindelse med barnet, taler derfor.

Efter § 13 i adoptionsloven af 1972 er retsstillingen i øvrigt den, at der, hvis moderen ønsker at bortadoptere barnet, skal indhentes en erklæring fra faderen. Der kræves derimod ikke, at han skal meddele *samtykke* til bortadoptionen.

Justitsministeriet har i sin besvarelse af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 oplyst, at betydningen af, at barnets forældre tidligere har levet i et ægteskabslignende forhold, viser sig med hensyn til den vægt, som de adoptionsbevilgende myndigheder tillægger en negativ erklæring fra faderen. Efter at han nu har fået mulighed for at få

tillagt samkvemsret, kan en negativ erklæring medføre, at der meddeles afslag på adoptionsbevilling.

Den tidligere administrative praksis efter § 5, stk. 2, i adoptionsloven af 1956, der stort set svarer til 1972-lovens § 13, er beskrevet s. 29 i betænkning nr. 624/1971 fra justitsministeriets adoptionsudvalg. Det hedder her:

»Hverken den gældende lovs § 6, stk. 2, eller udvalgets lovudkast giver nærmere anvisning på, hvilken betydning der skal tillægges en protest mod den påtænkte adoption fra den af barnets forældre, hvis erklæring indhentes. I administrativ praksis har der dog udviklet sig visse retningslinier. Hvis der er tale om et barn uden for ægteskab, har bevilling næsten undtagelsesfrit været givet, selv om faderen har modsat sig adoptionen, uanset hvilken forbindelse han har haft med barnet, og uanset om han selv har ønsket at få forældremyndigheden. Derimod har man lagt betydelig vægt på faderens stilling, når det drejer sig om adoption af et barn i ægteskab. Bortset fra klare tilfælde af chikane er der normalt kun givet adoptionsbevilling mod hans protest, hvis han ikke har haft forbindelse med barnet i den sidste halve snes år. Endnu strengere har man været, hvor det er barnets moder, som protesterer mod adoptionen.«

Udvalget udtalte i denne anledning:

»Det er udvalgets opfattelse, at der kan være grund til at tage denne praksis op til nærmere overvejelse. For så vidt angår børn uden for ægteskab, er det oplyst, at justitsministeriet er opmærksom på, at den adgang, som blev indført i 1970 til i et vist omfang at tillægge faderen ret til personligt samkvem med barnet, bør føre til, at der i højere grad tages hensyn til hans protest, hvis han igennem længere tid har samlevet med moderen og deltaget i barnets opdragelse. Samtidig bør det imidlertid nok overvejes at lempe praksis for så vidt angår ægtebørn, således at der ses bort fra faderens protest, hvis han har været uden forbindelse med barnet igennem nogle år. Navnlig hvis faderen aldrig har haft nogen forbindelse med barnet, bør adoption kunne bevilges efter ret kort tids forløb, men selv hvor faderen har deltaget i opdragelsen af barnet, bør adoption trods hans protest efter omstændighederne kunne komme på tale, betydeligt før der er forløbet 10 år fra afbrydelse af forbindelsen.

Imidlertid finder udvalget ikke anledning til at foreslå nærmere regler herom optaget i lovteksten, idet den nærmere udformning af retningslinierne

mest naturligt bør ske gennem administrativ praksis.»

I overensstemmelse hermed og med justitsministeriets indstilling under behandlingen af adoptionsloven af 1972 blev der ikke i loven optaget kriterier, hvorefter der kunne ske en mindsning af den forskel, der hidtil havde været ved behandlingen af protester mod bortadoption af ægtebørn og børn uden for ægteskab. Udviklingen er sket i administrativ praksis.

F. Retsstillingen efter dødsfald

1. Forældremyndighed og værgemål.

Dør den ene af forældrene til et ægtebarn, mens ægteskabet består, udøver den anden fremtidig forældremyndighed og værgemål alene, jfr. myndighedslovens § 25.

Hvis det drejer sig om et fast samlevende par, og hvis faderen dør, gør dette ingen ændring i moderens hidtidige stilling med hensyn til forældremyndigheden.

Hvis derimod moderen dør, får faderen ikke automatisk forældremyndigheden over barnet. Overøvrigheden kan efter hans anmodning tillægge ham den, hvis det er foreneligt med barnets tarv, jfr. myndighedslovens § 25, stk. 3.

2. Arv.

Med hensyn til arv er der efter arveloven af 1963 fuld ligestilling mellem ægtebørn og børn uden for ægteskab både i forholdet mellem forældre og børn og i forholdet til forældrenes slægt.

3. Arveafgift.

Efter arveafgiftslovens § 2, stk. 1, svares der arveafgift efter den lempeligste skala – arveafgiftsklasse A – når arv tilfalder afkom, stedbørn og disses afkom samt afdødt barn eller stedbarns ægtefælle (ikke den fraseparerede eller fraskilte).

Når arv tilfalder forældre eller stedforældre, svares der afgift efter afgiftsklasse B. Dog findes der en særregel om arv fra ugifte børn under 21 år.

Når det drejer sig om børn – og andet »afkom« – er det uden betydning, om det er ægtebørn eller børn uden for ægteskab.

Ved stedbarn forstås derimod ægtefælles særbarn.

Men reglen i arveafgiftslovens § 3, stk. 5, om adgang til at bevilge afgiftsnedsættelse, bl. a. når arvingen er et plejebarn af afdøde, er ved lov nr. 274 af 7. juni 1972 ændret således, at nedsættelse ikke alene kan bevilges, når der foreligger et egentligt plejebarnsforhold, men også når arvingen har opholdt sig i arveladerens hjem sammen med een af sine forældre, uden at denne har været gift med arveladeren.

Nedsættelsen kan kun forventes, hvis arvingen i den største del af barnealderen har haft fast ophold i arveladerens hjem, eller hvor forholdet først er begyndt i den sidste del af barnealderen, kun hvis det har været en væsentlig tid ud over denne.

4. Livsforsikring.

I § 105, stk. 3, i lov om forsikringsaftaler (lov nr. 129 af 15. april 1930) bestemmes det, at hvis forsikringstageren har indsat sine børn som begunstigede i en kapitalforsikring, anses hans livsarvinger, derunder hans adoptivbørn og disses livsarvinger, som begunstigede hver for den andel, arveloven tildeler ham.

Statsanstalten for livsforsikring har i besvarelsen af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969 oplyst, at efter denne regel anses forsikringstagerens børn for begunstigede, uanset om det drejer sig om ægtebørn eller børn uden for ægteskab.

Statsanstalten har endvidere oplyst, at efter administrativ praksis er gruppelivaf-talerne udformet således, at børn uden for ægteskab ikke giver ret til børnetillæg til forsikringssummen.

5. Erstatning for tab af forsørger.

Både børn i og uden for ægteskab kan få tilkendt erstatning for tab af forsørger, jfr. bl. a. s. 11 i betænkning nr. 679/1973 om erstatning for tab ved personskade og tab af forsørger.

Ved dommen UfR 1972.647 blev der tillagt et barn født efter faderens død en erstatning på 35.000 kr. Samlivet havde varet knap 1½ år. Af-døde havde haft indtægter på ca. 35.000 kr. årlig.

Ved Østre Landsrets utrykte dom af 29. juni 1973 (V nr. 66/1972) fik en knap 1-årig søn af en skuespiller med gode indtægter efter påstand til-lagt en forsørgertabserstatning på 36.000 kr. Fade-ren og moderen havde samlevet i ca. 1½ år og boede fortsat sammen ved dødsfaldet.

6. Efterløn.

Regler om efterløn og efterindtægt, der er hjemlet i en række love, f. eks. funktionær-loven og tjenestemandspensionsloven, er sædvanligvis opbygget således, at børnene kun får ret til efterindtægt, hvis der ikke ef-terlades en ægtefælle. Der sondres normalt ikke mellem ægtebørn og børn uden for ægteskab.

7. Pension.

I de offentlige pensionsordninger som tjene-stemandspensionsordningen og de pensions-ordninger, der er opbygget efter dennes mønster, er der pensionsmæssig ligestilling mellem ægtebørn og børn uden for ægte-skab.

Det samme må antages at gælde inden for de private pensionsordninger af forskellig art.

Samlivs og ægteskabs stiftelse og opløsning

XXXI. Samliv. Begrebets afgrænsning

A. Ingen generel afgrænsning i lovgivningen

Ægteskabslovgivningen pålægger ikke ægtefællerne nogen juridisk gennemtvungelig pligt til samliv, og det er ikke nogen gyldighedsbetingelse for ægteskabet, at samliv optages. Men såvel ægteskabslovgivningen som andre lovområder, der berører ægtepars stilling, har som klar forudsætning, at det store flertal af ægtepar faktisk samlever, og at dette samliv normalt indebærer økonomisk *fællesskab* – ikke nødvendigvis økonomisk *afhængighed* – samt boligfællesskab, seksuelt samliv og fællesskab med hensyn til ansvaret for eventuelle børn.

Som det er fremgået af de tidligere afsnit, kan også parforhold, der er af ægteskabslignende karakter, men som ikke bygger på vilse, på forskellig måde danne grundlag for juridiske rettigheder og forpligtelser mellem parterne. Sådanne ægteskabslignende forhold kan også have betydning for parternes forhold til omverdenen, såvel offentlige myndigheder som privatpersoner.

Der findes ikke i gældende dansk ret nogen almindelig afgrænsning af, hvilke krav sådanne par- eller samlivsforhold skal

opfylde, for at man kan tillægge dem juridisk betydning.

B. Socialistisk folkepartis lovforslag fra 1968.

En generel afgrænsning findes derimod i det i 1968 af Socialistisk folkeparti fremsatte forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning. Det hedder i lovforslagets § 21, stk. 3:

»Ved afgørelsen af, om der eksisterer et fast samlivsforhold, skal der lægges vægt på, om der er fælles bolig og husholdning, om den ene af parterne har bidraget til forsørgelsen af den anden og dennes børn, samt om parterne har fælles børn. Såfremt ingen af disse omstændigheder foreligger, kan anerkendelsen ikke meddeles.«

Forudsætningen for at opnå anerkendelse af samlivsforholdet efter lovens regler skulle i øvrigt efter §-ens stk. 1 være, at to personer over 21 år i mindst tre år uden afbrydelser af længere varighed havde levet i et sådant fast samlivsforhold.

C. Den seneste lovgivning om arveafgift og børnetilskud

Spørgsmålet om, hvilke kriterier der bør lægges til grund ved afgørelsen af, om der foreligger samliv, der skal sidestilles med ægte-

skab, har nogle gange i de senere år været genstand for folketingets opmærksomhed.

Det var således tilfældet under behandlingen af lov nr. 274 af 7. juni 1972 om ændring af arveafgiftsloven. Folketingets skatteudvalg udtalte i sin betænkning (blad 146/1971-72):

»Efter udvalgets opfattelse kan spørgsmålet om arveafgiftsberegningen i tilfælde, hvor arvingen og arveladeren har levet sammen i et såkaldt »papirløst ægteskab« eller et lignende forhold, ikke løses på forsvarlig måde, så længe det under Justitsministeriet nedsatte ægteskabsudvalg ikke har afsluttet sit arbejde på dette område.«

En tilsvarende opfattelse har finansministeriet (skattedepartementet) givet udtryk for i sin besvarelse af forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969. Det oplyses, at skattedepartementet modtager en del henvendelser fra personer, der har levet i ægteskabslignende forhold, og som udtrykker ønske om generelt at blive behandlet på lige fod med ægtefæller.

I denne anledning udtales det bl. a.:

»... alene det at finde en skarp og i praksis let håndterlig afgrænsning af, hvilke samlivsforhold der vil kunne omfattes af en lempelig arveafgiftsmæssig behandling, volder betydelige vanskeligheder. Finansministeriet har derfor ikke ment at kunne tage stilling til spørgsmålet, før end resultatet af ægteskabsudvalgets overvejelser foreligger.«

Spørgsmålet om samliv uden for ægteskab var også fremme under behandlingen af lov nr. 336 af 15. juni 1973 om ændring af børnetilskudsloven, jfr. herom ovenfor afsnit VIII A. Det hedder i folketingsudvalgets betænkning (blad 729/1972-73 ad § 2):

»Ved bedømmelsen af, om en person er enlig forsørger, må der tages hensyn til, om

den pågældende lever sammen med den anden af barnets forældre ... Også samliv med en anden end den anden af barnets forældre udelukker fra ydelsen, når der er tale om et vist økonomisk fællesskab.«

Til belysning af dette spørgsmål skal der af ansøgere om forhøjet børnetilskud afgives en erklæring på tro og love, jfr. bilag 2 til socialministeriets cirkulære af 6. juli 1973.

Det hedder heri: »... erklærer jeg ..., at jeg ikke samlever med faderen/moderen til et eller flere af mine børn.

Ligeledes erklærer jeg ..., at jeg ikke samlever i et ægteskabslignende forhold med et vist økonomisk fællesskab med en anden person end barnets/børnenes fader eller moder. Jeg er bekendt med, at et sådant samliv foreligger, når hver af parterne gennem kontante bidrag, arbejde i hjemmet eller på anden måde bidrager til fælles husførelse, eller når den ene af parterne helt eller delvis underholdes af den anden.

Ved samliv forudsættes i almindelighed, at parterne har samme bopæl, men den formelle tilmelding til folkeregistret er *ikke* afgørende.«

D. Ministeriernes besvarelser

I sin henvendelse til ministerierne bad ægteskabsudvalget af 1969 bl. a. om oplysning om, efter hvilke kriterier det afgøres, om et fast samliv foreligger, jfr. spørgsmål 6 i det s. 111 som bilag aftrykte spørgeskema.

Mange af besvarelserne indeholder en beskrivelse af de momenter, der lægges vægt på inden for de enkelte administrationsråder.

Generelt kan det siges, at de anvendte kriterier utvivlsomt er præget af de praktiske problemer inden for hvert sagsområde. Endvidere må det erindres, at en række af reg-

lerne ikke angår ægteskabslignende forhold alene, men tillige dækker andre grupper af personer, der står hinanden nær, eller har et interessefællesskab.

I svensk skatte- og socialforsikringslovgivning finder man adskillige steder regler, der sidestiller ægtepar med fast samlevende par, der tidligere har været gift, eller som har eller har haft børn sammen. Et sådant mere almindeligt kriterium, der er fastlagt i selve lovteksten og har fundet anvendelse i flere love, findes ikke i dansk ret, selv om de nævnte momenter utvivlsomt vil indgå i myndighedernes overvejelser i hver enkelt konkret sag, jfr. særlig nedenfor under 5.

Den nedenstående gennemgang af en række af de kriterier, der kan komme på tale ved afgørelsen af, om der foreligger et ægteskabslignende forhold, bygger først og fremmest på ministeriernes svar til ægteskabsudvalget, der dog i et vist omfang er suppleret med andet materiale.

1. Fælles bopæl.

Samtlige besvarelser forudsætter utvivlsomt, at parterne normalt har fælles bopæl, altså et krav i overensstemmelse med den ovenfor citerede erklæring til brug ved ansøgning om børnetilskud.

2. Økonomisk fællesskab mellem parterne.

a) Ved fortolkningen af reglerne om indtægtsgrænser i socialministeriets cirkulære af 21. april 1972 om betaling for benyttelse af daginstitutioner under børne- og ungdomsforsorgen – jfr. ovenfor afsnit VIII B – lægges der, når barnets forsørger bor sammen med en anden end barnets fader/moder, bl. a. vægt på, om der består fælles økonomi mellem forsørgeren og sam-

leveren, jfr. Meddelelser fra socialministeriet nr. 4/1973 sag nr. 7. Det hedder her: »Et samlivsforhold af en vis længere varighed, fælles børn eller det forhold, at parterne senere indgår ægteskab med hinanden, indicerer, at parterne har haft en vis form for fælles økonomi.«

b) Efter justitsministeriets praksis med hensyn til at bestemme bortfald af underholdsbidrag efter ægteskabslovgivningen lægges der vægt på, om den bidragsberettigede har indgået en fastere personlig og økonomisk forbindelse med en anden mand, jfr. herved bl. a. sag nr. 66 i Folketingets ombudsmands beretning for 1972.

Det drejede sig her om en kvinde, der fik underholdsbidrag fra sin fraseparerede mand. Amtet og justitsministeriet traf beslutning om bortfald af bidraget, efter at hun havde oplyst, at hun samlevede med en anden mand, der betalte for kost og logi. Straks derpå flyttede den pågældende, og kvinden oplyste, at han besøgte hende et par gange om ugen. Jusitsministeriet fastholdt den tidligere afgørelse, og ombudsmanden erklærede sig enig i, at den bidragsberettigede har bevisbyrden for, at et økonomisk interessefællesskab, som har medført bidragets bortfald, er ophørt.

c) Efter boligministeriets praksis i bolig-sikringssager lægger man ved bedømmelsen af, om en person hører til husstanden, bl. a. vægt på, hvilke personer der har fast ophold i lejligheden, således at man tør formode, at de bidrager til husstandens underhold, herunder ved arbejde i hjemmet.

3. Økonomisk afhængighed mellem parterne.

a) Det er socialministeriets praksis, at der i henhold til reglerne om udvidet hjælp efter forsorgslovens §§ 53 og 54 – jfr. ovenfor afsnit VI C – principielt kan ydes hjælp til underhold af en person, der gennem længere tid har samlevet med og faktisk er blevet

forsørget af den syge eller den værnepligtige. Samme principper anvendes ved ydelser efter revalideringsloven.

b) I sin redegørelse for en efterladt samleverskes mulighed for at få rente efter ulykkesforsikringslovens § 39, stk. 1, nr. 5, udtaler socialministeriet bl. a., at hvis det har drejet sig om samliv gennem en lang årække, og dette ganske har haft karakter af et almindeligt ægteskabeligt samliv, i hvilket manden har ydet ægtefællen fuld forsørgelse, har samleversken, hvis hendes muligheder for at påtage sig erhvervsmæssigt arbejde var små, fået en rente svarende til fuld enkerente.

c) I arbejdsløshedslovgivningen – jfr. ovenfor afsnit VII A – får udtrykket forsørger betydning i flere henseender. Efter arbejdsdirektoratets cirkulære af 18. juli 1973 nr. 3.3.2. anses som forsørgere normalt personer, der på hjemstedet gennem nogen tid (i almindelighed mindst ½ år) har boet sammen med en eller flere af vedkommende økonomisk afhængige personer.

d) I skattedepartementets praksis med hensyn til nedsættelse af arveafgift har det en afgørende betydning, om den efterladte var økonomisk afhængig af afdøde, jfr. herom ovenfor afsnit XXIV E.

4. Seksuelt samliv.

Dette spørgsmål er ikke udtrykkeligt omtalt i det foreliggende materiale. Ved lovområder, hvor retsvirkningerne udløses på grundlag af et husstandsfællesskab, vil spørgsmålet om seksuelt samliv ikke være afgørende. Det gælder f. eks. boligsikringen. Men når det er eksistensen af et egentligt ægteskabslignende samliv, der er den afgørende faktor – som f. eks. når det skal afgøres, om underholdsbidrag skal bortfalde – må spørgsmålet om,

hvorvidt der er seksuelt forhold, spille ind i den samlede bevisbedømmelse.

Af bemærkningerne til Socialistisk folkepartis ovenfor nævnte lovforslag fremgår det, at seksuelt samliv ikke skulle være nogen betingelse for anerkendelse af et fast samlivsforhold, og at et fast seksuelt forhold ikke ville kunne begrunde anerkendelse, medmindre en af de i lovforslagets foran citerede § 21, stk. 3, nævnte betingelser samtidig var opfyldt.

5. Fællesbørn.

a) Justitsministeriet lægger ved afgørelser angående udlændinges opholds- og arbejdstilladelse m. v. – jfr. ovenfor afsnit XV A 1 – bl. a. vægt på, om parterne har børn sammen.

b) Grønlandsministeriet oplyser om sin praksis med hensyn til frirejse til ansattes pårørende – jfr. ovenfor afsnit X C 1 – at sådanne frirejser ydes efter et frit skøn, uagtet vielsesattest ikke foreligger, »idet man søger at konstatere, om der er tale om et fast etableret forhold, hvilket typisk vil være tilfældet, når der findes fælles børn eller evt. fast ejendom, som tjener til fælles bolig.«

c) I bilag til beretning fra folketingets socialudvalg angående forslag til lov om social bistand (blad 831/1972–73) er der i svaret på spørgsmål 42 givet oplysning om praksis med hensyn til forsorgshjælp til fast samlevende par i en af hovedstadskommunerne. Det fremgår heraf, at der bl. a. lægges vægt på, om parterne har fælles børn.

d) I svensk lovgivning finder man som ovenfor anført flere steder – f. eks. i lag om allmän försäkring af 1962 i afsnittet om familiepension – regler, hvorefter retsvirkningerne af fast samliv med en person, med hvem man har eller har haft børn, eller med

hvem man tidligere har været gift, er de samme som retsvirkningerne af ægteskab. Ligestillingen gælder både med hensyn til fordele (enkepensionsret under folkepensionsordningen) og ulemper (fortabelse af pensionsretten ved optagelse af samliv).

6. Samlivets varighed.

Som anført under 3 c kræves der inden for arbejdsløshedsforsikringens område normalt ½ års samliv. Også ved spørgsmålet om samlivs betydning for ulykkesforsikringsrente til efterladt samleverske og ved afgørelsen af sager angående udlændinges opholds- og arbejdstilladelse tages der hensyn til samlivets varighed.

I de i afsnit XXV nævnte regler i leje- og boliglovgivningen om muligheden for at overtage en lejlighed stilles der normalt krav om, at husstandsfællesskabet skal have været mindst 5 år, og at den efterlevende skal have bidraget til husstandens opretholdelse, herunder ved arbejde i hjemmet.

7. Andre kriterier.

Hvis parterne har købt eller lejet bolig i fællesskab eller oprettet en samlivskontrakt, vil dette utvivlsomt blive tillagt betydning.

Boligministeriet udtaler, at tilmelding til folkeregister vil være af betydning i boligsikringssager, og forsikringsselskaberne tillægger dette moment stor betydning, når fast samlevende par rejser krav i henhold til en familieforsikring, jfr. afsnit III B.

I den i afsnit XXV A nævnte dom var tilmelding til Frederiksberg kommune – og skattebetaling der – ikke til hinder for, at en kvinde på grundlag af lejelovgivningens regler om betydningen af husstandsfællesskab ansås for berettiget til at overtage sin afdøde

samlevers lejlighed, der lå i Københavns kommune.

XXXII. Bevisspørgsmålet. Hvem træffer afgørelsen?

A. Bevisproblemerne

Som det fremgik af afsnit XXXI, kan det frembyde problemer at fastlægge en *juridisk* afgrænsning af, hvad der skal forstås ved ægteskabslignende forhold eller faste samlivsforhold.

Nærværende afsnit angår de problemer, der opstår, når der i det enkelte tilfælde rejses spørgsmål om, hvorledes to mennesker *rent faktisk* har indrettet sig. Der kan nemlig, selv inden for områder, hvor man er nået frem til en egnet juridisk afgrænsning af samlivsbegrebet, rent konkret opstå tvivl om, hvorvidt der består – eller tidligere har bestået – et samlivsforhold mellem to mennesker.

Tvivlen kan f. eks. opstå, når to personer, der hidtil har haft en nær forbindelse, bliver uvenner. De to parter fremstilling af de faktiske omstændigheder afviger i sådanne tilfælde ofte ret stærkt, således at det kan være vanskeligt at afgøre, om der nogensinde har bestået et egentligt ægteskabslignende samliv, hvor længe et sådant har været, og i hvilket omfang der har været økonomisk fællesskab.

Disse spørgsmål kan f. eks. få betydning, hvis en fader til et barn uden for ægteskab søger samkvemsret efter at være blevet uvenner med moderen, eller hvis en af parterne mod den andens protest gør gældende, at der er grundlag for at foretage et skifte efter skiftelovens § 82, jfr. afsnit XX B.

Hyppigst rejses der dog spørgsmål om forbindelsens art, mens den endnu består.

Det kan for det første dreje sig om situationer, hvor en person, der hævder at være enlig, bliver mødt med en påstand om, at han eller hun lever i et fast samlivsforhold, f. eks. når der er indgivet ansøgning om bølssikring eller børnetilskud efter reglerne for enlige.

Men det kan også dreje sig om tilfælde, hvor personer, der hævder at leve i ægte-skabslignende forhold, bliver mødt med den indsigelse, at der ikke foreligger et virkeligt parforhold.

Det kan f. eks. komme frem, når der søges hjælp til en kvinde, der hævdes at samleve med en indkaldt værnepligtig eller med en revalidend. Samme situation opstår, hvis et forsikringsselskab nægter at udbetale erstatning i henhold til en familieforsikring til en person, der hævdes at samleve med forsikringstageren.

I en del tilfælde angår tvivlen spørgsmålet om, hvorvidt en person er logerende eller egentlig samlever. I andre sager kan der være tvivl om, hvorvidt en kvinde er husbestyrerinde eller samleverske. Der opstår også ofte tvivl om, hvorvidt to personer, der har fast seksuel forbindelse, *tillige* har fælles bolig og husholdning. I den seneste tid er der kommet et nyt problem til, nemlig spørgsmålet om hvorvidt og under hvilke omstændigheder to personer, der bor i samme kollektiv, kan anses for et samboende par, jfr. herved sag nr. 11 i Folketingets ombudsmands beretning for 1971.

I denne sag var kollektivet opbygget som et interessentskab, der fremstillede keramik. Det hedder herom i sagsfremstillingen: »Interessentskabet var et team, bestående af 4 personer med samme bopæl, samme arbejdsplads og fælles husholdning af en fælles indtægt, der ikke gav mulighed for mad hver dag. Hun (den bidragsberettigede) ønskede ikke (til politirapport) at uddybe spørgsmå-

let om sit personlige forhold til den angivne mand, men oplyste, at de begge var interessenter i selskabet og under oplæring som keramikere.»

Det fremgår af sagen, at den pågældende mand ligeledes blev afhørt til politirapporten, men at han ikke ønskede at kommentere spørgsmålet om samliv med den bidragsberettigede.

Justitsministeriet bestemte på grundlag af samtlige de under den ret omfattende sagsbehandling fremkomne oplysninger, at bidraget skulle bortfalde. Ombudsmanden fandt ikke at kunne kritisere denne afgørelse.

B. Hvem afgør tvivlsspørgsmål om samlivsforhold?

Af ministeriernes besvarelser på ægte-skabsudvalgets forespørgsel fremgår det, at disse tvivlsspørgsmål, når det drejer sig om offentligretlige anliggender, behandles af den forvaltningsmyndighed, der i øvrigt er kompetent til at behandle sager inden for det pågældende område. Der er ingen oplysninger om særordninger. Om spørgsmålet kan indbringes for domstolene, må derfor afgøres efter de almindelige grundsætninger angående muligheden for at få forvaltningsafgørelser efterprøvet ved domstolene.

Gøres det gældende, at en person ved urigtige oplysninger om samlivsforhold har opnået økonomiske fordele, som han eller hun ellers ikke ville være berettiget til, kan dette give anledning til en tiltale for bedrageri, jfr. afsnit XVII B. Dette spørgsmål afgøres naturligvis efter de almindelige regler om straffesagers behandling.

Når det drejer sig om forsikringsspørgsmål, retten til at overtage et lejemål o. lign., skal tvivlen afgøres under en retssag.

C. Bevismidlerne

I det foreliggende materiale findes der en del oplysninger om, hvorledes myndighederne søger spørgsmålet om faste samliv oplyst.

1. Ministeriernes udtalelser til ægteskabsudvalget af 1969.

Socialministeriet oplyser således, at afgørelser om forskudsvis udbetaling af børnebidrag navnlig hviler på parternes egne oplysninger og folkeregistrets udvisende.

Mødrehjælpsinstitutionen i København udtaler, at man stort set retter sig efter klientens egne oplysninger, når der søges økonomisk støtte, men at spørgsmålet, om der foreligger samliv eller ej, i mange sager vil kunne konstateres i forbindelse med faderskabssagens rejsning.

Boligministeriet udtaler, at tilmelding til folkeregistret og forekomsten af personlige effekter vil være af betydning. I pkt. 4 i cirk. nr. 161 af 21. juli 1972 om boligsikring udtales det, at boligtagerens angivelse (vedrørende spørgsmålet om, hvorvidt en beboer i lejligheden er logerende) normalt kan lægges til grund.

I den seneste udformning af cirkulæret er der indføjet en bestemmelse, hvorefter kommunalbestyrelsen vil kunne nægte boligsikring efter reglerne i boligsikringslovens § 4, stk. 4, i tilfælde, hvor et husstandsmedlem, der har beskedne indtægter, er ansøger om boligsikring, medens en anden person, der har bopæl i lejligheden, og som bidrager væsentligt til husstandens opretholdelse, ønskes betragtet som logerende.

Skattedepartementet udtaler, at man ved behandling af ansøgninger om skattnedsættelse efter statsskattelovens § 37 ikke foretager en nærmere undersøgelse af, om ansøgeren lever i et fast samlivsforhold, men det kan fremgå af sagens oplysninger.

Københavns kommunes boligudvalg kræver, at par, der ansøger om lejlighed, underskriver en blanket, hvor det skal angives, hvor længe samlivet har varet, og hvorpå de skal afgive en erklæring om, at de vil bo sammen i den lejlighed, ansøgningen angår.

Justitsministeriet søger jævnligt de familiære sager oplyst ved at lade parterne afgive forklaring til politirapport.

Spørgsmålet om bevisvanskeligheder er kun undtagelsesvis omtalt i ministeriernes besvarelser. Grønlandsministeriet udtaler dog, at mens man efter separation ophører med at tage ægtefællens indtægt i betragtning ved vurderingen af indtægtsgrænserne for personer, der søger uddannelsesstøtte, vil faktisk samlivsophævelse næppe kunne tillægges samme betydning på grund af de bevismæssige vanskeligheder. Bevisproblemerne er også omtalt i den i afsnit XIX A nævnte betænkning om udlæg.

Besvarelserne går ikke ind på spørgsmålet om, i hvilket omfang der i de enkelte sagsforhold består *pligt* til at give oplysning om bestående samlivsforhold. Men i sag nr. 4 i Meddelelser fra socialministeriet nr. 2/1973 udtaler ministeriet, at den i forsogslovens § 38, stk. 5, omtalte pligt til at give fuldstændige oplysninger om personlige og økonomiske forhold også omfatter oplysninger om etableret fælles husholdning, herunder uægteskabeligt samliv, uanset at denne pligt ikke fremgår af de af socialkontorerne anvendte skemaer.

I dommen UfR 1970.637 er det forudsat, at skriftlige oplysninger kan kræves afgivet på tro og love, hvilket bl. a. har den virkning, at urigtige erklæringer kan medføre straf efter straffelovens § 161.

Spørgsmålet om, hvem der har *bevisbyrden* for, at der består et ægteskabslignende forhold, er ikke nævnt i nogen af besvarelserne, men som det fremgår af afsnit XXXI 2 b, har Folketingets ombudsmand erklæret sig enig i den af justitsministeriet anlagte praksis, hvorefter den bidragsberettigede har bevisbyrden for, at et økonomisk interesse-

fællesskab, som har medført bidragets bortfald, er ophørt.

2. Materialet vedrørende socialbedragerier.

Ægteskabsudvalgets i afsnit XVII B nævnte forespørgsel om socialbedragerisager m. v. har givet anledning til følgende bemærkninger fra en politimester, hvis udtalelse tiltrædes af den pågældende statsadvokatur:

»På trods af det beskedne antal sager mener jeg dog at kunne udtale, at de omhandlede sager normalt vil rumme betydelige bevismæssige problemer, såvel vedrørende det objektive, om der har foreligget samliv mellem parterne på bidragets forfaldsdag, jfr. lovbekendtgørelse af 8. juli 1969 om børnetilskud og andre familieydelse § 22, stk. 3 og 4, som vedrørende det subjektive om bidragsmodtagerens bedrageriske forsæt ved opgivelse af erklæring overfor socialudvalget om samlivsspørgsmålet i forbindelse med den forskudsvisse udbetaling af bidraget.

Anmeldelsen fra socialforvaltningen vil normalt bygge enten på spredte iagttagelser, som kommunens eget personale har gjort om samboende parter, eller på oplysninger, man har erhvervet under behandlingen af andre sager (børneværn, boligforhold, familievejledning) vedrørende de pågældende parter, eller eventuelt på udefra kommende informationer.

Disse oplysninger vil ofte – under forudsætning af deres rigtighed – kunne give holdpunkter for at fastslå, at den bidragspligtige ved forskellige lejligheder har opholdt sig på bidragsmodtagerens bopæl og evt. tillige har overnattet hos denne, men vil ikke være et tilstrækkeligt bevis for, at parterne har genoptaget samlivet, endsige at det var

genoptaget på det i strafferetlig henseende relevante tidspunkt, jfr. ovenfor. Opholdet hos bidragsmodtageren kan f. eks. være begrundet med udøvelse af samkvemsret med fællesbørnene.

Politiet vil som følge af den personale-mæssige situation ikke kunne påtage sig i forbindelse med undersøgelsen af disse sager at foretage en overvågning af parterne i en periode med henblik på at søge tilvejebragt bevis for, at de pågældende må antages at samleve.

Bevis må i stedet søges tilvejebragt gennem afhøring af evt. vidner blandt parternes familie og øvrige bekendtskabskreds, vicevært, lokale handlende etc., men det vil på grund af sagens karakter ofte være beskedent, hvad der fremkommer under sådanne afhøringer.

Ligesom i de tilsvarende sager efter bestemmelsen i § 31 i loven om ægteskabs indgåelse og opløsning, jfr. herved kommenteret ægteskabslov 1970 ved Mogens Hornslet m. fl. pag. 118 ff, vil bevisvurderingen være vanskelig, og det vil i relation til det bedrageriske forsæt formentlig jævnlige forekomme, at man ikke kan afvise, at bidragsmodtageren har savnet forståelse af, at hun i juridisk forstand »samlevede« med den bidragspligtige.»

Det af de øvrige statsadvokaturer indsendte materiale bekræfter eksistensen og omfanget af de strafferetlige og efterforskningsmæssige problemer, som fremdrages i denne udtalelse.

De indsendte sager rummer imidlertid også en del materiale, der belyser de mangesidede problemer, som møder de sociale forvaltninger – herunder familievejledningen – i sager, hvor der enten på grundlag af personalets egne iagttagelser eller på grundlag af

anmeldelser fra udenforstående opstår spørgsmål om, hvorvidt der foreligger socialbedrageri.

Det drejer sig naturligvis først og fremmest om problemer i forhold til klienten selv, men også forholdet til andre sociale klienter kan komme ind i billedet. Det forekommer således, at klienter gør socialforvaltningen opmærksom på andre klienters forhold, hvis man mener, at der sker forskelsbehandling i reelt ensartede tilfælde.

XXXIII. Stiftelse af ægteskab, etablering af samliv

A. Form og registrering

Ægteskab stiftes ved vielse, hvorunder parterne ved samtidigt møde for vielsesmyndigheden skal erklære at ville ægte hinanden og derpå forkyndes at være ægtefolk.

Et ægteskabslignende forhold kræver ikke nogen form, men ligesom parternes enighed om at ville giftes er en forudsætning for vielsen, er *parternes (udtrykkelige eller stiltiende) enighed om at ville optage en forbindelse* naturligvis rent praktisk forudsætningen for etablering af et ægteskabslignende forhold.

I nogle tilfælde oprettes der ligefrem dokumenter om samlivet og om parternes gensidige rettigheder og forpligtelser. I andre tilfælde træffes der ret klare mundtlige aftaler, f. eks. i forbindelse med at begge parter opgiver deres hidtidige boliger og flytter sammen i en fælles lejlighed eller i et hus, som de har købt sammen.

I sådanne tilfælde vil der normalt ikke være tvivl om, at begge parter har et *overensstemmende ønske om at etablere et egentligt ægteskabslignende samliv*.

Men ofte udvikler forholdet sig mere gradvis, og uden at der på noget tidspunkt træffes en udtrykkelig aftale mellem parterne, og uden at de på noget tidspunkt har gjort sig klart, hvilken karakter og hvilket indhold de ønsker, at deres forbindelse skal have. Det kan også forekomme, at parterne ikke har samme opfattelse af forbindelsens karakter, noget der jævnligt vil komme frem, hvis forbindelsen afbrydes på grund af uoverensstemmelse. Det kan da vise sig, at parterne har en vidt forskellig mening om, hvorvidt et fastere seksuelt forhold, hvor den ene jævnligt har opholdt sig hos den anden, skal anses for et egentligt ægteskabslignende forhold. Det samme gælder f. s. v. angår forbindelser, der er begyndt med, at en kvinde er blevet ansat som husbestyrerinde, eller med at den ene part har lejet et værelse i den andens lejlighed.

Tilsvarende problemer opstår ikke, når der foreligger vielse.

Indgåelse (og opløsning) af ægteskab registreres i folkeregistret og det centrale personregister. Med støtte i vielsesattesten (respektive skilsmissepapirerne) samt disse registre vil der således under normale forhold være fuld klarhed over, om der foreligger ægteskab eller ej – og dermed over, om de til ægteskab knyttede retsvirkninger er indtrådt og fortsat består.

En tilsvarende klarhed foreligger der ikke med hensyn til beviset for, om der foreligger et ægteskabslignende forhold.

Disse spørgsmål har en nær praktisk sammenhæng med de i afsnit XXXII behandlede spørgsmål angående beviset for, hvorledes forbindelsen mellem parterne *rent faktisk* er forløbet. En række af konsekvenserne af, at der foreligger usikkerhed om, hvorvidt der består et ægteskabslignende forhold eller

ikke, er gennemgået i dette afsnit. Men her-til kommer, at disse problemer bl. a. medfø-
rer, at personer, der lever sammen uden at
være gift, ikke kan få sikkerhed for, hvad
deres retsstilling vil være i en given fremti-
dig situation. Parret vil således ikke kunne
få at vide, om den længstlevende vil kunne
forvente at få bevilget arveafgiftsnedsæt-
telse. Og et par, der samlever i en lejlighed,
kan ikke på forhånd udelukke, at der vil
blive rejst diskussion om samlivet og dets va-
righed, dersom lejlighedsindehaveren dør, og
den anden part ønsker at blive boende.

B. Betingelser for indgåelse af ægte- skab og for etablering af samliv

Loven opstiller en række krav som betin-
gelse for ægteskabs indgåelse.

Den omstændighed, at lovgivningen ikke
opstiller nogen *generelle* begrænsninger af
mulighederne for at tillægge faktisk samliv
juridisk virkning, kan få betydning på flere
områder.

1. Alder.

Mens ægteskabs indgåelse forudsætter, at
man har nået de i loven foreskrevne alders-
grænser eller har de fornødne tilladelser til
alligevel at gifte sig, stilles der normalt ikke
tilsvarende betingelser for, at et faktisk sam-
liv kan få juridiske virkninger. Det kan dog
nævnes, at det af besvarelsen på forespørg-
slen fra ægteskabsudvalget af 1969 fremgår,
at Københavns kommunes boligudvalg for at
godkende et par som samlevende lejere af en
lejlighed sædvanligvis kræver, at parterne
har opnået ægteskabsalderen. Er nogen af
parterne under 18 år, og der skønnes at være
særlige forhold, der taler for, at parret får
lov til at flytte sammen i en lejlighed, kræves

forældremyndighedens indehavers indforstå-
else dermed.

Straffelovens regel om, at samleje med et
barn under 15 år er strafbart, sætter dog na-
turligvis en grænse for mulighederne for eta-
blering af et fast samlivsforhold.

2. Bigamiproblemet.

Den, som tidligere har indgået ægteskab, må
ikke indgå nyt ægteskab, så længe det tidli-
gere ægteskab består.

Forsætlig og groft uagtsom overtrædelse
af denne forskrift medfører straf for bigami.

Der er derimod som hovedregel intet i
vejen for, at en person, hvis ægteskab endnu
består, kan etablere et fast samliv med en
anden person end ægtefællen, og således at
dette samliv får de retsvirkninger, som så-
danne forhold normalt får.

Den i afsnit XXVIII B 1 nævnte gruppe-
livsforsikring for kommunale tjenestemænd
er dog således udformet, at et medlem ikke
kan indsætte sin faste samlever som begun-
stiget, før ægteskabet er endeligt opløst.

Den i afsnit XXVII nævnte dom af 29. juni
1973 om forsørgertabserstatning til en kvinde, der
havde levet i fast samlivsforhold med afdøde, næv-
ner i sine præmisser den omstændighed, at afdødes
ægteskab ikke var opløst, som et af de momenter,
der førte til, at forholdet ikke fandtes at kunne
danne grundlag for erstatning af tab af forsørger.
Der tillagdes hende dog godtgørelse for forstyr-
relse af stilling og forhold.

I Østre Landsrets dom af 29. marts 1973 (XIII
519/1972) var der tvivl om mandens bidragspligt
over for hustruen. Parret havde samlevet nogle år
før ægteskabets indgåelse, herunder også i en peri-
ode, hvor mandens tidligere ægteskab ikke var op-
løst. Ved sin fastsættelse af tidsbegrænsningen for
mandens bidragspligt lagde landsretten – i overens-
stemmelse med sædvanlig domspraksis – også vægt
på den samlivsperiode, der lå forud for ægteska-
bets indgåelse, men det fremgår af præmisserne, at
man så bort fra den samlivsperiode, der lå forud
for opløsningen af mandens tidligere ægteskab.

Efter Socialistisk folkepartis tidligere nævnte forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning skulle det være et vilkår såvel for indgåelse af ægteskab som for anerkendelse af ægteskabslignende forhold, at parten ikke lever i ægteskab eller i et anerkendt ægteskabslignende forhold.

I den seneste svenske lovgivning har problemet også været fremme. I en lov om ugifte samboendes fælles bolig af 5. juni 1973 er det bl. a. bestemt, at retten kan træffe bestemmelse om, hvem der skal videreføre lejemålet. Det er imidlertid en forudsætning, at det drejer sig om samliv mellem ugift mand og ugift kvinde. Den samme begrænsning gælder for retten til at opnå enkepension på grundlag af fast samliv, hvad der er hjemmel til i den svenske folkepensionsordning, jfr. ovenfor i afsnit XXXI D 5 d.

Et af de få steder, hvor der i lovgivningen udtrykkeligt er stillet vilkår angående parternes ægteskabelige status som forudsætning for at opnå en fordel, der er begrundet i et længerevarende husstands-fællesskab, er arveafgiftslovens § 2, stk. 1 A, litra e. Efter denne bestemmelse beregnes der afgift efter den lempeligste afgiftsklasse, når arven tilfalder arveladerens *søskende*, »der har haft fælles bopæl sammen med arveladeren i de sidste 10 år før dødsfaldet, forudsat at både arveladeren og arvingen ved dødsfaldet var ugifte.« – Reglen omfatter således *ikke* en part i et ægteskabslignende forhold.

Et ikke-opløst ægteskab er efter det foran anførte kun undtagelsesvis til hinder for, at en part kan opnå alle sædvanlige rettigheder gennem et fast samlivsforhold.

Der er heller ikke nogen retlig hindring for, at en person på samme tid kan leve i fast samliv med flere, altså i et forhold af samme art som det polygamiske ægteskab, der endnu kendes i flere lande.

3. Parforhold mellem personer af samme køn.

Ægteskab kan kun gyldigt indgås mellem personer af hver sit køn.

I besvareelserne på ægteskabsudvalgets forespørgsel til ministerierne findes der kun relativt få oplysninger om, hvorvidt retsvirkningerne af et fast samliv også gælder i de tilfælde, hvor det samlevende par er personer af samme køn.

Københavns kommunes boligudvalg oplyser dog, at man ved godkendelse af udlejning til samlevende par ligestiller heteroseksuelle og homoseksuelle par, og boligministeriet oplyser, at det for retsvirkningerne af boligsikringsreglerne – der jo bygger på husstandsmedlemmernes samlede indtægt – ikke gør nogen forskel, om det drejer sig om personer af samme køn.

Justitsministeriet oplyser med hensyn til meddelelse af opholds- og arbejdstilladelse til udlændinge, at medens udenlandske statsborgere, der er gift med danske, vil få meddelt opholds- og arbejdstilladelse, såfremt der ikke foreligger særlige omstændigheder, vil man normalt ikke tillægge heteroseksuelle og homoseksuelle samlivsforhold betydning, medmindre der er tale om et fast samlivsforhold. Ved afgørelsen heraf lægges bl. a. vægt på samlivets varighed.

Med hensyn til praksis angående arveafgifts-nedsættelse efter arveafgiftslovens § 3, stk. 6, – jfr. afsnit XXIV E – bevilges nedsættelse uden hensyn til, om parterne er af samme køn. Skattedepartementet oplyser, at man modtager en del henvendelser angående tilfælde, hvor arvelader og arving har levet i faste samlivsforhold, og at nogle af disse henvendelser stammer fra homoseksuelle par.

I § 29 i dagpengeloven af 1972 er det be-

stemt, at personer, der udfører husligt arbejde i et hjem for mindst een person foruden sig selv, kan sikre sig dagpenge. Denne regel må kunne benyttes af homoseksuelle par, hvis lovens regler i øvrigt er opfyldt.

De regler, der anvender udtrykket »nærmeste« og lignende udtryk, må kunne anvendes på partnere i et homofilt samlivsforhold.

Socialistisk folkepartis tidligere nævnte lovforslag omfattede homofile par.

C. Virkninger af ægteskabs indgåelse

Som det vil fremgå af det efterfølgende afsnit, har det i mange tilfælde stor juridisk betydning, om der består samliv i et ægteskab.

Det er dog *selve ægteskabets indgåelse, der er den afgørende juridiske faktor*. Den medfører, at ægteskabslovgivningens regler kommer til anvendelse på parret, og at det omfattes af de mange regler i anden lovgivning, der knytter retsvirkninger til, at der er indgået ægteskab.

Ægteskabs indgåelse medfører også bortfald af en række rettigheder med hensyn til private og offentligretlige forsørgelsesydelser, der som oftest – men ikke altid – har udsping i den berettigedes tidligere ægteskab.

Det gælder således underholdsbidrag efter ægteskabslovgivningen, bidragspligten over for en datter efter børnelovens § 14, en række private og offentlige enkepensioner (herunder den sociale enkepension og ATP-enkepensionen) samt de udenlandske, men tidligere dansk-gifte kvinders ret til at opnå sociale ydelser på lige fod med danske statsborgere.

Det gælder også den s. 39 i betænkning nr. 679/1973 (om bl. a. forsørgertabserstatning) foreslåede regel, hvorefter et løbende

underholdsbidrag tilkendt en efterlevende ægtefælle for tab af forsørger kan bringes til ophør ved den berettigedes indgåelse af ægteskab, såfremt den erstatningsforpligtede kontant udbetaler 3 års underholdsydelse.

Undertiden er det samspillet mellem ægteskabs indgåelse og den etablering af samliv, der sædvanligvis finder sted i forbindelse hermed (hvis parterne ikke allerede samlever), som medfører, at der sker ændringer i parternes rettigheder med hensyn til forsørgs- og forsørgelsesydelser. Således vil indgåelse af ægteskab betyde, at en folke- eller invalidepensionist vil få omberegnet sin pension, således at den fremtidig udbetales efter reglerne for gifte pensionister, og vil også betyde, at en eneindehaver af forældremyndighed ikke længere vil kunne få udbetalt forhøjet og ekstra børnetilskud.

Uden for forsørgs- og forsørgelsesområdet får ægteskabs indgåelse den meget vigtige virkning, at retten til at forblive hensiddende i uskiftet bo efter en afdød ægtefælle i et tidligere ægteskab ophører.

Dersom to personer optager et samliv, indtræder der i de fleste tilfælde ikke tilsvarende virkninger. For så vidt angår børnetilskudsreglerne er der dog nu efter den seneste lovændring fuld retlig ligestilling mellem de to samlivsformer.

Men når det drejer sig om ydelser som f. eks. private enkepensioner eller ATP-enkepension, får optagelse af samliv *aldrig* nogen indflydelse hverken på selve retten eller på ydelsens størrelse. Det samme vil blive tilfældet med den ovenfor nævnte løbende underholdsydelse for tab af forsørger.

For en række af ydelserne *kan* et ægteskabslignende forhold få en vis betydning. Hvis en enke, der får pension efter den sociale enkepensionslov, indleder et fast samliv,

kan de økonomiske fordele, hun derved opnår, få indflydelse på pensionens størrelse og kan også efter omstændighederne bevirke dens bortfald, så længe den økonomiske fordel består. Hvis en udenlandsk, tidligere dansk-gift kvinde indleder et fast samliv, berører det ikke hendes grundlæggende ret til ligestilling med danske statsborgere efter sociallovgivningen, men også her kan en eventuel økonomisk fordel ved samlivet naturligvis efter omstændighederne påvirke hendes mulighed for at opnå ydelser i de tilfælde, hvor disse er trangsbestemte eller indtægtsregulerede.

Den seneste udvikling inden for pensionsområdet har medført en ligestilling med hensyn til virkningen af ægteskabs indgåelse og af optagelse af samliv på vigtige punkter. Efter den nugældende tjenestemandspensionsordning og efter en række nyere private pensionsordninger bevarer man nemlig retten til enke- og enkemandspension, selv om der indgås nyt ægteskab. Forsørgerydelsen fra det tidligere ægteskab kan altså medbringes i det nye ægteskab.

XXXIV. Virkninger af ægtefællers samlivsophævelse uden forudgående separation eller skilsmisse

Hvis et fast samlevende par ophører med at leve sammen, er det ægteskabslignende forhold dermed bortfaldet.

Ægteskabet består derimod fortsat, selv om ægtefællerne flytter fra hinanden, ja, selv om der aldrig har bestået samliv, således som det i enkelte tilfælde kan forekomme, f. eks. når ægteskab indgås for at skaffe en udlænding bedre rettigheder med

hensyn til opholds- og arbejdstilladelse her i landet, jfr. herom justitsministeriets udtalelse s. 17 i Bilag til beretning fra folketingets socialudvalg angående forslag til lov om social bistand (blad 831/1972-73.)

Men selv om ægteskabet stadig består uanset samlivsophævelse, har det dog på en lang række meget vigtige områder vidtrækkende juridisk betydning, om ægtefællerne samlever eller ej.

1. Afgørelser om personlige forhold

Som det fremgår af afsnit XXIII, får samlivets beståen ved dødsfaldet betydning for de rettigheder, der tilkommer afdøde ægtefælle med hensyn til bestemmelser om udtagelse af væv til transplantation, om ligbrænding og om begravelse.

2. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning

a). Efter § 6 i loven om ægteskabets retsvirkninger af 1925 *kan* der fastsættes underholdsbidrag til en ægtefælle og børnene, når samlivet er ophævet på grund af uoverensstemmelse, og efter myndighedslovens § 24 *kan* der i tilfælde af samlivsophævelse træffes afgørelse om, hvem af forældrene der skal have forældremyndigheden.

b). Hvis den ene ægtefælle ulovligt ophæver samlivet, kan den anden forlange bøsondring, dersom der består formuefællesskab, jfr. samme lovs § 38, nr. 3.

c). Efter børnelovens § 2, stk. 1 1. pkt. anses et barn, der kan være avlet på et tidspunkt, hvor samlivet mellem ægtefællerne ikke er ophævet, som barn af ægtemanden, medmindre der på den i 2. pkt. angivne måde føres et meget sikkert bevis for, at han ikke er fader. Hvis ægtefællerne havde ophævet samlivet i barnets avlingstid, gælder

disse regler kun, hvis det godtgøres, at ægtefællerne havde samleje i avlingstiden.

d). Efter justitsministeriets oplysning til ægteskabsudvalget af 1969 meddeles der ikke adoptionsbevilling til ægtefæller, der lever faktisk adskilt.

3. Andre privatretlige regler

a) En enkes eller enkemands ret til at indtræde i afdødes lejemål antages kun at bestå, hvis parret samlevede ved dødsfaldet.

b) Den i afsnit III C nævnte regel om bortfald af et brandforsikringsselskabs ansvar, når branden er forvoldt af forsikringstagerens ægtefælle, gælder kun i forhold til samlevende ægtefæller.

4. Skatte- og afgiftsregler

a) Samlivsophævelse medfører, at sambeskatningen bortfalder.

b) Retten til at foretage udpantning hos den ene ægtefælle for den andens skatterestance forudsætter, at samlivet består.

c) Bidrag til parternes fællesbørn kan ikke bringes til fradrag i den skattepligtige indkomst, så længe samlivet består.

d). Af gaver mellem ægtefæller, der bliver særeje, skal der kun svares gaveafgift, hvis samlivet består. Efter samlivsophævelse skal der svares indkomstskat.

5. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser

a) Efter samlivsophævelse bliver der ved bedømmelsen af trang hos ansøgere om forsorgshjælp kun taget hensyn til ansøgerens egne indtægter.

b) Hustruens offentligretlige forsørgelsespligt for manden bortfalder, hvis hun kan betragtes som forladt af ham.

c) Efter samlivsophævelse betragtes ægte-

fællerne som enlige i relation til de sociale pensionsordninger (folke-, invalide- og enkepension).

d) Ægteskabstillæg til folke- og invalidepension bortfalder.

e) Retten til at kræve en afdød ægtefælles bopælstid i Danmark medregnet ved beregningen af de tidsrum, der er afgørende for retten til de sociale pensioners fulde beløb, forudsætter, at ægteparret samlevede ved dødsfaldet, jfr. afsnit VII B 2.

f) Ved samlivsophævelse indtræder der ret til forhøjet og ekstra børnetilskud. Børnebidrag kan kræves forudbetalt af det offentlige.

g) Efter samlivsophævelse afgøres hver ægtefælles stilling i sygesikringen alene på grundlag af den pågældendes egen indtægt.

h) Det samme gælder, hvis ægtefællerne søger fri proces eller fri retshjælp.

i) Den gifte kvindes ret til uden dagpengeomæssige konsekvenser at nægte at overtage arbejde, der ikke kan passes fra bopælen, bortfalder, hvis samlivet ophæves, jfr. afsnit VII A.

j) Retten til boligsikringsydelser bedømmes alene på grundlag af den ægtefælles indkomst, som bliver boende i lejligheden efter samlivsophævelsen.

6. Erhvervsforhold

Retten til at overtage alkoholbevilling og til at fortsætte udnyttelsen af ålegårdsrettigheder forudsætter, at enken eller enkemanden samlevede med afdøde ved dødsfaldet.

Betingelsen for, at samlivsophævelse har de ovenfor anførte virkninger, er i de fleste tilfælde, at den skyldes uoverensstemmelse mellem parterne. Spørgsmålet er berørt i flere af svarene på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969.

Efter skattemyndighedernes mangeårige praksis indrømmes der således alene selvstændig beskatning af hver ægtefælle, dersom parret lever varigt adskilt på grund af uoverensstemmelse, eller såfremt de på grund af deres erhverv eller andre ydre årsager (f. eks. den ene ægtefælles varige ophold på plejehjem, langvarige fængselsophold eller lignende) er nødsaget til at leve varigt adskilt uden fælles husholdning.

Med hensyn til boligsikringen er det boligministeriets praksis stadig at medregne en boligtager eller ægtefælle til husstanden i tilfælde, hvor samlivet er midlertidigt ophævet uden uoverensstemmelse, f. eks. i tilfælde hvor den pågældende arbejder langt fra hjemmet og bor andetsteds.

Socialministeriet har angående spørgsmålet om, hvornår der kan udbetales forhøjet og ekstra børnetilskud udtalt bl. a., at samlivsophævelse på grund af fængsling ikke i sig selv giver adgang til udbetaling af disse tilskud, men at udbetaling af dem må forudsætte, at der samtidig er tale om samlivsophævelse på grund af uoverensstemmelse. (Meddelelser fra socialministeriet, nr. 4/1972 sag nr. 9.)

XXXV. Virkninger af separation, skilsmisse og omstødelse

A. Separation

Dersom samlivet ikke har været hævet før separationen, medfører denne som hovedregel, at de under afsnit XXXIV nævnte virkninger nu indtræder. For så vidt angår de ordninger, hvor der er retlig ligestilling mellem ægteskab og ægteskabslignende forhold – som f. eks. boligsikring og ekstra samt for-

højet børnetilskud – er det dog ikke selve separationen, men den dermed forbundne fraflytning, der er afgørende for, hvornår retsvirkningen indtræder.

Følgende retsvirkninger indtræder først ved separation, også i de tilfælde, hvor ægtefællerne havde ophævet samlivet før separationen:

1. Afgørelser om personlige forhold.

Justitsministeriet har udtalt, at politiet ikke ubetinget kan være forpligtet til at efterkomme en begæring om medvirken til tvangsindlæggelse, når begæringen fremsættes af den syges fraseparerede ægtefælle.

2. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning m. v.

a) Der skal træffes bestemmelse om underholdsbidrag, forældremyndighed og retten til en eventuel lejlighed i forbindelse med separation.

b) Efter børnelovens § 2 gælder der samme regler om fastslåelse af faderskab som i tilfælde af samlivsophævelse.

Også i denne situation bliver barnet ægtebarn, hvis ægtemanden anses som fader.

c) Ægtefællernes indbyrdes arveret bortfalder.

d) Adgangen til at overtage fællesboet til hensiddende i uskiftet bo bortfalder, jfr. arvelovens § 8 og UfR 1930.907.

3. Andre privatretlige regler.

a) Statsanstalten for livsforsikring udtaler i sit svar på forespørgslen fra ægteskabsudvalget af 1969, at reglen i forsikringsaftalelovens § 104, stk. 2, om ægtefællens ret til boslod og tvangsarvelod i tilfælde, hvor afdøde har indsat en ikke-tvangsarving som begun-

stiget i en livsforsikring, forudsætter, at der ikke foreligger separation.

b) Statsanstalten udtaler endvidere, at efter samme lovs § 105, stk. 2, fortolkes udtrykket »forsikringstagerens ægtefælle« i administrativ praksis således, at ægtefællen ophører med at være begunstiget, når der opnås separation.

4. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser.

a) Hustruens pligt over for det offentlige til at forsørge manden ophører ved separation, også selv om hun ikke kan betragtes som forladt af ham. Efter forslaget til lov om social bistand ophører *begge* ægtefællers indbyrdes forsørgelsespligt i forhold til det offentlige ved separation eller skilsmisse.

b) De særlige regler angående dagpengeretigheder for en arbejdsløs, hvis ægtefælle driver selvstændig erhvervsvirksomhed, finder ikke anvendelse, hvis der er opnået separation.

c) Omberegning af uddannelsesstøtte forudsætter separation eller skilsmisse hos den uddannelsessøgende, respektive dennes forældre, hvis disses indtægt har betydning for støtten, jfr. afsnit VIII F. Samlivsophævelse har derimod ikke betydning.

B. Skilsmisse

Også ved skilsmisse *skal* der træffes bestemmelse om underholdsbidrag, forældremyndighed og retten til lejlighed.

Dersom parterne har været separeret forud for skilsmissen, er alle de i afsnit XXXIV og i nærværende afsnits pkt. A. nævnte virkninger indtrådt allerede som følge af separation eller samlivsophævelse, jfr. dog med hensyn til boligsikring m. v. det under A anførte.

Følgende retsvirkninger indtræder først ved skilsmisse, uanset om parterne havde opnået separation eller ophævet samlivet forud for denne.

1. Den person-, familie- og arveretlige lovgivning.

a) Parterne kan indgå nyt ægteskab.

b) Hvis et barn er avlet efter skilsmissen, skal faderskabet fastslås efter samme regler, herunder samme bevisregler, som for børn uden for ægteskab, hvis forældre aldrig har været gift. Barnet bliver *ikke* ægtebarn, hvis faderskab fastslås.

c) Fraskilt kvinde skal ikke erhverve navnebevis for påny at få ret til at føre sit pigenavn, men kan nøjes med anmeldelse til viellesmyndigheden.

2. Andre privatretlige regler.

En hustru, der har været gift i 5 år eller mere, får, hvis der pålægges manden pligt til at yde bidrag, ret til enkepension, jfr. afsnit XX A. Der findes tilsvarende regler i tjenestemandslvgivningen. Reglerne om sammenhængen med underholdspligten må medføre, at pensionsretten bortfalder, hvis hustruen indgår nyt ægteskab, også selv om det drejer sig om en af de pensionsordninger, der giver ret til at bevare ægtefællepension trods indgåelse af nyt ægteskab.

3. Forsorgslovgivningen og socialt begrundede ydelser.

a) Mandens pligt over for det offentlige til at forsørge hustruen bortfalder.

b) Retten til at få social enkepension i tilfælde af mandens død bortfalder. Også efter de pensionsordninger, der står i forbindelse med tjenesteforhold bortfalder retten til at få enkepension, jfr. dog de under 2. nævnte regler.

Til gengæld er der en del tilfælde, hvor skilsmisse (og ægteskabets opløsning ved død) medfører, at retten til en enkepension efter en tidligere afdød ægtefælle genopstår. Det gælder f. eks. efter ulykkesforsikringslovens § 39, stk. 8, ATP-lovens § 11, stk. 2, og den sociale enkepensionslovs § 9. Tilsvarende regler gælder for bibliotekspenge til afdøde forfatteres efterladte ægtefæller.

4. Andre regler.

Folkeregistret skal have underretning om skilsmisse.

Nogle retsvirkninger af ægteskabet bliver bestående uanset en skilsmisse.

Det gælder f. eks., hvis en navngiven ægtefælle er indsat som begunstiget i en livsforsikring, jfr. forsikringsaftalelovens § 105, stk. 2, idet en sådan indsættelse af Statsanstalten for livsforsikring fortolkes således, at den pågældende anses for begunstiget uanset eventuel separation og skilsmisse og uanset eventuelt nyt ægteskab.

De gunstige regler angående arveafgiftsberegning og retten til skattefradrag for pensionsordninger til fordel for ægtefælle gælder også, når det drejer sig om fraskilte ægtefæller.

C. Omstødelse

Af ministeriernes besvarelser på ægteskabsudvalgets spørgsmål fremgår det, at det er den helt overvejende hovedregel, at omstø-

delse har samme retsvirkning som skilsmisse.

På enkelte punkter er der dog forskelle.

Der sker således ikke ligedeling af et eventuelt fællesbo. Efter skiftelovens § 69 udtager hver af ægtefællerne forlods så meget af fællesboet, som svarer til, hvad han eller hun har indbragt i eller overført til fællesejet.

Hustruen mister normalt det slægtsnavn, hun har fået ved ægteskabet, jfr. navnelovens § 11.

Såvel forsikringsrådet som Statsanstalten for livsforsikring antager, at retten til enkepension bortfalder i tilfælde af omstødelse.

Finansministeriet (skattedepartementet) oplyser, at spørgsmålet om, hvorledes arv, der er tillagt en ægtefælle i et omstødt ægteskab, skal behandles arveafgiftsmæssigt, ikke ses at være forelagt departementet. Man kan derfor ikke udtale sig om, hvorvidt reglerne om, at fraskilte og fraseparerede ægtefæller bevarer retten til at få afgift af arv, der tilfalder dem efter den tidligere ægtefælle, beregnet efter den særlige ægtefælleskala, vil blive anvendt analogt i et sådant tilfælde, eller om en modsætningsslutning vil blive benyttet.

Skattedepartementet har endvidere udtalt, at det ikke har taget stilling til, hvorvidt retten til skattefradrag for pensionsordninger til fordel for ægtefælle også omfatter ægtefællen i et omstødt ægteskab.

Afsluttende og sammenfattende bemærkninger

A. Grundprincipperne i de fem hovedafsnit

Af de foregående afsnit fremgår det klart, at ægteskab – undertiden ægteskab i forbindelse med samliv – udløser mange retsvirkninger, også uden for de egentlige ægteskabsloves område.

Ægteskab bevirker således, at der opstår en række retsvirkninger, der er af betydning for familiemedlemmernes *forsørgelse* såvel privatretligt som offentligretligt.

Det er f. eks. ægteskabs indgåelse, der medfører, at ægtefællerne over for det offentlige har ansvaret for hinandens forsørgelse, og at der med hensyn til en række indtægtsregulerede sociale og socialt prægede ydelser foretages en sammenlægning af deres indtægter.

Det er også ægteskab, der giver ret til skattelettelse for udgiften til pensioner til fordel for den anden part samt ret til efterløn og til enke- og enkemandspension.

For udenlandske kvinder betyder ægteskab med en dansker, at de opnår ligestilling med danske statsborgere i sociallovgivningen og dermed opnår samme ret som disse til offentlig forsørgelse og sociale sikringsydelser.

Den omstændighed, at der foreligger ægteskab, er også i mange tilfælde forudsætning

gen for de i afsnit XXIX omtalte regler om *ret til at indtræde i den anden parts rettigheder og forpligtelser*, regler, der bl. a. tjener til, at samlivets eller ægteskabets ophør, både i parternes levende live og ved den ene parts død, i videst muligt omfang frigøres for juridiske hindringer og økonomiske belastninger. Reglerne om den særlige behandling af ægteskabssager, om arv og om arveafgift tjener samme formål.

På det personlige område danner ægteskabet i visse tilfælde grundlaget for udøvelsen af *beføjelser* vedrørende den anden person som f. eks. retten til at begære den anden part umyndiggjort. Med hensyn til børnene er det lovgivningens hovedprincip – der dog i enkelte tilfælde er fraveget –, at ægtefællerne er *fælles om forpligtelser og beføjelser i forhold til deres fællesbørn*.

Selv om der ved gennemgangen af de talrige bestemmelser kan påvises regler, hvis principper ikke stemmer helt overens, er det dog *lovgivningens gennemgående hovedtræk, at den tilgodeser ægteskabet som et personligt og økonomisk fællesskab med gensidige hjælpe- og støtteopgaver og med opdragelsesopgaver over for børnene*. Fællesskabet medfører i en række tilfælde, at man i regler angående retten til ydelser fra det offentlige betragter familien som en *øko-*

nomisk forbrugsenhed. Den omstændighed, at ægtefællerne i en del tilfælde har indrettet sig således, at den ene er helt eller delvis økonomisk afhængig af den anden, præger adskillige regler.

Som et andet vigtigt hovedtræk må det fremhæves, at denne hensyntagen til fællesskabet i ægteskabet – der i vidt omfang har sit udspring i de samme hensyn, som har ført til ægteskabslovgivningens regler om underhold – kun undtagelsesvis har givet sig udslag i, at man har indskrænket den ret, en ægtefælle efter ægteskabslovgivningen har til i forhold til omverdenen at træffe bestemmelse om sine egne anliggender, ligesom man normalt ikke har fraveget princippet om ægtefællernes eneansvar for deres gæld. Men der findes en række bestemmelser, der tager hensyn til, at det nære interessefællesskab mellem ægtefællerne kan føre til, at den ene part for at begunstige den anden tilsidesætter rimelige hensyn til samfundets eller privatpersoners berettigede interesser. Konkurslovens regler om afkræftelse af transaktioner mellem ægtefæller er et eksempel herpå. Og de mange habilitetsregler, som omtales i afsnit XVIII B, hindrer, at ægtefæller udøver offentlige og lignende funktioner i anliggender, der angår den anden part, og som i nogle tilfælde kan få vidtrækkende økonomisk eller personlig betydning for denne.

De lovbestemmelser, der knytter retsvirkningerne til den omstændighed, at der foreligger ægteskab, men som yderligere stiller krav om, at ægtefællerne rent faktisk samlever, jfr. herved oversigten i afsnit XXXIV, tjener hovedsagelig de samme formål som de regler, hvor retsvirkningen alene er knyttet til ægteskabet.

Dette illustreres i særlig grad ved skatte-

lovgivningen, hvor sambeskatning jo forudsætter, at ægtefællerne samlever. Selve sambeskatningen – i det omfang den endnu eksisterer – bygger på grundtanken om ægteparret som en økonomisk forbrugsenhed, medens retten til at overføre den ene ægtefælles uudnyttede personfradrag til den anden er kildeskattesystemets kompensation til ægtefællerne for afskaffelsen af den tidligere lempelige beskatning af forsørgere. Og endelig er de i afsnit V H omtalte regler om ægtefællers stilling med hensyn til afskrivningsbestemmelserne bl. a. et værn mod, at der gennem overførsler mellem ægtefællerne kan skabes ugrundede fordele ved benyttelse af afskrivningslovgivningen.

Som andre eksempler kan nævnes, at sygesikringens regler om sammenlægning af ægtefællers indtægter – i modsætning til reglerne om uddannelsesstøtte – kun gælder, når ægtefællerne samlever. Reglerne om socialpension til gifte anvendes kun, hvis samlivet består, og det samme gælder den strenge regel om forsikringsselskabets ret til at nægte erstatning, når en brand er påsat af forsikringstagerens ægtefælle.

Medens de regler, der alene knytter retsvirkningen til ægteskabet, ikke giver anledning til bevisproblemer på dette punkt, opstår der jævnligt spørgsmål om, hvorvidt et samliv består eller ej inden for de lovområder, hvor retsvirkningerne knyttes til ægtefællernes samliv.

Til gengæld medfører kravet om samliv, at disse bestemmelser ikke kommer til anvendelse, når det aktuelle økonomiske fællesskab er ophørt, hvilket særlig er af betydning, når det drejer sig om socialt begrundede ydelser af økonomisk værdi, eller om sammenlægning af ægtefællers indtægter ved beregningen af indtægtsgrænser.

B. Regler om ligestilling mellem ægtepar og faktisk samlevende par

1. Fuld ligestilling

En række af de lovregler, der finder anvendelse på gifte samlevende par, gælder fuldt ud for ikke-gifte samlevende par, således at der er både retlig og faktisk ligestilling.

Det gælder på det personlige område f. eks. med hensyn til spørgsmålet om vidnepligt. Fra de områder, der angår økonomiske ydelser, kan nævnes reglerne om forhøjet og ekstra børnetilskud samt boligsikringens bestemmelser om husstandsindtægt som grundlag for ydelsernes størrelse.

Som et yderligere eksempel på retlig ligestilling kan nævnes konkurslovens § 33, stk. 2, om visse lønkravs stilling i konkursordnen, jfr. afsnit XIX B.

Også på visse områder, hvor ægtepar opnår sociale fordele, er der fuld ligestilling, således med hensyn til ydelser til indkaldte værnepligtiges partnere.

Hertil kommer, at en mere dybtgående undersøgelse formentlig ville vise, at love, bekendtgørelser og cirkulærer jævnligt bruger udtryk som familie, familiemedlemmer og lign., og at disse udtryk meget ofte vil dække såvel ægtepar som fast samlevende par. Derimod vil udtryk som ægteskab og ægtefælle formentlig kun sjældent blive fortolket som omfattende faste samlivsforhold, jfr. for så vidt angår sociallovgivningen den klare udtalelse herom s. 35 i Bilag til beretning fra folketingets socialudvalg angående forslag til lov om social bistand (blad 831/1972-73). Generelt set vil forvaltning og domstole formentlig være mere tilbøjelige til at drage analogislutninger, når dette er i

de fast samlevende pars favør, end når det ville forringe deres retsstilling.

2. Delvis ligestilling

Udover de bestemmelser, hvor der stort set er fuld og reel ligestilling mellem gifte og ikke-gifte par, er der en række områder, hvor lovreglerne er således formuleret, at der vel ikke er fuld ligestilling, men derimod mulighed for at tage hensyn til, at der foreligger et ægteskabslignende samliv. Det gælder f. eks. reglerne om ulykkesforsikringsrente til efterlevende og reglerne om ret til at overtage en lejlighed efter lejerens død. Reglerne om habilitet er også normalt udformet således, at det ikke alene er ægtefæller, der er afskåret fra at optræde, når den anden parts interesser berøres, men også andre personer, der har en nærmere forbindelse med den person, hvis forhold behandles af den pågældende administrative myndighed eller domstol. Sådanne bestemmelser vil utvivlsomt blive anvendt på parter i ægteskabslignende forhold.

C. Baggrunden for lovgivningens stilling til de to typer parforhold

Af det til brug for nærværende undersøgelse foreliggende materiale fremgår det kun forholdsvis sjældent, hvad der i det enkelte tilfælde er baggrunden for det pågældende lovområdes behandling af gifte og ikke-gifte par. Det gælder både i de tilfælde, hvor retsreglerne omfatter begge typer par, og i de tilfælde, hvor loven er således udformet, at den fører til en forskellig behandling af dem.

I en lang række tilfælde spiller de særlige forhold inden for vedkommende lovområde formentlig en betydelig rolle. Det gælder f. eks. på områder som lejelovgivningen,

hvor ægtefæller har en vis ret til at indtræde i den andens private kontraktsforhold, og hvor der derfor foruden til parterne også må tages hensyn til medkontrahentens interesse, hvis man vil overveje at gøre de samme regler anvendelige på fast samlevende par.

Inden for det sociale område har det sandsynligvis spillet en vis rolle, at ægtefællerne har en gensidig forsørgelsespligt, selv om en systematisk gennemgang af de i afsnittene VII og VIII beskrevne sociale og socialt begrundede regler ikke tyder på, at dette er en helt afgørende faktor.

Det er formentlig også berettiget at antage, at problemerne med at finde frem til en afgrænsning af, hvilke faste samlivsforhold der skal kunne udløse lovens retsvirkninger, i nogle tilfælde har spillet en væsentlig rolle, jfr. således skattedepartementets udtalelse vedrørende nedsættelse af arveafgift, afsnit XXXI C.

Også bevisproblemerne spiller undertiden en rolle, se eksempelvis de i afsnit XIX A citerede afsnit fra betænkning nr. 634/1971 om udpankning og udlæg.

D. Hovedtræk i regler, der medfører forskelsbehandling mellem ægtepar og faktisk samlevende par

En analyse af de sagsområder, hvor der i særlig grad er forskel på gifte og ikke-gifte pars retsstilling, viser trods det brogede billede visse klare hovedlinier.

De største og mest betydningsfulde forskelle kommer frem dels *under samlivet* i relation til sociale og socialt begrundede ydelser, dels i bred almindelighed ved *samlivets ophør*, især når dette skyldes den ene parts død.

Selv om stillingen afhænger temmelig meget af parternes forhold i hvert enkelt tilfælde, fremgår det dog tydeligt, at situationen som oftest er fordelagtigst for de faktisk samlevende par under samlivet (det gælder i særlig grad par, hvor den ene eller begge har social pension), og at den som oftest er fordelagtigst for ægteparrene, når forholdet opløses ved død. Når parret går fra hinanden, har de fast samlevende par ikke samme adgang som de gifte til på en billig og forholdsvis enkel måde at få afgjort deres tvister. Hvis den ene af de fast samlevende partnere er økonomisk svagere end den anden, findes der stort set ingen retlig beskyttelse af dennes interesser.

E. Problemerne omkring gennemførelse af en ensartet behandling af ægteskab og faktisk samliv

Dersom det sættes som mål at opnå en ensartet eller i hvert fald neutral behandling af ægteskaber og andre parforhold, foreligger der en række forskellige muligheder for at opnå eller tilnærme sig dette mål.

1. Afskaffelse af regler, der tillægger parforhold (med eller uden vielsesattest) retlig betydning

Størsteparten af det danske lovstof tillægger ikke hverken direkte eller indirekte ægteskab eller samliv nogen retlig virkning. På disse områder opstår der ikke nogen forskel på parrenes retsstilling.

Grænsen for, hvornår der ved en ved lov reguleret ordning skal tages hensyn til ægteskab eller andre parforhold, har ikke ligget fast gennem tiderne.

I betænkningen Forsørgerbegrebet (nr. 440/1966) er det s. 53 ff. påvist, at den af 1. verdenskrig forårsagede dyrtid bevirkede, at man tillagde den familiemæssige status virkning på lovområder, hvor man hidtil ikke havde ladet den få nogen indflydelse. På denne måde opstod forsørgerbegrebet i tjenestemandsløvgivningen, skatteløvgivningen og arbejdsløshedslovgivningen med det formål på forskellig vis at begunstige familiernes økonomi.

Forsørgerlønreglerne i tjenestemandsløvgivningen er forsvundet, og i arbejdsløshedslovgivningen har forsørgerreglerne – der nu i lige grad angår gifte og ikke-gifte par – svindende betydning.

Men de oprindelige forsørgerbegrebsregler smittede, som påpeget i Forsørgerbegrebet s. 58 ff., i nogen grad af på anden lovgivning – også på 1960'ernes moderne socialpolitiske lovgivning.

I de allerseneste år synes der dog at være en tendens til, at man fjerner regler, der direkte eller indirekte tillægger det betydning, om der består ægteskab/samliv eller ikke, jfr. således det om tjenestemandsløven og arbejdsløshedsloven anførte. Og i modsætning til de tidligere regler om dagpenge i tilfælde af sygdom og fødsel medfører dagpengeløven af 1972, at køn og ægteskabelig stilling ikke fremtidig har betydning for dagpengenes størrelse. Forslaget til lov om social bistand integrerer den nuværende udvidede hjælp til enlige i et bredere system, og selv om spørgsmålet om, hvorvidt en klient er enlig eller ej, vel som oftest vil indgå i den samlede bedømmelse, indebærer de nye regler ikke det samme skarpe retlige skel som de efter forsørgsloven gældende bestemmelser. For eksempel vil det juridiske grundlag for at yde uddannelseshjælp til en enlig for-

sørger ikke uden videre bortfalde, fordi han eller hun optager et ægteskabslignende samliv.

I øvrigt tager flere af de forslag om lovreformer, der med større eller mindre tilslutning fremføres i disse år, sigte på at fjerne bestemmelser, som tillægger ægteskab eller parforhold visse retsvirkninger. Det gælder f. eks. ønsket om, at ægtefæller skal beskattes uafhængigt af ægteskabelig status og køn (fuld særbeskatning, individuel beskatning). Det gælder også forslagene om afskaffelse af ægtefællers indbyrdes forsørgelsespligt samt af retten til underholdsbidrag og til ægtefællepensioner.

Det er indlysende, at en *fuldstændig* afskaffelse af alle regler, der direkte eller indirekte tillægger ægteskab eller parforhold retlig betydning, ville hindre forskelsbehandling af gifte og ikke-gifte par. Men dermed måtte man også *helt* opgive at tilgodese ægteskab og ægteskabslignende parforhold som et personligt og økonomisk fællesskab. Det ville endvidere få indgribende følger for de områder, hvor familien betragtes som en økonomisk forbrugsenhed, og for de regler, der beskytter omverdenen mod, at den ene partner benytter beføjelser til på urimelig vis at begunstige den anden, noget der bl. a. kan få betydning for arbejdet med at bekæmpe økonomisk kriminalitet.

Også på andre områder ville det få indgribende betydning. Fra det socialpolitiske område kan det nævnes, at det ville få betydning på de områder, hvor der er tillagt den reelt enlige forsørger et *retskrav* på ydelser eller fordele, som ikke tilkommer børnefamilier, hvor der er to voksne i husstanden. Et hovedeksempel herpå er bestemmelserne om de forhøjede og ekstra børnetilskud. Regler af denne art forudsætter, at der direkte eller

indirekte sker en regulering af de samle-
vende pars retsstilling, således som det også
er sket ved den i afsnit VIII A nævnte æn-
dring af børnetilskudsloven, der har medført,
at forhøjet og ekstra børnetilskud hverken
tilkommer gifte eller ikke-gifte par, hvori-
mod reelt enlige forsørgere har et retskrav
på disse to typer børnetilskud.

2. Bibeholdelse af regler om parfor- hold, men afskaffelse af regler, der fører til retlig forskel mellem ægtepar og faktisk samlevende par

På dette område kan der anvendes flere
forskellige fremgangsmåder.

a. De faktisk samlevende par får status som ægtepar.

Denne løsning ligger til grund for det af So-
cialistisk folkeparti i 1968 fremsatte forslag
til lov om faste samlivsforhold og deres op-
løsning, jfr. afsnit XXXI B. Efter dette for-
slag skulle hver af parterne i et fast samlivs-
forhold, hvis de var enige, efter tre års for-
løb kunne kræve overøvrighedens anerken-
delse af samlivet. Hvis den ene part mod-
satte sig anerkendelse, skulle den anden part
kunne kræve spørgsmålet om anerkendelse
afgjort ved dom. Anerkendelse skulle med-
føre *samme retsvirkninger som ægteskab, og
ordet ægtefæller skulle overalt i lovgivnin-
gen forstås som omfattende parterne i et så-
dant samliv, medmindre andet var udtryk-
keligt bestemt.*

Også efter dette forslag kunne der altså
efter omstændighederne blive tale om bevis-
førelse om samlivsforholdets art.

En løsning af denne art overflødiggør dog
ikke alle andre regler om parforhold. Som
fremstillingen i de fire første hovedafsnit
viser, er der mange situationer, hvor der er

et praktisk og socialt behov for regler, der
også dækker mere kortvarige og mindre
klart definerede samlivsforhold.

Hertil kommer, at lovforslaget ikke be-
rørte retsstillingen for par, hvor *ingen* af
parterne søgte anerkendelse af samlivet.

**b. Der gives generelle regler om ligestilling
mellem ægtepar og faktisk samlevende par.**
Denne løsning forudsætter, at de fast samle-
vende par *ikke får egentlig status som gift*
(hvilket bl. a. ville indebære, at de ikke
kunne indgå ægteskab, før forbindelsen blev
opløst ved skilsmisse), *men at der i øvrigt
indføres ligestilling med hensyn til virknin-
gerne af parforhold, hvad enten de bygger
på ægteskab eller ikke.*

Nær beslægtet med denne løsning er tan-
ken om *helt at ophæve ægteskabslovgivnin-
gen*, således at alle retsvirkninger af parfor-
hold alene knyttes til det faktiske samliv.

Når der arbejdes med løsninger af denne
type, må der bl. a. tages stilling til, om der
skal træffes en generel afgørelse om, hvor-
vidt der foreligger samliv – en afgørelse med
gyldighed for alle områder, hvor problemet
kan tænkes at opstå.

En sådan løsning vil formentlig gøre det
nødvendigt, at spørgsmålet om, hvad der
skal forstås ved samliv, fastlægges ved lov.
Tillige må det bestemmes, hvilken myndig-
hed der skal afgøre spørgsmålet, og hvilke
personer, der skal være berettiget til at ind-
bringe spørgsmålet om et samlivs beståen for
denne myndighed. Det må antages, at det vil
vise sig nødvendigt at give ikke alene par-
terne selv, men også offentlige myndigheder
og private med den fornødne retlige inter-
esse adgang til at rejse spørgsmålet. Det vil
formentlig også vise sig nødvendigt at over-
veje indførelse af regler om, hvordan man

skal forholde sig, når et engang etableret og »godkendt« samliv senere ophæves.

Men det vil naturligvis ikke være udelukket at gennemføre en almindelig ligestilling mellem gifte og ikke-gifte par uden at indføre lovregler om, at der kan træffes en almindelig bindende bestemmelse af en dertil udpeget myndighed. Afgørelsen kan – som under det nugældende system – træffes, hvergang det bliver aktuelt for parret i anledning af en konkret sag og kun med virkning for denne.

Dette vil imidlertid bl. a. medføre, at parterne ikke kan opnå fuld sikkerhed for, hvorvidt det, f. eks. i tilfælde af den enes død, vil blive lagt til grund, at deres samliv havde en sådan karakter, at det kan ligestilles med ægteskab.

Fuld sikkerhed på dette punkt vil i øvrigt heller ikke kunne opnås, selv om der kunne træffes en generel og bindende afgørelse om, hvorvidt der foreligger ægteskabslignende samliv, idet dette ikke vil kunne hindre, at det senere bliver gjort gældende, at samlivet i mellemtiden er blevet ophævet.

En bevisførelse om samlivets art – altså om parternes private livsforhold – vil ikke kunne undgås, hvad enten man vælger den ene eller den anden af de skitserede løsninger.

Et problem, der også må søges løst, er spørgsmålet om, hvilke principper der skal lægges til grund, når ligestillingen skal gennemføres.

Man kan formentlig se bort fra muligheden af generelt at ligestille ægtepar med par, der lever i ægteskabslignende forhold, på den måde, at de for den sidstnævnte gruppe i dag gældende regler overføres til at gælde ægteparrene. Ønsket om ligestilling mellem gifte og ikke-gifte par begrundes jo netop

meget ofte med, at også fast samlevende par bør nyde godt af de fordelagtige regler, der gælder for ægtepar i tilfælde af den enes død.

En løsning, hvorefter de fast samlevende par generelt skal omfattes af alle de regler, der i dag gælder for ægtepar, vil også volde vanskeligheder, da den på en række punkter vil forringe retsstillingen for de fast samlevende par. Det gælder ikke mindst det sociale område, og det berører også regler, som man fra adskillige sider ønsker udvidet til gælde ægteparrene, helt uafhængigt af debatten om ligestilling mellem samliv i og uden for ægteskab.

Selv om spørgsmålet alene skulle bedømmes ud fra parternes egne synspunkter uden hensyn til eventuelle samfundsinteresser, må det derfor antages, at det vil være umuligt at gennemføre en mere almindelig regel om ligestilling mellem de to typer par uden en grundig gennemgang af hver enkelt sagsområde og hver enkelt lovregel, således at der kan tages stilling til, hvilket sæt regler der skal anvendes, eller om der eventuelt skal ske en omarbejdelse af det pågældende lovområde, således at det passer til begge typer parforhold.

Det kan eksempelvis nævnes, at en overførelse af reglerne om ægtefællers ret til at blive bekendt med hinandens økonomiske forhold gennem selvangivelserne formentlig vil blive betragtet som rimelig, når det drejer sig om et par, der har samlevet gennem mange år og haft et udstrakt økonomisk fællesskab, men hvis den samme regel skulle anvendes på et par, der kun havde haft et kortvarigt samliv, ville det under visse omstændigheder kunne føre til oplagte urimeligheder.

Som et andet eksempel kan det nævnes, at

det i et vist omfang sker, at danske kvinder vælger at leve i ægteskabslignende forhold med udlændinge i stedet for i ægteskab, udelukkende fordi de derved opnår, at eventuelle børn får dansk statsborgerret. Hvis de indfødsretsregler, der gælder for gifte, skal overføres til de ikke-gifte par – hvad der i øvrigt ville rejse en række tekniske problemer inden for indfødsretsområdet – ville man derved afskære disse kvinder fra muligheden for at skaffe børnene dansk statsborgerret. Det kan formentlig anses for udelukket, at man ville vælge at overføre de regler, der gælder om indfødsret for børn uden for ægteskab til ægtebørn.

Med hensyn til retten til arv og til ydelser som efterløn vil mange sikkert føle det overordentligt rimeligt med ligestilling mellem gifte og ikke-gifte par, når parret har samlevet i længere tid, og når den afdøde børn er voksne. Stillingen er imidlertid væsentlig anderledes, hvis det drejer sig om en situation, hvor samlivet måske ikke har varet så længe, og hvor afdøde har mindreårige særbørn, som derved ville miste retten til en eventuel efterløn, og som ville få deres arv stærkt beskåret. Ligestilling mellem gifte og ikke-gifte par kunne i øvrigt give anledning til, at man måtte overveje spørgsmålet om, hvorvidt man fuldt ud kan bibeholde de arve- og skifteregler, der giver efterladte ægtefæller en så stærkt begunstiget stilling.

Som et område, hvor det offentlige interesse ville blive stærkt berørt, dersom der skal indføres ligestilling mellem de to typer par, kan nævnes de i 1973 indførte ændringer i landbrugsloven om adgangen til at erhverve landbrugsejendomme, jfr. afsnit XII A. Hvis ligestilling mellem ægtepar og fast samlevende par i denne lov gennemføres på den måde, at ægtefæller fremtidig – ligesom

de ikke-gifte par – bliver berettiget til at erhverve hver sin ejendom, vil dette komme til at berøre noget væsentligt i hele lovændringens målsætning.

I det hele taget griber mange af de i de fire første hovedafsnit nævnte regler ind i interesser og problemstillinger af yderst forskellig art. Som et yderligere eksempel kan nævnes den i afsnit VI D omtalte regel, hvorefter der kan kræves tilbagebetaling, hvis der ydes en person forsorgshjælp, fordi den pågældendes ægtefælle er indblandet i en kollektiv arbejdsstrid. Hvis denne regel – der er gentaget i bistandslovsforslaget – blev afskaffet, ville det ikke alene få betydning inden for det sociale område, men også i et vist omfang for arbejdsmarkedets parter.

En generel regel om ligestilling ville derfor – uanset hvilken form man anvendte – næppe kunne gennemføres uden en omhyggelig gennemgang af hele det lovstof, der ville blive berørt.

c. Der indføres regler om ligestilling på en række begrænsede områder, hvor der er et særligt behov.

i. Udvalget om samordning af skatter og sociale ydelser.

De betydelige forskelle mellem gifte og fast samlevende pars retsstilling inden for skatte- og sociallovgivningen og dermed beslægtede områder, som blev påvist i afsnittene V–VIII, har allerede givet anledning til foranstaltninger, idet de indgik i de overvejelser, der førte til, at der i henhold til folketingsbeslutning af 1. marts 1973 er blevet nedsat et udvalg om samordning af skatter og sociale ydelser m. v.

Efter beslutningens pkt. 3 skal udvalget bl. a. foretage en vurdering af de principielle

og praktiske problemer, der knytter sig til anvendelsen af oplysninger om skatteydere/tilskudsmodtagers civilstand som kriterium for udmåling af skatter, betaling for offentlige serviceydelser og tilskud.

I bemærkningerne til beslutningen (blad nr. 339/1972-73) hedder det bl. a.:

»Vor skattelovgivning bygger på et evneprincip og den sociale lovgivning på et transprincip. Oplysninger om de enkelte borgeres *indkomst og civilstand* anvendes som målestok i begge henseender, og dette har efterhånden medført, at et meget stort antal lovbestemmelser udmåler skatter, betaling for offentlige serviceydelser og sociale tilskud på grundlag af skatteyderens/tilskudsmodtagerens indkomst og civilstand.

Dette har dels ført til en overbelastning af indkomst og civilstand som kriterier for fordelingspolitikken, dels har det medført stor uoverskuelighed, fordi skattereglerne og reglerne vedrørende sociale tilskud m.v. indeholdes i et stort antal love ...«

I de særlige bemærkninger til pkt. 3 hedder det:

»Store dele af skattelovgivningen og sociallovgivningen har som historisk forudsætning forestillingen om et familiemønster, hvor ægteskaberne er formaliserede, og hvor manden tjener den pengeindkomst, som familien lever af.

Som følge af udviklingen kan denne forudsætning næppe i længden danne grundlag for vigtige bestemmelser om beskatning og sociale tilskud. Visse regler i skattelove og sociale love virker ikke rimelige, og på den anden side er der opstået muligheder for omgælder, hvorved der opnås tilskud fra det offentlige i videre omfang, end lovgiverne har tilsigtet. Det vil være udvalgets opgave at belyse mulighederne for sådanne principielle tilpasninger i lovgivning og administration, hvorved de nævnte vanskeligheder kan overvindes.«

De områder, der generelt set giver anledning til de største forskelle mellem gifte og ikke-gifte par, mens samlivet består, undergår således allerede nu en samlet behandling med henblik på revision, herunder også med hensyntagen til de problemer, der opstår ved, at nogle par har formaliseret deres forhold ved indgåelse af ægteskab, mens andre par, der ikke har indgået ægteskab,

har indrettet sig praktisk og økonomisk på samme måde som ægteparrene.

ii. Ægteskabsudvalget af 1969.

Ifølge kommissoriet for justitsministeriets ægteskabsudvalg skal udvalget bl. a. overveje, om nogle af de bestemmelser i lovgivningen, der knytter retsvirkninger til ægteskabet, bør kunne anvendes på visse ægteskabslignende forhold.

Der er altså ikke i *selve* kommissoriet taget stilling til, *hvilke* spørgsmål udvalget skal tage op til behandling, og heller ikke hvorvidt overvejelserne også skal angå homofile par.

Det folketingsudvalg, der behandlede ægteskabsloven af 1969, fremhæver i sin betænkning en række punkter, som man fandt burde overvejes af ægteskabsudvalget. Den ovennævnte passus fra udvalgets kommissorium er i overensstemmelse med det i betænkningen (blad nr. 679/1968-69) s. 3 anførte. Det hedder videre:

»De praktiske problemer, der er rejst af »Forbundet af 1948« og tidsskriftet »Vennen«, bør formentlig overvejes i denne sammenhæng, i det omfang de ikke kan løses ved arveafgiftslovgivningen og lejelovgivningen.«

Der sigtes herved til spørgsmålet om nedsettelse af arveafgift af arv efter samleveren og til problemerne angående retten til bolig.

Som det fremgår af afsnit IV A, er der på det sidstnævnte område i den senere tid sket en udvikling hen mod ligestilling af ægteparrene og de fast samlevende par, herunder også par af samme køn.

Løsningen af problemerne omkring arveafgiften afventer derimod ægteskabsudvalgets arbejde, jfr. afsnit XXXI C.

Ægteskabsudvalget er naturligvis ikke afskåret fra at rejse flere spørgsmål end de i folketingsudvalgets betænkning fra 1969 nævnte to punkter.

iii. *Andre muligheder.*

Ægteskabsudvalgets kommissorium afskærer selvsagt ikke, at spørgsmål om ægtepars og fast samlevende pars stilling tages op til

overvejelse i det løbende lovgivningsarbejde eller i andet udvalgsarbejde. Som påvist i de fire første hovedafsnit er dette da også sket i udvalgs- og lovgivningsarbejde fra de seneste år.

Et af de vigtigste områder, hvor spørgsmålet har været fremme i den allerseneste tid, er lovgivningen om tvungen opsparing, jfr lov nr. 219 af 24. april 1974 om bunden opsparing.¹⁾

¹⁾ Se også bilag 2: Notat vedrørende visse særlig vigtige nye betænkninger m.v.

Litteratur

Spørgsmålet om ægteskabslignende forhold (faktisk samliv, »papirløst ægteskab«) er berørt adskillige gange i de senere års litteratur, så ofte at det ville være meget tidkrævende at udarbejde en fuldstændig litteraturliste.

Der kan særlig henvises til:

O. A. Borum: Kønsrolledebatten og ægteskabslovgivningen, s. 671–82 i Nordisk Gjenklang. Festskrift til Carl Jacob Arnholm, Oslo 1969.

Ernst Andersen: Samliv uden ægteskab (concubinat), § 32 (s. 224–31) i Familieret, 3. udgave, København 1971.

H. Andrup: Om ægteskab og underhold, Ribe 1971, særlig kapitel VII: Fremtidens ægtefællebidragsinstitut s. 255 ff.

Poul Smidt: Papirløst ægteskab, København 1971. (Indeholder den fulde tekst til Socialistisk folkepartis forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning samt vigtige dele af folketingsdebatten herom).

Fra de andre nordiske ægteskabsudvalgs arbejde kan nævnes:

Familj och äktenskap 1, Stockholm 1972, betænkning afgivet af Familjelagssakkuniga, særlig afsnittet: Neutralitet till formen för familjebildningen, s. 91–97, og bilag 4: Sammanboende gifta och sammanboende ogifta.

Lovforkortelser

Lovene er angivet med deres oprindelige dato og med oplysning om den seneste lovbe- kendtgørelse på tidspunktet for manu- skriptets aflevering til ægteskabsudvalget. I en del tilfælde er der sket lovændringer efter den seneste lovbe- kendtgørelse. I det omfang sådanne ændringer er relevante, er de citeret i teksten, hvor vedkommende emne behand- les.

Arbejdsløshedsloven

lov nr. 114 af 24. marts 1970 om arbejds- formidling og arbejdsløshedsforsikring, nu lovbe- kendtgørelse nr. 389 af 28. juni 1973.

Arveafgiftsloven

lov nr. 147 af 10 april 1922 om afgift af arv og gave, nu lovbe- kendtgørelse nr. 443 af 28. september 1972.

Arveloven

lov nr. 215 af 31. maj 1963.

ATP-loven

lov nr. 46 af 7. marts 1964 om arbejdsmar- kedets tillægspension, nu lovbe- kendtgørelse nr. 251 af 6. juni 1967.

Boligreguleringsloven

lov nr. 24 af 14. februar 1967 om regulering af boligforhold, nu lovbe- kendtgørelse nr. 362 af 21. juli 1972.

Boligsikringsloven

lov nr. 50 af 8. marts 1967 om boligsikring, nu lovbe- kendtgørelse nr. 132 af 18. april 1972.

Børneloven

lov nr. 200 af 18. maj 1960 om børns rets- stilling.

Børne- og ungdomsforsorgsloven

lov nr. 193 af 4. juni 1964 om børne- og ungdomsforsorg, nu lovbe- kendtgørelse nr. 413 af 28. august 1970.

Børnetilskudsloven af 1967

lov nr. 236 af 3. juni 1967, nu lovbe- kendtgørelse nr. 443 af 6. juli 1973.

Dagpengeloven af 1972

lov nr. 262 af 7. juni 1972 om dagpenge ved sygdom og fødsel.

Enkepensionsloven (eller den sociale enkepensionslov)

lov nr. 70 af 13. marts 1959 om pension og hjælp til enker, nu lovbe- kendtgørelse nr. 157 af 15. april 1970.

Folkepensionsloven

lov nr. 218 af 4. juni 1965 om folkepension, nu lovbe- kendtgørelse nr. 155 af 15. april 1970.

Forsikringsaftaleloven

lov nr. 129 af 15. april 1930 om forsikringsaftaler.

Forsorgsloven

lov nr. 169 af 31. maj 1961 om offentlig forsorg, nu lovbekendtgørelse nr. 539 af 10. november 1969.

Funktionærloven

lov nr. 261 af 9. juni 1948 om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer, nu lovbekendtgørelse nr. 413 af 30. august 1971.

Indfødsretsloven

lov nr. 252 af 27. maj 1950 om indfødsret, nu lovbekendtgørelse nr. 409 af 17. december 1968.

Invalidepensionsloven

lov nr. 219 af 4. juni 1965 om invalidepension, nu lovbekendtgørelse nr. 156 af 15. april 1970.

Kildeskatteloven

lov nr. 100 af 31. marts 1967 om opkrævning af indkomst- og formueskat for personer m.v., nu lovbekendtgørelse nr. 172 af 15. marts 1973.

Konkursloven

lov nr. 51 af 25. marts 1872 om konkurs, nu lovbekendtgørelse nr. 164 af 1. april 1971.

Landbrugsloven (eller lov om landbrugsejendomme)

lov nr. 114 af 4. april 1967 om landbrugsejendomme, nu lovbekendtgørelse nr. 458 af 2. august 1973.

Lejeloven

lov nr. 23 af 14. februar 1967 om leje, nu lovbekendtgørelse nr. 385 af 4. juli 1969.

Ligningsloven

lov nr. 517 af 19. december 1942 om påligning af indkomst- og formueskat til staten, nu lovbekendtgørelse nr. 306 af 29. maj 1973.

Myndighedsloven

lov nr. 277 af 30. juni 1922 om umyndighed og værgemål, nu lovbekendtgørelse nr. 141 af 24. marts 1970.

Omsorgsloven

lov nr. 229 af 6. juni 1968 om omsorg for invalidepensionister og folkepensionister, nu lovbekendtgørelse nr. 521 af 29. november 1972.

Pensionsbeskatningsloven

lov nr. 310 af 9. juni 1971 om beskatning af pensionsordninger, nu lovbekendtgørelse nr. 522 af 26. september 1973.

Retsplejeloven

lov nr. 90 af 11. april 1916 om rettens pleje, nu lovbekendtgørelse nr. 609 af 19. december 1969.

Skifteloven

lov nr. 155 af 30. november 1874 om skifte af dødsboer.

Stempelloven

lov nr. 174 af 30. april 1969 om stempelafgift, nu lovbekendtgørelse nr. 471 af 15. august 1973.

Straffeloven

lov nr. 126 af 15. april 1930 om borgerlig straffelov, nu lovekendtgørelse nr. 347 af 15. august 1967.

Sygesikringsloven af 1971

lov nr. 311 af 9. juni 1971 om offentlig sygesikring.

Særlig indkomstskat

lov nr. 256 af 11. juni 1960 om særlig indkomstskat m.v., nu lovekendtgørelse nr. 435 af 18. juli 1973.

Sømandsloven

lov nr. 420 af 13. juni 1973.

Tjenestemandsløven

lov nr. 291 af 18. juni 1969 om tjenestemænd i staten m.v.

Tjenestemandspensionsloven

lov nr. 292 af 18. juni 1969 om tjenestemandspension.

Ulykkesforsikringsloven

lov nr. 183 af 20. maj 1933 om forsikring mod følger af ulykkestilfælde, jfr. nu lovekendtgørelse nr. 137 af 26. april 1968.

Ægteskabslov I

Ægteskabsloven af 1969

lov nr. 256 af 4. juni 1969 om ægteskabsindgåelse og opløsning.

Ægteskabslov II

lov nr. 56 af 18. marts 1925 om ægteskabets retsvirkninger.

Bilag 1.

Uddrag af skrivelse af 22. november 1971 fra ægteskabsudvalget af 1969 til en række ministerier

Ægteskabsudvalget af 1969 har til opgave at overveje, i hvilket omfang, der på baggrund af de ændrede samfundsforhold, ændringen af kvindens stilling i samfundet og de heraf følgende ændringer af opfattelsen af ægteskabsinstitutionen er behov for revision af reglerne om ægteskabs indgåelse og opløsning, herunder reglerne om fremgangsmåden ved separation og skilsmisse, samt reglerne om ægteskabets retsvirkninger og om børnenes retsstilling under ægteskabet og efter separation eller skilsmisse. Udvalget skal samtidig overveje, om der i tilknytning hertil er behov for ændring af regler i den øvrige lovgivning, der har forbindelse med ægteskabslovgivningen, og om nogle af de bestemmelser i lovgivningen, der knytter retsvirkninger til ægteskabet, bør kunne anvendes på visse ægteskabslignende forhold.

Udvalget overvejer bl. a. at ophæve omstødelsesinstitutet og til dels foreslå det erstattet af skilsmisseregler. Endvidere overvejes det, om en ægtefælle bør have ubetinget krav på separation uanset den andens protest, og om der bør gives adgang til umiddelbar skilsmisse alene på grundlag af enighed mellem ægtefællerne herom. Yderligere skal udvalget, som det fremgår af kommissoriet, overveje retsvirkningerne af faste samlivsforhold, herunder også samlivsfor-

hold mellem personer af samme køn.

Til brug for udvalgets overvejelser vil det være nødvendigt at tilvejebringe en oversigt over lovregler, administrative bestemmelser og administrativ praksis, der tillægger ægteskab, separation, skilsmisse, omstødelse o.s.v. betydning. Man skal derfor udbede sig oplysning om, hvilken betydning det i gældende bestemmelser og administrativ praksis inden for ministeriets område tillægges,

- 1) at der er indgået ægteskab,
- 2) at samlivet mellem ægtefæller er ophævet uden separation, herunder om der lægges vægt på, om ophævelsen skyldes uoverensstemmelse,
- 3) at ægtefæller er blevet separeret,
- 4) at ægtefæller er blevet skilt,
- 5) at et ægteskab er omstødt, herunder i hvilket omfang virkningen er forskellig fra retsvirkningen af skilsmisse,
- 6) at der leves i faste samlivsforhold eller ægteskabslignende forhold. Det ønskes herunder oplyst, efter hvilke kriterier det afgøres om et fast samlivsforhold foreligger, herunder om det tillægges betydning, hvorvidt parterne er af forskelligt køn, og hvorledes samlivsforholdet søges

konstateret. På områder, der vedrører børn, bedes oplyst, om børn af forældre, der lever i sådanne forhold, behandles som børn uden for ægteskab, eller om de eventuelt ligestilles med børn af samlevede ægtefæller.

- 7) I de tilfælde, der er nævnt under 2 og 6 bedes tillige oplyst, hvilken myndighed der træffer afgørelsen herom, hvorvidt der foreligger samlivsophævelse eller fast samlivsforhold.

Bilag 2.

Notat vedrørende visse særlige vigtige nye betænkninger m.v.

Som anført i ægteskabsudvalgets forord (se s. 11), er der i betænkningen kun undtagelsesvis medtaget love eller andet materiale fra tiden efter 1. oktober 1973.

Der er da heller ikke siden dette tidspunkt fremkommet ændringer i lovstof m.v., der på afgørende vis ændrer retsstillingen på de områder, der er beskrevet i betænkningen. Det bør dog fremhæves, at det adskillige steder omtalte forslag til lov om social bistand er vedtaget i folketingssamlingen 1973-74 som lov nr. 333 af 19. juni 1974.

Af de siden 1. oktober 1973 udkomne betænkninger kan særlig fremhæves:

1. *Ægteskabsudvalgets betænkning nr. 1 (691/1973) om ægteskabs indgåelse.*

S. 19 i betænkningen udtales det, at et overvejende flertal i udvalget tager bestemt afstand fra at ændre ægteskabslovgivningen således, at der bliver mulighed for ægteskab mellem personer af samme køn med alle de retsvirkninger, som er knyttet til et ægteskab mellem en mand og en kvinde. Det fremhæves imidlertid i denne forbindelse, at betydelige problemer for disse par som f. eks. spørgsmålet om retten til bolig – også efter samlivets ophør – og arveafgiftsproblemerne vil blive søgt løst under udvalgets kommende arbejde med problemer vedrørende ikke-ægteskabelige samlivsforhold.

2. *Betænkning fra udvalget vedrørende samordning af skatter og sociale ydelser (udgivet juni 1974, unummereret).*

Betænkningen – hvis titel er »Skatter og indkomstafhængige ydelser« – rummer bl. a. en række beregningseksempler, herunder også vedrørende »papirløse« familier.

Under sit fortsatte arbejde vil udvalget med støtte i et udvidet beregningsmateriale foretage en vurdering af de principielle problemer, der er forbundet med benyttelsen af civilstand som kriterium for udmåling af skatter, betaling for offentlige serviceydelser og tilskud, samt de praktiske problemer, der er knyttet hertil.

3. *Betænkning fra udvalget til forbedring af kildeskatten om ægtefællers beskatning (703/1974).*

Betænkningen indeholder en lang række konkrete forslag om ændring af de hidtidige regler om ægtefællebeskatning. Generelt indebærer forslagene, at ægteskabet vel fortsat vil have skattemæssig betydning i visse relationer, men færre end tidligere. *Udgangspunktet* for udvalgets forslag er nemlig, at den generelle sambeskatningsregel ophæves, og at ægtefæller principielt beskattes hver for sig, jfr. s. 29 (pkt. 6a).

Betænkningen har dannet grundlag for fremsættelse af et lovforslag fra regeringen og et privat lovforslag.

